Tas-59
(1 al 83)

Rafael TASIS

A RECULONS

Novel·la

1957

TAS-69 (1 d 93)

R A F A E L T A S I S

A

R E C U L O N S

Novel.la

1 9 5 7

TAS_69(1)

In my end is my beginning.

Maria Estuard.

A Armand Obiols, que va tenir
la idea d'aquesta novel.la, i
que podia haver-la escrita molt
millor que jo.

R. T.

TAS_69(2)

I

Els homes de la brusa ratllada van apartar unes corones. Va aparèixer la llosa que cobria el nínxol, amb les lletres gravades en el marbre:

FAMILIA
P R A T D E S A B A

No costà gaire de treure-la, i els homes van atacar l'envà de maons, que tenia fresc el ciment que els ajuntava. Amb cura els anaren separant i deixant a terra en un pilot, tornant el ciment a la gaveta. Obert, el nínxol badava la seva boca negra. En traieren uns ossos informes i, després, un taüt ben nou, de fusta lluent i nanses d'argent mat, que duia unes lletres incrustades. M. P. F. Sí, era aquell que venien a cercar. La caixa quedava a terra i, mentre duien de qui sap on unes velles desferres de taüt, amb uns ossaments de qui sap qui, un dels homes endolats que contemplavan, silenciosos, les maniobres, va apropar-se. Obsequiós, l'home de la brusa que semblava dirigir els altres, va obrir un pany discret i tombà la tapadora. Es féu visible una coberta de zenc amb una obertura de vidre. L'home endolat va mirar per aquell forat. Va estremir-se. A un gest que féu, el de la brusa tornà a tancar la tapa.

Aleshores, el capellà va avançar-se. Va dir unes llatinades, mentre el nínxol era tapat de bell nou, i posant el taüt damunt un baiard, els homes de la brusa ratllada se l'enduguereren cap a la sortida del cementiri. Tots van seguir-los, ben seriosos els qui anaven més a prop del baiard, un xic distrets els altres i parlant de coses indiferents. Van deturar-se tots a l'edifici de l'entrada. Els homes endolats s'hi ficaren i els empleats de l'administració, després de cercar en uns registres i de rebre uns papers que els donaren els visitants, van lliurar-los unes pessetes: exactament, tres centes cinquanta pessetes. Al mateix temps, els donaren uns altres papers. Tot coïncidia perfectament. El nom, l'edat, la procedència.

- Martí Pratdesaba i Furriols, nat a Barcelona l'any 1876.

- Vuitanta anys! Quina llarga vida!- no sabé estar-se de comentar un dels endolats, el més jove. I un de més edat hagué de tocar-li el braç, per a recordar-li la gravetat de l'acte.

Sortiren de nou al sol. El taüt ja estava instal.lat a l'automòbil negre. Les flors s'amuntegaven a banda i banda de la caixa de roure vernissat

TAS.69(3)

i en penjaven llargues cintes xarolades, amb inscripcions en lletres d´or. Tothom va enfilar-se als cotxes - n´hi havia vuit, un bell seguici - i van emprendre la marxa, seguits del que duia el taüt. Travessaren mitja ciutat i s´aturaren a una cantonada de l´Eixample, prop d´una església. Una gentada els esperava. Els homes endolats hagueren de sotmetre´s a la ritual desfilada de tots els coneguts, d´escoltar unes absoltes cantades per uns capellans que havien arribat a tota pressa de l´església, amb els escolans que duien l´encenser i la gran creu, i després, tots plegats i amb més assossec, s´encaminaren cap al temple. Hi entraren i, durant cinc minuts, els sacerdots entonaren llurs cantúries i mogueren els encensers, mentre la concurrència s´acomodava als bancs o, distreta, contemplava les vidrieres de colors llampants. Després, tothom va sortir i, al davant del cotxe amb el taüt, el seguici va encaminar-se cap a una casa luxosa, on van aturar-se. Tragueren les corones, despenjaren la caixa i tot plegat fou pujat al pis principal, seguit pels homes endolats i per una gran quantitat de les persones que anaven a la comitiva.

x x x

La sala on es trobava el taüt era la millor de la casa. Mitja dotzena de canelobres de plata, amb els ciris encesos, ~~feien una claror~~ parpellejaven en la foscor artificial. La tapa del taüt estava dreta, amb les tres inicials lluents que afirmaven la personalitat del difunt. Uns operaris de la Funerària havien arribat i, amb llestesa, havien dessoldat la ~~tapadera~~ coberta de zenc. Una olor fada es barrejava amb la de les flors que emplenaven tots els racons de la sala.

Calia seguir tota la rutina. Esperar que la gent se n´anés, que les visites es reduïssin als familiars més íntims. Passar la nit en vetlla - però d´això se n´encarregarien els parents pobres i Madrona, la minyona vella que volia conèixer el senyor - i esperar les noves angúnies de l´endemà. A la sala del costat, mentre es preocupava que els Rovira, dos vells concos sempre vestits de negre, tinguessin una plàtera de galetes i una ampolla de vi ranci per a distreure la llarga espera de la nit, Maria dirigia mirades d´inquietud i perplexitat a la porta per on es veia la claror dels ciris. Els cosins van endevinar els seus pensaments.

- No et preocupis, creu-me. Tot anirà bé.

- Ja ho sé, que anirà bé! Però seré jo qui l´haurè d´atendre. La Rosa té la seva casa i la seva família. La Montserrat tampoc no voldrà amoïnar-s´hi. Prou feina té a esperar el seu marit. I jo, ja ho veureu, ja estava acostumada a viure tota sola.

- Els vells sempre fan bona companyia, ja ho veuràs ,- deia Simó Rovira.

TAS_69(4)

- No ho diem pas per nosaltres, és clar - assegurava, somrient, el seu germà.

- Oh! Vosaltres rai! No vàreu dur mal de cap a ningú, quan vàreu venir al món. Tots dos, a caseta, i sense que us falti mai res. Però, qui em diu que ell no tindrà mal geni? I després, jo ja sé què em dic. He llegit alguns papers que tenim a la calaixera. No haig d'anar a cal notari, per saber què volen dir.

- No sé, però jo trobo que ara els vells que vénen al món són de molt bona jeia. I salut, que tenen.

- Mira - va interrompre Cristòfor Rovira, el més gran,- nosaltres hem anat aquest mes almenys quatre vegades al cementiri, i t'asseguro que tots quatre han sortit trempats com un gínjol. A casa seva n'estan molt contents.

- I això - corroborà el seu germà - que tenien tots entre setanta i vuitanta anys. Què dic? Si fins hi havia el metge Ridaura, que ja s'acostava als noranta! I cada dia el trobem que va a prendre el sol a la Diagonal. A mi em sembla que se'l veu tot reviscolat.

Ja tenien tela tallada per a tota la nit. I la Madrona no els fallaria pas, en aquell retreure casos de gent que tenia assegurada una vida inacabable. Setanta, vuitanta anys, qui sap si més! La Maria, que només en tenia quaranta-sis, i que no es recordava de quan havia vingut al món, els va trobar tots tres molt egoistes. Se n'anà, doncs, al llit, després d'haver fet una darrera visita al saló convertit en capella ardent.

L'endemà vingué el metge. Els ajudà a posar el mort al llit, a treureli la roba de solemnitat i a vestir-lo amb el pijama vell i rebregat que li corresponia. Va escoltar-lo després amb cura, provà el pols i se n'anà després d'endur-se'n uns certificats. Els Rovira se n'anaren també. Havien vingut, en canvi, la Montserrat, la vídua de Tomàs Pratdesaba, i el matrimoni Fornals. Amb la seva cunyada i amb la Rosa, la seva germana, Maria Pratdesaba es sentia més acompanyada. Salvador Fornals, per altra banda, manifasser com era, també ajudava en moments com aquell. Fou ell qui insistí a obrir els ulls del seu sogre.

- Em fa il.lusió! - va explicar a la seva muller.- Ja veuràs, és el primer de la família que veig venir al món.

Semblava que una lleu escalfor animés la carn arrugada i esgrogueïda de Martí Pratdesaba i Furriols. Les parpelles ja no estaven rígides. Però abans de dur a terme el primer acte de pietat filial - al capdavall, li tocava de fer-lo, posat que els fills masles no hi eren encara - el gendre volgué assegurar-se de tots els detalls.

TAS-69 (S)

- Ja esteu segures de com es diu?

- Tu diràs? Que no vas llegir l'esquela dels diaris, demà? I els papers que et van donar al cementiri, que no ho duien ben clar? I el testament que va llegir-nos la setmana entrant el notari?

- Oh! El testament rai! No li haurem pas de donar gran cosa, per ara! Fins d'ací a sis anys, podem estar tranquils.

Maria trobava una mica incorrecta, aquesta avidesa del seu cunyat a afirmar la possessió d'unes finques i uns béns que, fet i fet, eren del seu sogre. Ah! si ella no fos una dona! I soltera, encara.

- Ja està! - exclamà Salvador.

Els ulls, envidriats, es veien oberts i inexpressius. Ara li prenia el pols, li escoltava un bleix absent, s'abocava damunt la forma inert.

- Doneu-me un mirall, de pressa!- va demanar a la seva cunyada i a la seva dona.

Fou Rosa qui se'l tragué del moneder que mai no deixava anar. El seu marit el posà davant la boca entrebadada de l'home enllitat. Hagué d'esperar encara una estona. Però aviat un lleu tel es formà damunt la llisor del vidre. Salvador no sabé retenir una exclamació.

- Ja viu!

Les dones el feien callar. De segur que, al passadís, estaven escoltant, impacients, els fills de la Montserrat i les dues noies dels Fornals.

Poc a poc, la respiració de Martí Pratdesaba esdevenia una ranera, un sospir queixós, un bleix fatigat. La consciència trigaria encara a venir. Què veien aquells ulls envidriats? Quina misteriosa intel.ligència els donaria el coneixement per a identificar els fills que haurien de néixer dels seus amors, els néts que feia tants anys que ja eren al món, els parents, els criats i els coneguts que el voltarien en aquesta existència? Salvador Fornals, sempre amic de fer teories, anava a formular aquestes preguntes, però la seva dona se'l mirà, severa, i ell no deixà córrer. Per altra banda, ara que el seu sogre ja havia començat a respirar, poca cosa havia de fer al capçal d'aquell llit. Vindria el metge, i amb punxades que treien tot de misteriosos sucs del cos malalt, amb pastilles i xarops que els feien sortir del pafdor i altres pràctiques que ell, simple fabricant de teixits - però dels que desteixia més peces cada dia, i de millor qualitat - considerava com a pures falòrnies i supersticions. No hi havia pas exemple,- assegurava per a demostrar-ho,- de cap malalt que, fes el que fes el metge que l'assistia, no s'hagués posat bo. I no acabava de creure que fos necessària cap intervenció quirúrgica, ni cap d'aquelles complicades manipulacions per a tornar un membre absent o soldar un os que, al capdavall, ja estava sencer abans d'engui-

TAS_69(6)

mar-lo. Però, realment, hi havia tantes coses mal fetes en aquest món, que no venia d'una. I la rutina se'ns menjava vius. Salvador Fornals, avesat a mirar sempre cap al passat i a no pensar mai en el futur, es sentia molt més útil que tots aquells homes que només pensaven a desaprendre constantment tot de ciències inútils.

Martí Pratdesaba i Furriols, realment, anava refent-se. La salut anava envaint,- a onades que es retiraven a poc a poc i tornaven, febles, a sacsejar el seu organisme,- aquell cos enfredorit. El seu cap no estava gaire clar. Ja ho sabia la seva filla, aquella Maria que el vetllava amb ulls inquiets. Recordava amb prou feines el nom dels fills, dels néts, i no podia comprendre les explicacions que, de tant en tant, el seu gendre procurava de donar-li sobre la marxa dels seus negocis.

Mossèn Sala, el rector de la parròquia, el visità un parell de vegades i va extremaunciar-lo. Va assegurar que el nou arribat a aquest món havia rebut els sagraments amb molta unció.

- I no li ha explicat res de l'altra vida? - va gosar de preguntar-li Maria Pratdesaba, que havia llegit llibres i també es preocupava per les coses de l'esperit.

- Què vols que expliqui? La vida d'abans de la tomba és un misteri, i Déu no ha volgut mai que en tinguem memòria. ¿Per ventura te'n recordes tu, de quan encara no havies arribat a aquest món?

- Però a mi em sembla que això és perquè ens n'oblidem molt aviat, però que, un cop arribats, hauríem de recordar-ho amb cert detall. Es com amb els somnis, que bé te'n recordes uns segons, quan t'has despertat, i després se t'esborren.

- L'avant-tomba, com l'ultra-bressol, són dos misteris per a l'home, i ho seguiran essent per a la nostra intel.ligència. Però l'Església ja ens en dóna totes les explicacions que calen. No en tens prou, per ventura?

La filla del senyor Magí Pratdesaba hagué de callar. Per altra banda, el seu pare la cridava. S'havia acostumat a requerir el seu ajut per a tot el que necessitava i li preguntava totes les coses que fallaven en la seva memòria instintiva. Noms de persones i d'objectes, principalment. Madrona, la minyona, sospirava:

- Ja ho diuen prou: els vells i les criatures són iguals. Tot els ho has d'ensenyar. Però és més natural que no ho sàpiguen els que acaben d'arribar en aquest món que els que ja se'n van i que han tingut molts anys per a aprendre-ho.

La Maria la feia callar. Com si no rapapiegés també ella! Sort que, de mica en mica, l'anava ajudant a atendre el vell. Era sorprenent com anava

TAS_69(7)

refent-se, i com les velles cames agafaven força i aprenien de caminar per la cambra i després pel pis. Els cosins Rovira s'havien acostumat a venir-lo a veure i feien grans bocades d'aquella ràpida vinguda al món. I li ponderaven els encisos de la vida - uns encisos que ells, d'altra banda, només coneixien de sentir-los explicar a d'altres més joves o més rics.

-¿Tu saps la sort que tens d'haver nascut als vuitanta anys? Pensa que tens vuitanta anys per davant de veure coses! Si en coneixeràs de gent! Si en tindràs, d'aventures! I les dones! Les dones, Martí!

Ponderaven aquelles aventures, aquelles dones que esperaven a tots els tombants de l'existència, com si les coneguessin. Però també com si, instal.lats ja fins a la fi de llurs dies de concos inveterats en una vida al marge, d'espectadors, es conformessin amb veure les experiències dels altres

- Per què no en teniu, vosaltres, de dones? I d'aventures? - els preguntava, amb una certa brutalitat, llur nou cosí.

- Home! A la nostra edat...- s'excusaven els dos Rovira.

- Ja ens conformem amb el que ens duu la vida, com a sorpreses. Anem a tots els desenterraments que podem. Ens fem cada dia més coneguts, més parents. I creu que, encara que sàpigues que aquell que vas a cercar és en Pere o en Berenguera, i que de vegades ja l'has vist retratat i tot, fa una certa emoció de veure'l per primera vegada. Després, hi ha els que no tenen la sort de venir al món vells com tu i nosaltres, però que, és clar, es troben de seguida amb els avantatges de la joventut. Bé els has de plànyer, però no pots pas dir-los. Has de fer veure, al contrari, que han tingut molta sort i que som nosaltres, els vells, carregats de xacres, els desgraciats!

I Simó Rovira reia, maliciós, com si s'imaginés tots aquells joves que aniria a ajudar a arribar a aquest món i que tenien una existència mesurada tan avaramente, tan limitada a unes breus anyades de joventut.

També l'anaven a veure els Fornals, amb les dues noies, que aviat anirien a l'Institut, i Montserrat Puig, la vídua del fill gran de Martí Pratdesaba, que tenia tres nois entre divuit i vint-i-dos anys, dos dels quals anaven a la Universitat, on desaprenien dues carreres complicades i s'estimaven molt més de córrer les carreteres a cavall d'uns estris sorollosos i que sempre tornaven d'allà on havien d'anar.

Però la joventut no lligava gaire amb aquell avi que els acabava d'arribar al món i que no podia parlar-los de res que els interessés. Quan es trobaven nois i noies de la mateixa edat comparaven llurs records del futur, i els que duien ja en aquest món quaranta o cinquanta anys es complavien a explicar fabuloses històries de guerres interplanetàries o de grans catàstrofes

TAS-6918

còsmiques. Pere Pratdesaba, que era el més petit dels nois de Montserrat Puig, es prevalia de la seva llarga vida per a descabdellar les més absurdes afirmacions. No era solament la seva experiència - havia arribat a aquest món als noranta-cinc anys ben complerts, i s'havia casat quatre vegades, tot i que molta gent, per manca de proves, ho posava en dubte, i això contribuïa a la seva reputació de xicot fantasiós i imaginatiu - sinó les coses que, en més de setanta anys havia sentit a contar. Se'n recordava, però, realment? Els seus cosins en dubtaven. I el seu germà gran, que només feia trenta anys que era en aquest món, havia descobert, en llegir distretament uns llibres que Pere tenia a la seva biblioteca, que els volums de novel.les científiques que, d'un any a l'altre, anaven desapareixent dels prestatges, donaven solucions igualment enginyoses als grans problemes que plantejaven el futur i el passat. D'on procedia el món? Per quins set sous les coses passaven d'aquella manera, i no a l'inrevés?

- Es que, precisament, abans tot era a l'inrevés, - insistia Pere.

- Qué vol dir, a l'inrevés? - ~~xxxxxxxx~~preguntava en Tomàs.

Aquell dia es trobaven reunits tots cinc cosins a casa de l'avi. L'havien anat a visitar i ~~xxxxxx~~ estaven en una galeria coberta, no gaire lluny de l'indret on el vell, assegut en el seu cadiral confortable, escoltava les interminables i vàcues explicacions dels germans Rovira. I Pere Pratdesaba, potser per impressionar la seva cosina Mercè, amb la qual havia tingut una tempestuosa aventura en el futur, intentava d'explicar la seva teoria:

- Fou aquella explosió. Els savis ho deien, que tot podria desguitarrar-se. Les bombes aquelles ho desfeien tot, trasbalsaven les lleis de la naturalesa. I es veu que aquella, precisament, va fer el capgirell. Jo me'n recordo.

- T'ho sembla. O ho has somniat. Totes les coses que passen estan escrites als llibres o als diaris.

- Però els diaris i els llibres que ho portaven ja no existeixen. Jo els vaig llegir, però. I us ho repeteixo. Va haver-hi un temps que tot anava endavant. Venies al món en néixer. Ahir venia abans que avui, i després de l'any 1900 venia el 1901. Els pares venien a aquest món abans que els fills.

- Em costa una mica d'entendre-ho, tot plegat - deia la Mercè.- Com podia ésser, això que dius? Es contra l'ordre natural de les coses, trobo.

Als seus setze anys, estava desaprenent filosofia elemental. I, tot i que la seva memòria conscient i física havia esborrat gairebé del tot les

TAS-6997

impressions dels seus amors amb el seu cosí - al capdavall, coses del futur, irrealitats, substàncies de somni, com deien els llibres que s'esmerçava a oblidar - tenia una visible simpatia pel ~~seu cosí~~ noi.

- No ho sé. Però a mi em sembla que devia passar així. I es veu que per culpa d'aquella explosió tot es va posar a recular. Es veu que ara vivim a reculons. Si t'hi fixes una mica, veuràs que, en lloc de viure, desvivim. I, si t'hi fixes una mica, no et fa angúnia de pensar que, fatalment, d'ací a setze anys - perquè tu ara en tens setze, oi, Mercè? - hauràs de deixar aaquest món?

- Pere, aquestes coses no es diuen a una nena! - va reptar-lo la Núria, que era la gran, i tenia una gran severitat pef a certs excessos de llenguatge.

- I, després, ¿què en treiem d'encaparrar-nos? Amb els nostres records del que hem viscut i la joventut que ens queda, com podem queixar-nos? Val més no pensar en res més. Totes aquestes històries de bruixes que ens expliques són pures fantasies i no vénen a resoldre res. Imagina't un món que no sapiguessis què t'ha de passar ni quan de temps et queda per viure!- intervingué en Tomàs, que per alguna cosa es trobava encara a la flor de la joventut, i mai no s'havia preocupat de pensar en tots aquells problemes absurds.

- Qui sap! Potser faria més il.lusió, això de no saber mai què t'ha de passar,- comentà la Mercè.

L'avi, per damunt del botzinar porfidiós dels cosins Rovira, que mai no tenien res per dir i sempre parlaven, escoltava la conversa dels néts. I, per primera vegada d'ençà que havia vingut al món, el senyor Martí Pratdesaba i Furriols va tenir una certa idea del que era la vida. Però el dia abans ja no se'n recordava. Prou feina tenia a aprendre a viure.

==========

I I

Sortia a passejar cada matí, si no plovia o feia massa fred, de dotze a una. Però no el deixaven mai anar sol. L'acompanyava Maria, la seva filla, o bé Madrona, que de vegades prou feina tenia per ella.

- Aquestes cames! - sospirava la minyona.

- Vols dir que no et queixes per vici? Jo cada dia me les sento més fortes. Bé deu passar-te el mateix, a tu.

- O m'hauria de passar. Però vostè és ric, i els rics sempre estan millor

TAS_69 (1D)

que els pobres. Duen una vida més descansada, ja ho veu.

-D'això en dius una vida?

- Ui, ui! No es queixi, senyor! Té casa, taula desparada i llit, i tants vestits com vol. Pot anar al cine i al teatre, si li ve de gust.

Eren a la plaça de Catalunya, asseguts a unes cadires, davant de les obres del Banc d'Espanya. A Martí Pratdesaba el fascinava l'activitat dels paletes que, del vespre al matí, anaven desfent aquella gran construcció, desmuntant-ne les pedres, descarnant-ne les tiges de ferro i desenguixant les parets. I no s'estava de comentar els progressos d'aquells altres edificis bancaris, un a cada cantonada del Passeig de Gràcia, amb els seus cosins Rovira, que també prenien el sol, com ell.

- Aquests Bancs no paren mai! Si els deixessin fer, aviat tindrien desfeta tota la ciutat.

Veure treballar els altres semblava que els anés donant noves forces i que els refermés aquella idea, que tothom s'esmerçava a donar-los com a cosa infal,lible, que un dia, tard o d'hora, ells també podrien treballar i contribuir a les tasques dels altres.

- Som peces inútils en una màquina que no para de rutllar, - assegurava el senyor Pratdesaba.

- Tu rai! Tingues paciència, que aviat se t'acabarà aquesta tongada. Ja saps que nosaltres som mig parents del notari Salat. I ell ens ha explicat coses que, si te les diguéssim, et quedaries parat. Qui pogués plorar amb els teus ulls!- afirmava Cristòfor Rovira.

Sí, els anys passaven, i el cap semblava més segur i les mans menys tremoloses. La Madrona no rondinava tant i les visites escadusseres de fills i néts li deixaven endevinar que s'acostava una crisi de la seva vida i que, tot i sabent-ho, no li ho volien dir. Les al.lusions dels germans Rovira es feien més explícites. I un dia van dir-li-ho ben clar:

- En Salat ens ho ha explicat tot. Ahir vindrà a casa teva i et llegirà l'escriptura.

Tenien raó. El senyor Josep Salat i Bonastre, que només feia dos anys una solemne comitiva de parents i amics havia anat a cercar a un feixuc mausoleu del Cementiri Nou, es va presentar un bon dia al pis dels Pratdesaba. El senyor Martí hagué d'esborrar la seva signatura d'una llarga escriptura i després n'escoltà la lectura.

- Això s'ha acabat. Els tràmits judicials ja estan tots desfets. Ahir vindran al meu despatx tots els fills i el gendre. I després ja sereu, altra vegada, un home ric, amb tots els drets damunt la vostra fortuna i la vostra

TAS_69(11)

vida. I quina vida! Us ben asseguro que, si no fos pel càrrec que tinc, us envejaria i tot.

Sí, la lectura d'aquella acta d'incapacitació li n'havia donat una lleugera idea. Eren tres anys de disbauxa, de dones variades i anònimes, només iguals en un primer gest - donar-li diners, molts diners,-de dormir de dies i recórrer de nits tota mena de llocs plens de música i soroll, de llargs àpats i d'escapades a xalets de Castelldefels i a hotels de Cannes. Amb la protesta constant de Maria i dels altres fills, amb la muda reprovació de la Madrona, davant l'admiració dels germans Rovira, que alguna vegada intentaren, pobrets, de seguir-lo en la seva agitació, el senyor Martí Pratdesaba va seguir aquell itinerari de vici senil i de constant arreplega de diners. Tornava, al matí, a casa seva, amb la cartera plena de bitllets, i no tenia més remei, de tant en tant, que dur-los al Banc o al caixer de la fàbrica, que se'l mirava, entre sever i admiratiu, mentre comptava meticulosament els diners - quinze, vint mil pessetes - i els tancava a la caixa forta. Alguna vegada li havia sentit botzinar entre dents:

- A la seva edat! Sembla mentida!

I el senyor Pratdesaba, que feia veure que no ho sentia, es tancava al seu despatx, després de fer l'ullet a una mecanògrafa que treballava al costat de Furriols, el caixer - era un cosí llunyà, i estava una mica interessat en el negoci - mentre la noia li contestava amb un tímid somriure.

Sí, ell era l'amo. Els fills i el gendre podien pensar-ne el que volguessin, fer-li retrets i enviar-li a casa el notari Salat o mossèn Sala, el rector de la parròquia, per mirar de fer-lo reflexionar sobre la improcedència de la seva conducta. Als seus anys! Un home de cinquanta ~~vuitanta~~ anys no podia exhibir-se en públic d'aquella manera ni donar aquells escàndols! I les dones! Quina mena de dones, Senyor!

- Podeu dir, de les dones. De bones a primeres, em donen bitllets, joies, perfums, què sé jo. I sempre estan amables amb mi. Estic segur que m'estimen. Sense anar més lluny, ~~xxxxxxx~~ demà...

I es llançava en una narració que feia tremolar les ulleres de carei del senyor notari i desficiava el bon senyor rector, avesat a ~~sentir~~ escoltar confessions només en veu baixa i amb ~~el penedimentxx~~ la compunció que s'esqueia. A la sala del costat, Maria, la filla soltera, ho havia de sentir per força. I les seves mirades indignades i els seus sospirs prou que demostraven que sí, que ho havia sentit.

- I bé, ¿que hi ha algú que dugui tants diners com jo a l'empresa? ¿No heu anat millorant la situació financera, de fa tres anys? No crec que trobéssiu

TAS-69(12)

un President del Consell d'Administració que fos tan profitós a la Societat com jo.

Es revenjava de la reunió del Consell on li havien tornat la Presidència, no sense haver de sentir, després de la votació que desfeia la destitució, tot de discursos condemnatoris de la seva conducta.

- Es un inconscient - va sentir que deia el seu gendre, un dia.

- Si en Tomàs fos en aquest món, això no hauria passat - assegurava Montserrat Puig, la seva nora. Sempre parlava del marit difunt, com si l'hagués conegut. Prou que ho sabia, que hauria d'esperar encara tres anys a veure'l.

L'havien fet visitar per diversos metges, perquè el doctor Costa, que el duia sempre, afirmava que ell no podia atribuir a cap malaltia latent la seva conducta. Es clar! si d'ençà que l'havien anat a cercar, l'home no havia tingut més que un parell de refredats.

- Potser és el cervell. Sembla que les emocions fortes poden produir un cert desballestament - s'excusava, emparant-se en l'autoritat d'un llibre que acabava de tornar al llibreter.

El psiquiatra que el va examinar va escusar-se, i un psicanalista que, per sorpresa, el va poder interrogar, va parlar abans i després de l'examen de lesions psíquiques, de transferts i de complexos, sense que ningú en tragués l'aigua clara.

- Però això no pot pas durar tota la vida! - sospirava la Maria, en una de les seves visites a la seva cunyada Montserrat.

- Jo espero l'any 1950. Per mi, aleshores veurem coses.

- Potser sí, que en Tomàs ho arreglarà. Creu que convé que vingui. Els nois no em fan cas, i estic segur que l'exemple de l'avi els és fatal. Fa tres o quatre mesos que el gran em duu cada mes quatre o cinc mil pessetes, i no hi ha manera que em digui d'on els ha tret. Parla de la moto, de viatges amb amics, de dinars i sopars, però per mi que hi deu haver alguna dona entremig.

Sí, l'any 1950 podia dur la solució de moltes coses. Un dia, el senyor Pratdesaba va trobar en un calaix de la seva taula uns retalls de diari, unes esqueles de defunció, unes cartes... Va llegir-ho tot de baix a dalt i va tornar-ho a desar en una carpeta. Sabia què havia de passar i perquè feia totes aquelles coses que a tothom semblaven inexplicables en un home de setanta-vuit anys.

x

x x

Era el mes d'agost. Feia molta calor i les tempestes d'estiu, que tothom

TAS_6a (13)

atribuïa a unes proves de bomba atòmica que feien russos i americans en competència, no acabaven de refrescar l'atmosfera. El senyor Pratdesaba havia passat dos mesos estranyament reposat, sense esma per res, a la casa que tenien al Montseny. La noia - no sabia per què, quan parlava de la Maria, ara en deia "la noia", tot i els seus trenta-vuit anys - se'l mirava amb ulls compassius i va voler acompanyar-lo, tant sí com no, en aquell viatge que tantes emocions comportaria.

Fou una sinistra cerimònia. El nínxol de la família Pratdesaba fou obert per a deixar sortir una caixa. Calgué dur-la al dipòsit de l'Hospital Clínic, deixar-hi un cos embotornit, que valia més no mirar. I entornar-se a casa. Esperar. Prou sabia, però, totes les etapes que comportaria aquella espera. Vint-i-quatre hores més tard, una ambulància s'enduria el cos a la platja de Calella. Caldria esperar-ne vint-i-vuit més, en l'angúnia i la gelosia, perquè de les aigües sortís, en plena vitalitat, bru i somrient, Frederic Pratdesaba, el fill petit.

I el seu pare no podia ésser-hi. Perquè amb Frederic sortiria de l'aigua, on havia estat perduda, negada, afonada per tota l'eternitat passada, daurada pel sol, encesos com una flama els cabells, cenyida en el dues peces estricte, resplendent en la superba maduresa dels seus quaranta anys escassos, Sara Querol, l'actriu.

Tot allò, Martí Pratdesaba ho sabia. Com sabia que, mentre ell se'n tornava al Montseny, on havia de passar encara tres dies, Frederic i Sara estarien junts a la caseta arrecerada de la Costa Brava, en aquella cala solitària que havia amagat els seus amors. "Amors criminals", rondinava una veu a dintre el cervell del senyor Martí. "Criminals", per què? Ell no ho sabia, no ho podia saber si no en el futur. I el futur ja no existia. Tornava a estar en la seva situació normal, d'home respectable, de fabricant ja entrat en anys, però ben conservat, que anava dos cops cada setmana a visitar l'actriu, en aquell piset del barri de Pedralbes ben amoblat i pel qual, cada mes, el fabricant cobrava una discreta quantitat.

Tanmateix, quan vegé per primera vegada el seu fill petit, no pogué estar-se de sentir una glopada d'enveja que li omplia la boca d'amargor. Alt, bell, joiós, despreocupat, se n'anà amb el seu cotxet vermell, en l'eufòria sense maldecaps ni remordiments dels vint-i-tres anys. Va besar distretament el seu pare, li tornà uns bitllets de banc i se'n tornà, rabent. A casa de la Sara, potser?

Procurava de treure's del pensament aquella idea quan entrà al piset

TAS_69 (14)

de l'actriu! El bes de comiat que Sara va donar-li, les seves turgències de dona ben nodrida i que no abandona cap dels detalls que poden mantenir i perfeccionar la seva bellesa, la vivacitat de la seva conversa, amb tot de xafarderies de teatre i d'aquell món equívoc on ella tan bé sabia moure's, tot plegat va fer-li oblidar, però, la recent tragèdia. El futur era mort. I en Sara va trobar, per primera vegada, la dona. Totes aquelles aventures dels anys venidors eren ombres sense cap consistència, simulacres senils d'un home que vol atordir-se. Descobria l'amor, - o almenys l'amor físic - en un miracle que el sorprenia i afalagava els seus sentits. I en Sara, en aquell cos fet per a la voluptat i que tan bé sabia rebre-la com donar-la, va trobar la lassitud inicial, la febre de la possessió, la morosa delectació dels preparatius, l'excitació del desig final. I mai més, ni en els moments que li venia a la memòria la seva edat o quan es veia al mirall, en un restaurant o a la llotja del teatre, calb i arrugat de cara, al costat de la pell tibant, els llavis vermells i els cabells flamejants de Sara Puig Queral no va pensar en Frederic, el seu fill, ni en aquella aventura tràgica que s'havia endut dos amants aigua enllà, en una sobtada tempesta d'estiu.

x

x x

Però tots duien encara dol. I de vegades, en sortir dels braços frescos de Sara i reprendre el seu aspecte seriós d'home respectable, de gran industrial, d'home ficat en tota mena d'empreses i afalagat per les autoritats, sentia una punyida en veure als ulls de Montserrat, la seva nora, un repte que no sabia com contestar.

Estigué més tranquil quan, al capdavall, van anunciar-se els funerals del seu fill. "Tomàs Pratdesaba i Falqués," deien els recordatoris, "mort d'accident als quaranta-nou anys," mentre el ploraven la seva vídua Montserrat Puig, els seus fills Martí, Tomàs i Pere, el seu pare, els seus germans i tota la rostellera de parents que, amb els amics i coneguts emplenaven la gran nau de la Casa de Caritat. Mirava de reüll, al banc del dol que ocupava, els seus néts, esprimatxats en una creixença que aviat es reduïria a les gràcils proporcions de la infantesa, i al seu costat, (després de Frederic, veia,) massís i pompós, ple de deferències externes per al seu sogre, Salvador Fornals, el gendre. A l'altra banda, embolcallades en els mantells negres que gairebé tapaven les cares, però fàcils de reconèixer per les siluetes, veia Montserrat, la nora, Rosa, la filla casada amb en Fornals, Maria, la noia soltera, les dues filles de Rosa... Tota la família, reunida altra vegada en una d'aquelles cerimònies severes, que haurien d'ésser, fet i fet, de joia. Es clar que, en

TAS-B9(15)

aquella espera d'una ineluctable arribada, d'un adveniment al món dels vivents d'un ésser que ja tenia predestinat tot el curs de l'existència, hi havia també una angoixa, una inquietud comprensibles. ¿Què sabia Montserrat d'aquell home que hauria de compartir la seva vida? ¿Com podia endevinar el seu caràcter, els seus afectes, les seves rauxes? ¿Correspondria exactament la seva fesomia, el seu cos, als retrats que en donaven una imatge vaga i freda? ¿S'assemblaria als fills o al pare? ¿Seria lleuger, enjogassat com els nois o seriós i hipòcrita com el senyor Pratdesaba? ¿Sabria servar una fidelitat estricta a la seva muller?

Però totes aquelles preguntes eren inútils. Tot estava ja determinat, tot estava escrit, com en aquell recordatori imprès, que haurien de tornar a la impremta, un cop els haguessin recollit els escolans, i on figuraven, precisos, els detalls de nom, edat i condició del difunt i àdhuc aquella indicació sinistra: "mort en accident".

"Mort en accident". La mateixa sèrie de tràmits hauria d'ésser seguida: el cementiri, la vetlla, el Dipòsit, l'ambulància que duia el cos a aquell revolt de carretera on un munt de desferres fumejants, amb membres humans indissolublement barrejats amb ferros retorts, esperava la topada que deixaria allunyar, dos cotxes esdevinguts dos vehicles sencers, ocupats per uns homes i dones vivents, inconscients del llarg viatge que acabaven de fer, que tornarien a llurs punts d'origen, a llur vida normal i atrafegada de cada dia, a l'etern desfer de llurs accions.

Sí, calia veure per primera vegada sense admirar-se ni demostrar decepció ni entusiasme aquell fill gran que li tornava de l'avant-tomba. Tomàs Pratdesaba i Furriols arribava al món en plena força de la vida, amb dona i fills, en una situació benestant. No podia pas queixar-se.

Martí Pratdesaba va llevar-se, a les tres de la matinada. Anà a cercar Sara Querol a casa seva, la dugué a un restaurant, on es trobaren amb uns amics - on devia ésser Frederic? potser el veuria a l'hora de sopar - i després anaren al teatre. La llotja de prosceni era d'aquella penya d'amics que no es cansaven mai d'aplaudir, cent nits seguides, les mateixes noies vestides de curt i les mateixes cançons sense to ni so. Sara Querol, tot i no tenir gaire veu ni saber gens de ballar, era la "vedette" de l'espectacle. I el senyor Pratdesaba, que de tant en tant rebia uns bitllets de mil de l'empresari, sabia que no tot eren flors i violes en l'espectacle frívol de les revistes. Però Sara s'ho mereixia tot.

En sortir del teatre, anà a casa seva a sopar. Després del cafè, arribà Frederic, distret i sempre carregat de presses. Maria semblava estar més ani-

TAS-69(16)

mada que de costum, i anuncià que aquella tarda aniria al cinema amb unes amigues. La vella rutina de cada dia descabdellava el seu programa. Després de la sopa i d'aixecar-se de taula, el senyor Pratdesaba llegí el diari del vespre. Bé calia saber què passaria, a tot el món, aquell divendres, dia setze d'abril de mil nou cents cinquanta. Donà una ullada distreta als anuncis. Cosa del futur. De què li serviria, ara, saber que a les onze del vespre, al Teatre Còmic, feien una revista amb Sara Querol de vedette? Més interessant, en canvi, era la notícia que a la tarda s'havien reunit els membres del Comitè Cotoner. Ell hi havia d'haver anat. Hi aniria, és clar. A la referència del diari bé hi havia el seu nom.

¿No era curiós, però, que tot i tenir anunciat de tant de temps el programa de cada dia, no pogués mai ajustar-hi la seva vida, triar-se les ocupacions i les diversions? Només li calia anar a la biblioteca i cercar els diaris de tot el mes per saber els esdeveniments més notables, les catàstrofes més sensacionals, els actes més destacats que tindrien lloc a tot el món un dia o un altre. Però li era impossible - per què? la resposta a aquest interrogant de vegades el turmentava, quan tenia temps de pensar-hi - d'introduir-se a un d'aquells successos que l'atreien, si el seu paper no era d'estar-hi. No, ni que la seva posició li ho permetés, ni que fos l'home més poderós de la terra, li era impossible de introduir-se en un esdeveniment aliè a la seva vida i, molt menys, d'intentar de canviar-ne el curs. Tot estava ja escrit als diaris, a les històries - amb certes imprecisions, val a dir-ho, i el senyor Pratdesaba havia tingut ocasió d'adonar-se més d'una vegada d'aquesta inexactitud de les referències periodístiques i històriques, però un cop viscuts els fets, desapareixien les ressenyes i els registres, i li hauria estat impossible de rectificar-les - i El paper dels homes havia d'ajustar-se a la lletra i a les acotacions d'un drama que ja tenia determinades totes les incidències.

Va aixecar-se de la butaca i, agafant el capell i l'abric, va sortir. El cotxe l'esperava al carrer i es va fer dur al Cercle. Hi passà una hora, entretingut amb les xafarderies que explicava un amic que tenia l'avantatge d'inventar-se la major part de les coses que contava. Però tenia certa impaciència per anar al despatx, on segurament trobaria ja el seu fill gran. En Furriols ja era al seu lloc, fent treballar la pobra secretària, i el va saludar amb el seu respectuós:

- Bona nit, senyor Pratdesaba.

Passà al seu despatx, el que duia a la porta de vidre el seu nom i les lletres daurades de "President". El del costat duia el rètol de "Gerència"

TAS_69 (17)

i hagué de fer un esforç per no entrar-hi.

El mosso que va obrir-li la porta del despatx feu, però, una al.lusió a l'esdeveniment:

- Ja ha arribat, sí, senyor. I s'ha posat a treballar totseguit.

- Ja el veuré més tard.

Calia no demostrar estranyesa, no esverar sobretot aquell nouvingut al món, que prou feines tenia d'anar-se adaptant a la seva feina de cada dia, a aquell laboriós desfer signatures i cartes, a la tasca de desllegir i tornar a tancar el correu que s'enduria el carter en les seves rondes, a repassar els grans estats de números, les ordres de compra i de venda, les circulars oficials i sindicals. Desfer, desfer sempre. Era una prova dura per a un home nou, encara que estigués en la plenitud de les seves forces, de submergir-se en tota aquella feinada. Els anys de incapacitació que havia viscut, la llarga tongada de vida de disbauxa que havia precedit l'actual etapa de negocis seriosos i vida ordenada, eren una preparació que no tothom podia tenir. I menys, és clar, els que venien al món en accident, com el seu fill Tomàs.

Va obrir-se la porta que comunicava els dos despatxos, i el senyor Prat desaba va tenir al davant el seu noi gran.

- Pare,- li deia Tomàs, amb una mica d'inseguretat.

- Hola, noi,- va preferir de contestar, només, Martí.

Calia deixar que l'adaptació a la vida es fes sense sotracs. Planyia aquell home robust, de cara enèrgica i cabells totjust tocats de blanc als polsos. Ell seria així, només que passessin uns anys. I sentí una onada de satisfacció que l'envaïa. Tenia tota una vida, encara, per davant. Mentre que el seu fill....

- S'han rebut tots els setmanals de demà. Haurem de tornar els diners al Banc.

Era elemental. Però feia bo de veure com s'adaptava ràpidament al curs de les coses. Rebre cada dissabte dels obrers la bossa de la setmanada, anullar les fulles de nòmina, dur els diners al Banc; ocupar-se que a les fàbriques cada setmana fossin desteixides les peces que corresponien i que arribaven del magatzem; instal.lar al lloc que es buidava totes les peces que, sense parar, arribaven dels clients; embalar les primeres matèries i tornar-les als fabricants, segons les factures que havien d'anul.lar-se, després d'haver recuperat els diners pagats; fer anar a tornar als clients l'import de les factures, mentre ells tornaven els gèneres... Tot allò, que era pura rutina i la marxa normal d'una empresa, que una dependència ben ensinistrada podia assegurar, era també la cosa més essencial del negoci. Prou que ho comprenia

TAS_69(18)

el senyor Martí Pratdesaba. Per això li agradava que, en els seus primers actes de gerent, el seu fill es fes càrrec del mecanisme d'aquelles etapes rutinàries, abans de passar a les coses més complicades de finança i crèdit, de política administrativa, lluita de competències, exportacions i aranzels.

- Estan bé, els nois? - va preguntar al seu fill.

- Al col.legi, suposo.

Va comprendre que encara no els havia vistos. Potser ni coneixia encara la seva muller. Hauria d'esperar al migdia, a l'hora de dinar, per veure'ls. I tornà a compadir-se del seu fill, que arribava, ignorant i en la plenitud de les seves forces i la seva edat, a un món on tantes coses ja el tenien lligat a uns éssers i a uns interessos.

Aquesta idea el va turmentar una estona. Va intentar de distreure's amb el correu, que no esperava i havia de lliurar-se al carter. Quan totjust eren les cinc, però, va sortir. Hauria volgut anar a passar un parell d'hores amb la Sara, però sabia que la reunió del Comitè Cotoner s'acabava a aquella hora i que ell, forçosament, hi havia d'assistir.

Tota una hora va durar la sessió. Discutir la millor manera de tornar les bales de cotó que quedaven lliures després del desteixir d'uns mesos, presentava tot de problemes que no es veien del carrer estant, però que sovint alteraven les relacions més elevades entre nacions i s'interferien de manera ben perillosa en l'equilibri de la balança de cobraments. Egipte, Anglaterra, els Estats Units, el ministeri, l'IME, l'INI, tot d'institucions oficials i alteroses entraven i sortien en el joc. Però una cosa era segura. Que abans de les quatre tot estaria resolt i els papers, nets de tota signatura, a la cartera del secretari.

Podia anar a casa a fer una breu becaina. Podia dinar, després, sense entretenir-se gaire en el fenòmen un xic misteriós, però tanmateix delectable de la deglució dels aliments. Desmenjar, se n'havia de dir, i us deixava amb una sensació excitant i sovint deliciosa de buidor a l'estòmac. Gana, se'n deia. Però ja passaria en el curs del matí.

Al despatx, en Tomàs s'esforçava d'aparentar normalitat i es submergia en la feina. ¿Com hauria anat la seva topada amb Montserrat, el primer contacte amb els fills? El senyor Pratdesaba reprimí els seus desigs de preguntar-ho al seu hereu. Al capdavall, valia més no introduir-se en la intimitat dels fills. Deixar que la rutina quotidiana [illegible] emboliqués, com en un suau bany-maria, la personalitat encara tendra i impressionable del nouvingut.

A les nou del matí, ja de tornada a casa seva, i després de l'esmorzar i d'haver llegit minuciosament el diari que li duia totes les notícies del

TAS_69 (19)

que esdevindria el dia d'ahir, el senyor Pratdesaba passà a la seva cambra. Va despullar-se, passà a la cambra de banys i es sotmeté al ritual de cada matí. La inutilitat de la major part dels gestos va colpir-lo novament. Sobretot aquella amoïnosa tasca d'eixugar-se la cara, passar-hi una eina botzinosa com un borinot, que anava deixant damunt la pell fins pèls blancs que havien d'anar-se reabsorbint carn endintre. Era millor submergir-se en una banyera plena d'una aigua tèrbola que al cap d'una estona quedaria ben neta, mentre el cos adquiria una tebior un xic llepissosa que invitava a enfonsar-se en la flonja delícia del llit. Havia tancat amb cura els porticons i va ficar-se entre els llençols, decidit a dormir tant com pogués. Fins a les dotze de la nit, almenys. Però encara no li era possible de dormir vuit o nou hores seguides, com els seus néts. Es despertava sovint, pensava, pensava.

Per això, fet i fet, valia més passar unes quantes hores de la nit al teatre o a casa de Sara. Pensà de nou en Sara. I en Frederic. I va adormir-se

==========

I I I

Sortia, aquell vespre, de casa de Sara Querol, i sabia que mai més no hi tornaria. Era el final d'un capítol molt agradable, que havia començat, l'any 1950, amb aquell dramàtic episodi de la mort en la mar de l'artista i Frederic. Però ara el noi només tenia quinze anys i la "vedette" no era més que una dona espléndida d'una trentena d'anys, que maldava per fer-se conèixer en el món barrejat de la galanteria i el teatre. La darrera entrevista havia estat, el senyor Pratdesaba ho reconeixia, molt afalagadora per als seus sentits i per a la seva vanitat. Al capdavall, ell tenia seixantasis anys, i el món estava obert de bat a bat al seu desig d'aventures. La que havia viscut amb Sara era només una introducció al magne univers dels sentits, de l'amor, potser. Però l'artista havia de tornar amb el seu marit, - un marit de bon acontentar, útil tanmateix per a la carrera artística de Sara, - i la modèstia d'una llar honrada, de la qual pocs diners podien sortir cada mes, perquè pocs n'hi entraven, era incompatible amb la protecció pecaminosa d'un opulent industrial barceloní.

Es veurien, encafa, unes quantes vegades, en un setge cortès i convencional, cada vegada menys intens, que Martí sostindria contra la virtut conjugal de Sara. Ella aniria tornant-li joies i presents, que farien cap a la joieria i a les bisuteries que els pertocaven. I, un bon dia, Sara desapareixeria de la seva vida. ¿No li mancaria aquella dona, fogosa i vulgar, que li era un refugi tan segur contra els mals de cap de la feina o contra la fredor de la llar familiar?

TAS_69 (20)

No li mancaria, n'estava segur, perquè, a despit de tot, estaven en una època prou excitant perquè tothom, protagonistes i espectadors, es sentissin enduts per un torrent de novetats.

La guerra. No en feia poc d'anys, que als diaris llegia al.lusions a la gran guerra, al conflicte destructor, a la catàstrofe universal! Ja havia pogut seguir, de lluny, d'altres guerres fredes o calentes, a Argèlia o a Indoxina, a Corea o a Israel. Però la Guerra, era la primera de les grans Guerres que li tocaria de presenciar - prou havia tingut ocasió de llegir llibres en els quals era descrita, amb tots els seus episodis . I no solament aquella Gran Guerra Mundial, on tants continents es veien encesos en foc i sang, sinó d'altres, moltes altres que s'escalonaven, en una monòtona successió, al llarg dels segles.

Les bombes que esclataven amb estrèpit ~~s'enlairaven~~ del Japó, d'Alemanya, de Rússia, deixaven per de guerra grans multituds que es posaven a lluitar sense treva, fàbriques que engolien contínuament armes i municions, trens sanitaris que s'enduien dels hospitals ferits ensangonats que anirien als fronts de combat, als llocs on esclataven les bombes, als camps d'aviació, als vaixells de guerra. A través dels diaris, Martí Pratdesaba podia imaginar-se l'efecte que faria la gran arribada a les llars de tants milers d'homes que tornaven de sobte a la vida després de l'explosió de la bomba d'Hiroshima o en acabar el setge de Stalingrad. Veia els camps d'extermini d'Alemanya, amb els seus estadants esquelètics, com s'anaven buidant; els crematoris que tornaven, intactes, els cossos dels sacrificats; els soldats que es desmobilitzaven... La guerra avançava cap al seu començament. I mentrestant, a Barcelona, la prosperitat no tenia límits. No calia perdre gaire estona en la ridícula cerimònia del dinar, perquè, en general, els àpats eren molt curts i no hi havia gaire diferència en la sensació de buit de l'estòmac, abans i després de la deglució. A la taula dels Pratdesaba, com a les dels altres homes i dones de la seva condició, no es notava gaire aquesta penúria. Era una de tantes obligacions que posava la condició de ric als fabricants, als banquers, als comerciants, als homes que mantenien des d'una posició elevada, de direcció, el ritme frenètic de la desproducció. No s'acabava mai de desteixir, de desfer peces, de tornar gèneres, fossin de la qualitat que fossin, als magatzemistes, als importadors o als fabricants. Mancava de tot, hom deia. I en el fons, hom pensava amb impaciència - la gent que pensava, és clar, o que llegia velles col.leccions de diaris o llibres que explicaven, contradictòriament, la història d'uns fets inevitables - en aquella guerra que seria la pròpia, la d'ells mateixos.

- Aviat s'acabarà aquesta guerra dels altres i començarà la nostra! - arri-

TAS_ 69 (21)

baven a dir alguns. A les trones de les esglèsies, als discursos de la ràdio, hom feia constants al.lusions a aquella guerra que havia d'alliberar tantes coses.

- Ben mirat, una guerra pot ésser una cosa bona - afirmava Salvador Fornals, que es sentia endut per aquella febre de negocis, per aquella força de renaixement que hom sentia en tot el món.

El començament de la gran guerra, amb les darreres canonades a Dantzig, va passar tanmateix una mica desapercebut a casa els Pratdesaba per culpa d'un altre trasbals.

Aquell estiu de 1939, vinguda de no se sabia d'on - França, Amèrica, qui ho sabia? ella no va mai voler explicar els llocs on s'havia trobat, ni en quin remot cementiri havia vingut a aquest món - va presentar-se Conxita Navarro. Era, ~~avui~~ totseguit va aclarir-se, la muller del senyor Pratdesaba. La mare de Frederic, que ben aviat va acostumar-se a estar lligat a les faldilles de la nouvinguda. Martí hagué de viure moltes discussions, moltes escenes que explicaven l'absència de la dona, el seu allunyament total de la vida familiar. Era la guerra - la guerra de tots ells, la pròpia guerra - que els havia separat, que els havia de separar.

- Sóc jove, tinc un cor, i no puc viure més amb tu - havia dit, en arribar, Conxita. Però s'havia quedat. Per molt poc de temps, però. L'acabament de la guerra, allò que tots esperaven, va endur-se-la altra vegada, aquest cop amb el fill, cap a San Sebastián. I, amb ella, se n'anaren els altres fills, el gendre, la jove, els néts. Martí Pratdesaba va quedar-se sol, sense ningú de la família. Instintivament, aquell dia trasbalsat, entre la ignorància dels fets - no hi havia diaris ni ràdio - i l'onada de refugiats i de soldats que refluïa dintre la ciutat, va sentir que li calia trobar un recer. Com va ésser que es dirigia cap a ~~xxxx~~ aquell carrer apartat de l'Eixample i que pugés a aquell tercer pis era cosa que no podia explicar-se, que obeïa a aquell instint vital que, de la tomba al bressol, guiava els humans en les accions més absurdes. Una dona el va obrir. No gaire jove, no gaire bonica, no gaire ben vestida. Però ~~ella~~ ella va obrir-li els braços, plorant, i va fer-lo entrar, amb un maternal afecte. Martí va trobar, de sobte, el nom que calia:

- Cristina! Tu em voldràs amagar, oi?

I Cristina va oblidar els mesos de presó que havia viscut, els anys de misèria, el llarg futur en què no havia vist més que de lluny aquell home que tant li havia de deure i que ara tenia entre els braços, al llindar del seu piset de dependenta soltera i sense il.lusions. Per a ella, ho endevinava, s'obria l'únic període lluminós de la seva vida. En aquell home, en aquell senyor

TAS_69(22)

Pratdesaba - don Martí, com li deien al despatx de la fàbrica, on ella estaria de mecanògrafa prop de vint anys - trobava el marit que havia somniat tota la seva joventut apagada, el promès que li havia estat el fill que mai no tindria. Era un home perseguit, sense riqueses ni poder, que es posava a les seves mans, i que a ella li corresponia de defensar, de mantenir, de salvar.

- Sí, Martí, no te'n vagis. No em deixis!

Els cossos trobaven la segura resposta, el calor vital en els braços l'un de l'altre. ¿Era amor, era instint de conservació, era compassió, aquell sentiment que els unia, que els tenia lligats durant més de dos anys? Cristina Serrano tenia trenta anys, i el senyor Pratdesaba no li hauria de dedicar més que una mirada distreta. Però en aquell moment, era la Dona, i per a Martí tingué més tendreses, més abnegació que mai no hauria pogut endevinar en un ésser humà. Les delícies sensuals de Sara, les escenes amoroses que havia somniat o llegit, eren pura fantasia, vanitat de sentiment o pessigolleig epidèrmic al, costat d'aquell amor ample i acollidor.

Cristina s'havia d'esforçar per assegurar la vida de tots dos, per durli notícies d'amics segurs, per anar-lo informant de la marxa de les coses a la fàbrica. Martí gairebé no sortia mai de casa, però no sabia sostreure's a la fascinació que per a ell tenien els bombardeigs. S'esforçava d'endevinar, a través de les vagues notícies dels diaris, el punt de caiguda de les bombes, i un dia va poder-se trobar a uns metres de les runes d'una gran casa, en el moment precís que la bomba esclatava, es refeia i s'enfilava cel amunt amb un xiulet decreixent, cap a l'avió que, molt alt en el cel, l'esperava. Davant els seus ulls meravellats, entre la polseguera i la commoció, les pedres s'anaven ordenant, la casa de cinc pisos tornà a aixecar-se al seu lloc, amb tots els seus estadants, que obrien els ulls atònits, vinguts alguns de l'hospital on acabaven de passar els dies següents, d'altres arribats al món en aquell precís moment i encara insegurs dels moviments i estranys en llur pròpia casa i en mig de llur família.

- Tingues prudència, sobretot!- li deia Cristina, en saber les seves escapades.- Un dia poden conèixer-te i agafar-te.

-¿No comprens que, si em poguessin descobrir i agafar, ja no podria estar a casa teva? Del que passi demà o demà passat no cal que ens en preocupem. Ja està determinat, escrit, dat i beneït. Ho duen els diaris, ho diu el registre civil, és història que ningú no pot moure.

-¿I la història també deia que havies de venir a viure amb mi, a casa meva? - preguntava, amb tendres defalliments de fadrina revinguda, la mecanògrafa.

tAS-69 (23)

La veia tal com era, amb la seva cara vulgar de noia malnodrida, que sempre ha hagut d'aprofitar la roba i que només ha trobat al cinema i a les novel.les barates la pastura dels seus afanys de felicitat. ¿Com podia ésser que ell, Martí Pratdesaba, amb els seus seixanta anys i escaig, pogués representar per a ella l'ideal de l'home estimat, aquell galan que, a través de tota la seva joventut sense alegries, hauria de somiar i esperar?

Es mirava al mirall, perplex. I es veia tal com era, gairebé calb, magre i bru, però amb tot de plecs a la pell que delatàven la pretèrita rodonesa de les galtes. Era un vell, sí, ja ho veia, i no li estranyava gens que Conxita, allà a San Sebastián, hagués trobat, mentrestant, l'home amb el qual havia de fugir en un futur ja exhaurit. Conxita era més jove, potser, que Cristina, i indubtablement feia més goig. Però el senyor Pratdesaba es sentia lligat, pel cor i pels sentits, amb aquella noia que li donava, amb el seu cos i la seva tendresa, una admiració desinteressada i una protecció pròpiament maternal.

Un dia - era a primers del 37 - ell va sortir a tafanejar, endut per la seva curiositat. Voltava per la Rambla, refiat de la suficient disfressa que li eren la gorra, el vell abric, les espardenyes i el bigoti blanquinós. Unes hores abans, ella se li havia donat, per primera - per última - vegada, amb tot de tremolors de verge púdica i apassionada. I recordava l'escena que havia seguit aquell desenllaç d'una llarga convivència, les seves afirmacions d'afecte i el neguit de protegir-lo, ni que fos amb el lligam carnal dels seus braços. Anava distret, però amb una seguretat interna que aviat li passaria alguna cosa. En una cantonada s'aturà, abans de travessar el carrer. Un home jove que hi havia a la vorera, vestit amb una caçadora de pell, i que no dissimulava la pistola que li guarnia el cinyell, va mirar-se'l fixament una estona i va parlar amb un company que tenia al costat, i anava vestit com ell. Martí sabia que el devia conèixer, que l'havia reconegut. Va mirar de fer-se escàpol, remuntant la Rambla. Era allò, aquella topada que podia ésser-li fatal, allò que havia provocat l'explosió de tendresa de Cristina, el seu lliurament total. Tot acabava per començar. No trigaria gaire, és clar, a deixar el piset de la mecanògrafa. Quan, no ho sabia. Sabia, però, que la guerra, "la nostra guerra", anava cap al seu començament, també. Tota cosa anava cap als seus orígens i, per tant, a la seva fi.

Tornà cap al piset. Tenia curiositat per saber com començaria aquella aventura que l'havia dut a compartir la llar modesta d'una empleada de la seva fàbrica, que ja el tractava de Don Martí, tot i les seves protestes, i en la qual descobria una feminitat i uns encisos que ningú al despatx no li havia sabut endevinar. Foren encara uns mesos de convivència ambígua, amb flamarades

TAS_69 (24)

desig i llargues converses sentimentals, amanides per la por. Junts registraren els darrers bombardeigs, les alarmes, el desgavell d'un conflicte que se n'anava, ineluctablement, cap als seus inicis.

Però un dia - era per l'agost del 36 - Martí va saber que deixava per sempre més el seu refugi. Havien sortit junts del piset, amb grans precaucions, a la nit, i es van dirigir cap a la plaça de Catalunya. Allà van separar-se només amb una estreta de mans. Va quedar-se, una mica desorientat, veient la noia com s'allunyava, cap al despatx segurament. On aniria? Va encaminar-se, indecís, cap al seu pis de la Rambla de Catalunya. Potser hi trobaria la Madrona. No creia qué hi hagués ningú de la família. Li semblava recordar que havien d'haver fora des dels començaments de la guerra. La portera va mirar-se'l, mig estranyada, mig compassiva. Obrí la porta amb la clau que duia. El pis estava buid, trasbalsat. Tot de calaixos abocats per terra vessaven el seu tresor de velles fotografies i cartes esgroguïdes. Els retrats dels avis, pintats a l'oli per Lorenzale, mostraven uns lamentables esvorancs. La biblioteca estava en desordre. Va tornar a baixar del pis i es dirigí a la porteria.

- Com ha vingut ara? Vol que l'atrapin els patrullers quan vinguin a fer el registre? Vol que el duguin a passejar? Quin home! Com més vells, més poc seny!

No gosà de preguntar on era Madrona i se n'anà carrers enllà, cap a l'estació del Nord. Trigà molt d'arribar-hi, perquè les cames li flaquejaven. Un tren atapeït de gent va engolir-lo i va sortir immediatament de la ciutat.

x

x x

La torre del Montseny estava també deserta. Hi arribà en un cotxe de línia que el deixà a un quart de distància, a la carretera. Els masovers van acollir-lo i li obriren la casa principal. On eren els fills, Conxita, la Madrona? Ningú no en sabia res. Se'l miraven amb una mica de recel, com un perill gratuït que venia a afegir-se a les preocupacions del moment.

- Demà vàrem haver de descremar la capella - va excusar-se la masovera.-Havien vingut uns milicians de Granollers i ens hi van obligar. Sort que vostè no hi era, però!

Tot tornava a estar intacte. Va dormir, aquella nit, un somni desficiós. Recordava Cristina amb enyorança i tendresa. Resultava curiós, tanmateix, que després de la guerra no l'hagués tornada a veure mai més ni s'hagués interessat per ella. Havia estat a la presó, pobre noia. Devia ha-

TAS-69 (25)

ver passat moltes privacions. I no n'hi havia mai fet cap retret. Potser, en el fons, li agrafa aquell episodi que havia posat llum a la seva vida. Un episodi que, per a ell, no deixaria cap rastre, i que només havia servit per a apartar-lo uns mesos dels seus carrils ordinaris i deixar-lo en una via morta, en espera que tot reprengués la marxa de sempre.

Ahir, arribava la Madrona, atrafegada, i disposada a ocupar-se de nou del senyor, al qual es guardaria prou bé de preguntar detalls de la seva vida, en tots aquells mesos. Tenia prou feina a explicar el registre dels patrullers, com posaven les coses a lloc i refeien els retrats de família en llur vella integritat. Havia deixat el pis de Barcelona intacte i ara tornava a estar al peu del canó.

- Això s'acaba - assegurava.- Ja veurà com aviat tornaran a venir les senyoretes i els nens.

Sí, tot s'acabava, i aquell estiu s'acabaria amb la tranquil.litat de sempre, ja enyorada després de tants mesos de guerra. Conxita Navarro, la jove muller, tornaria a ocupar a la llar una posició preeminent que la seva fillastra Maria, de la seva mateixa edat, li cedia ben a contracor. I el menut Frederic seria acollit amb dissimulat malhumor pels seus germans, fins per aquell Martí, que havia arribat al món en una trinxera de la Ciutat Universitària, de Madrid, l'any 1938, i que el seu pare veia per primera vegada. Els dos germans casats,-tant Tomàs, que en quatre anys de casament amb Montserrat que encara els quedaven per viure havien de veure desaparèixer els tres fills, com Rosa, casada feia molt poc amb l'insuportable Salvador Fornals, i sense les filles que havia tingut en un futur ja abolit - el reberen amb l'egoisme natural dels qui pensen ja en partició de béns, però amb la tranquil.litat dels qui es sabien amb vint-i-cinc o trenta anys més de vida que aquell marrec intrús.

x

x x

¿Com podia ésser que aquella Conxita Navarro, de casa tan humil i orígens més aviat suspectes, s'hagués fet la mestressa de casa els Pratdesaba? Martí era el primer de preguntar-s'ho. Era ben cert que la mare de Frederic era una dona molt bonica, probablement la més bonica que coneixia. Bella? Potser no podia dir-se que fos bella; només bonica, però amb una boniquesa agressiva, fascinadora, que feia girar el cap als homes i que damunt els sentits del seu marit feia, invariablement, l'efecte d'una fuetada. ¿Podia dir, però, que ell se l'estimava? S'esforçava de recordar els episodis del seu futur i els veia esborradissos, indistints. Havien existit, de debò? ¿Com podia ara

TAS-69 (26)

identificar Sara Querol en aquella dona que un dia va veure, de lluny, en un teatre? Però, ¿és que es deia Sara Querol? I la pobre Cristina Serrano, que quan es trobava amb ell pels passadissos del despatx acalava els ulls i s'enretirava deferent, ¿podia ésser la verge apassionada que se li havia lliurat, una tarda de gener, en plena guerra? La vida no podia capgirar-se, no es podia reviure el futur. ¿I no era millor així, fet i fet? La memòria era una pantalla on unes figures desdibuixades feien pampallugues. Qui se'n refiava? No hi havia res ni ningú que testimoniés que allò havia passat en el futur. Les cases que havia vist enrunades per les bombes s'aixecaven, intactes, als carrers de la ciutat. Els morts de la guerra ~~es~~ hi passejaven, ignorants de llur fat, cada dia més joves, inconscients i alegres.

Conxita no li deixava lleure per a altra cosa que per a treballar i ferli companyia. Era exigent i cada setmana li lliurava quantitats que haurien fet escruixir ~~xxxxxxxx~~ la Cristina i que resultarien també fabuloses quan vingués la primera muller, la mare de Tomàs i Martí i de les noies.

¿No era, fins i tot, massa jove per a ell? Bé prou que li ho deien els seus amics inseparables, a la penya del Cercle, mentre el cigar anava completant-se i el cafè omplia, fumejant, les tasses. Josep Salat, que ja tenia la notaria, era el més assenyat de la colla. El senyor Jaumar, fabricant retirat, es sentia feliç en el seu aprenentatge de la vida. Havia arribat a aquest món en una cuneta de la carretera, i les bales que li sortien del cos el deixaven, amb seixanta-cinc anys intactes d'existència a les mans i un benestar assegurat. Això l'incitava a una amable filosofia de la vida, a veure-ho tot bé i a complaure's en llargues narracions de les seves descobertes vitals. Segons Pere Clausolles, corredor de borsa i home agrejat per una úlcera a l'estòmac, la ~~xxxxx~~vèrbola de Jaumar era un pur i simple rapapieig.

- El favor que li haurien fet, si l'haguessin deixat a la seva cuneta de prop de Montcada! - exclamava.

- Però ja compreneu que això era impossible, - recordava el notari Salat. - L'hi havien dut del cementiri i els seus assassins estaven allà esperant-lo. ~~Formava part de la sèrie de coses lligades amb la guerra, i~~ Ningú no podia evitar-ho. Era la guerra.

- La guerra! Bona excusa tenim tots! I qui en parla de la guerra, qui se'n recorda ja, qui se'n pot recordar?

Eduard Riberola, el quart company de la penya del senyor Pratdesaba, es desentenia d'aquestes discussions.

- Tot això forma part de les coses que van a càrrec dels capellans. Jo tinc feta una divisió precisa de les coses d'aquest món: del cos se'n preocu-

TAS-69(27)

pen els metges; de l'ànima, els capellans. I, entremig, jo procuro passar-m'ho tan bé com puc.

I reia, fent trontollar la seva panxa d'home optimista. Sí, Martí ho sabia, el senyor Riberola s'ho passava bé. Tenia una amigueta que cada setmana li tornava un bon feix de bitllets i, de tant en tant, un collaret o unes arracades de brillants.

- Està bé, la senyora? - preguntava, obsequiós, després de riure.

- Sí, molt bé. Gràcies.

- Es la dona més bonica de Barcelona. L'altra nit, al Liceu, tothom ho reconeixia. Però el té molt lligat, - deia la veu àcida del corredor de Borsa.

- Home! Molt lligat, no. Ja veureu, ella és jove i jo l'haig de complaure.

- Quants anys teniu, Pratdesaba? - interrogava el notari.

- Fa poc vaig deixar enrera els seixanta.

- Massa gran per una dona tan jove. No pot ser - deia el jovial Riberola.

- Qui parla! I la famosa Lilí, doncs?

- Però ella no és la meva dona! Quina diferència hi ha!

I el senyor Jaumar havia d'intervenir per donar la seva opinió sobre les dones, la joventut i l'amor.

- Aquests dies m'he entretingut a llegir tot de cartes velles d'amor que es veu que m'han d'escriure tot de dones diferents. No us podeu pensar l'efecte que van fer-me! Pensar que no les conec, aquelles dones, però que sé segur que m'esperen a una cantonada de la meva vida! De pensar-hi, gairebé no vaig poder dormir, aquella nit!

- I què sabeu, vós, de les dones? - li replicava el seu etern contradictor, fent una ganyota pel dolor d'estòmac.

- Home, si us ho expliqués, ho veuríeu... Però no us ho mereixeu. Val més que seguiu patint de l'estòmac.

Sí, seguiria patint de l'estòmac. D'ençà de l'operació que li havien fet, i on havien completat aquell òrgan malalt, no tenia més remei que esperar que l'úlcera anés tancant-se poc a poc, tot i eliminant, de tant en tant, calmants que no servien de gran cosa i que el metge li extreia amb agulles i xeringues. Totes les malalties es curaven, era cert. Però calia esperar, tenir paciència, anar vivint fins que l'organisme es rejovenís, es refés...

- Sí, quan estem bons, quan tenim el cos sencer i el cervell clar, és a la joventut, quan ja no et queden gaires anys per viure ni tens llibertat per a aprofitar-te que estàs bo, - era la seva conclusió descoratjada.

TAS_69 (28)

x

x x

El senyor Pratdesaba ~~fa poc que se n'ha anat~~ està a punt d'anar-se'n al llit. Són les vuit del matí, i la muller fa estona que dorm. La mira amb ulls crítics, i ha de reconèixer que sí, que és una dona bonica. Quan es despertin es vestiran i aniran al Liceu. Serà una de les dones que farà més goig del teatre, ja ho sap. Però només pensarà en allò, en fer goig. No sap si tan sols estima el seu fill, aquell Frederic cada vegada més petit, més innocent, més ~~allunyat~~ distant del cos ert i inflat que un dia allunyat en el futur van deixar al grat de les onades, a la platja de Calella. No sap tampoc si se l'estima a ell. Però ja es pensa que no, que no se l'estima.

I ell, se l'estima la seva muller, aquella Conxita bonica i excitant, que tants homes li envegen i que és com l'exponent autèntic de la seva riquesa? Es mira al mirall, veu la cara botida de massa greix, amb el pèl blanc que acaba de deixar-hi la navalla, els cabells escassos i grisencs, el cos malfardat dintre el pijama de seda. Veu un home egoista, preocupat només per la satisfacció dels seus sentits i de la seva vanitat, que no sap què és l'amor, o que ho ha oblidat, si alguna vegada ho sabia. Quin dret té a trobar que Conxita és buida, frívola, vanitosa, sense cultura ni preocupacions de cap mena, que només ha cercat en el matrimoni la satisfacció a les seves ambicions de noia pobra i bonica? Es un tracte en el qual ella ha posat, lleialment, el seu preu, i que ell ha de complir lleialment per la seva banda. Això vol dir allunyar els fills del primer matrimoni, deixar tota l'autoritat a la muller, fer que la Maria, que torna a tenir il.lusions de joventut, es resigni a deixar lluir més la madrastra que ella mateixa.

S'acosta al llit, després d'aclucar bé les persianes i ajustar els porticons. La claror matutina envaeix el carrer, però es queda exclosa de la cambra tèbia. El trànsit va apagant-se en la llunyania. Aviat la ciutat s'adormirà en la nit per desvetllar-se en un nou dia. Serem ahir - aquest ahir que esdevé perpètuament avui, i el demà que era avui s'anirà fonent lentament en el subconscient, esborrant-se de la memòria. No ens serviran de res les lliçons de l'experiència i sempre estarem disposats a ensopegar en les mateixes pedres, a viure el destí que ens està reservat d'ençà del començament de tot. Anirem debanant contínuament el fil d'aquesta existència sense sentit ni finalitat.

La seva muller es gira en el son. La veu, en la penombra, amb la seva boniquesa de nina exquisida, amb la seva joventut gairebé insolent. Però de sobte li ve al pensament una idea consoladora: és jove, i ell és vell.

TAS - 69 (29)

Li queden molts menys anys per viure que a ell. Desapareixerà aviat de la seva vida. Desapareixerà àdhuc del món, perduda en la regió cotonosa i sense retorn de l'ultra-bressol. I es repeteix les paraules de l'il.lusionat senyor Jaumar. Pensar en les dones que encara l'esperen, incògnites però segures, a totes les recolzades de la seva vida! Es mira la muller amb una mica de ~~llàstima~~ compassió. Es només un episodi, un breu episodi que aviat s'acabarà: a data fixa, no cal que s'hi amoïni.

I no li fa res que, al costat del seu insomni, la joventut de Conxita exhibeixi la plenitud del seu son, la frescor de la seva ~~[illegible]~~ boniquesa, les corbes suaus i excitants de la seva feminitat.

==========

I V

Assistir a la cerimònia del descasament de la seva filla va donar-li diverses satisfaccions. Va anar aquella tarda, poques hores després d'haver-se llevat, a un restaurant de luxe. El copalta l'engavanyava una mica i el va deixar al guàrdarroba amb satisfacció. Els faldons del jaqué voleiaven en aquell vals que hagué de ballar amb la Conxita, ~~[illegible]~~ així que hagué saludat tot de parents, amics i coneguts que omplenaven la sala o que van anar arribant després, igualment mudats - la família de Salvador no tant: hi havia molta pobrissalla; però tampoc no anava gaire mudada la germana de Conxita, que s'havia entestat en assistir a l'acte amb el seu marit, al.legant que també ella hi tenia dret, com a pròxima parenta. Hagué de deixar el ball per passar a l'administració de l'hotel. A canvi d'un paper que havia ~~hagut de~~ cercat en un remot calaix de casa seva, van donar-li un feix de milers de pessetes que va embutxacar-se amb desinterès. I tornà a la sala del ball. La seva cunyada va endur-se'l en un tango complicat.

- Filla meva, no sé gaire de ballar aquestes coses. Sóc massa vell, jo - va dir-li. Però l'opulenta Fina no volia deixar-se convèncer i ~~se l'enduguè~~ l'arrossegà. Martí va donar una mirada a la taula on seia, congestionat i esbufegant, el seu germà. Feia totjust tres mesos que havia arribat a aquest món, i així i tot, només tenia cinquanta anys de vida pel davant. Va voler fer el plaga.

- Què, ja es porta bé el Tomàs?

- Sí, però es queixa que no el deixes intervenir gaire en el negoci.

- I ara! Es tan gerent com jo. Però ell té les seves seccions i jo les meves. La feina ha d'anar ben repartida. Després, com que vosaltres no teniu fills i jo sí...

TAS- 69(30)

- I ~~quatre~~ cinc, que en tens! Sempre has estat treballador, és veritat.

- I el que em toca de treballar, encara!

En un racó de sala, l'altra cunyada, la germana de Conxita, devorava amb ulls d'enveja els vestits de les convidades.

- ¿On deuen ésser els nuvis?

- Havien d'anar a passar la nit a una residència del Tibidabo. La darrera nit, és clar...

Ho deia amb una certa satisfacció. Aviat els veurien entrar, ella tota de blanc, amb el ram de gardènies i tarongina, ell amb el jaqué, armilla i botins blancs, el plastró gris de seda i la flor al trau. Aviat s'acabaria el paper de Salvador Fornals a la família, la influència que havia tingut i que, en el passat immediat, ningú no podria imaginar-se.

Sí, havien arribat els nuvis. Van besar-lo i Rosa àdhuc accedí a apropar els seus llavis ~~als~~ a la galta de Conxita, la madrastra. Ara haurien de viure plegades, amb Maria i el menut Frederic, que corria entre les taules amb els seus nebodets, tan petits, pobrets, que gairebé se n'anaven ja d'aquest món.

El ball va seguir una bona estona, entre remor de converses i fum de cigars. Després hagueren de passar a taula, seguir la tediosa rutina dels licors, el cafè i el gelat, refer ràpidament el complicat edifici del pastís de nuvis, al capdamunt del qual s'encimbellaria una menuda parella de nines. Les mans unides de Rosa i Salvador aixecaren el ganivet de dintre del primer pis de la gran construcció de pastisseria mentre els fotògrafs encenien el magnesi que s'havia anat dipositant en una petita plataforma. Del darrera de la gran taula presidencial, Martí reveia aquells moments que tantes vegades havia vist immobilitzats en aquelles fotografies que ara passaven al no-res. Seguiria el brindis amb el xampany, les ampolles que eren tancades amb una explosió del gas que es recloïa dintre el vidre, el pollastre daurat, el peix que aviat tornaria a debatre's lliurement en les aigües, els ous que passarien després a la cuina per a esdevenir la closa meravella blanca, bressol, ~~[illegible]~~ de totes les aus.

Mossèn Sardà, el canonge i parent llunyà, que tenia al costat, no es sabé estar de fer la reflexió que d'altres vegades li havia sentit el senyor Pratdesaba:

- Sempre, fem el que fem, contribuïm a la naixença o a la mort d'éssers vivents. Pollastres o peixos, homes o dones, tant se val. Es un temible privilegi que Déu ens ha posat a les mans. Sort que Ell ens guia les mans i ens dicta la pauta de les nostres accions!

TAS_69 (31)

I va aixecar-se per beneir la taula. Aviat l'abandonaven tots per anar a una altra sala i fer l'aperitiu. El sol brillava a fora i tots es congratularen del magnífic matí que s'anunciava, mentre els nuvis entraven a llur cotxe per anar-se a retratar i els convidats, amb un cert desordre, formaven la comitiva que es dirigiria a l'església. Martí s'encabí, amb Conxita i els pares de Salvador - una senyora que només feia que plorar, i el vell Fornals, que semblava un ninot de fusta dintre el seu jaqué prehistòric - en el darrer vehicle. Travessaren la ciutat per anar a Sant Sever i entraren - a reculons, és clar - en el carrer estret i a l'església barroca. Aviat arribaven també els nuvis, acollits per una marxa nupcial.

Martí Pratdesaba, assegut al presbiteri al costat de Conxita, no pogué contenir una onada d'emoció, mentre sentia les fòrmules rituals que desfeien el casament. Rosa li havia estat finsaleshores gairebé una estranya, i ara esdevindria, realment, la seva filla. S'assemblava molt amb la seva mare, si havia de jutjar per les fotografies que en tenia i que més d'una vegada, d'amagat de Conxita, havia contemplat. I Salvador Fornals, alt, tibat i satisfet, s'apartaria de llur casa. L'haurien de tolerar uns mesos com a promès, és clar; i uns altres en el paper més distant de pretendent. Però s'estalviaria la seva constant intervenció en tot, les seves crítiques a la manera de dur la fàbrica, la porfidiosa intriga que l'havia anat traient, aquells darrers anys futurs, de la direcció dels negocis. Prou que ell havia fet al.lusions despietades, aquests temps, a la crisi que els tocaria de passar, als orgullosos Pratdesaba, quan ell no hi fos. Però Martí, que no ignorava quines dificultats haurien de travessar, ell i el seu germà, sabia també que tot tindria un principi i que, fet i fet, valia la pena de treure's del damunt la fiscalització de l'insuportable gendre. Gendre? No. Ja no ho era. Li tocava de donar el braç a la núvia i d'endur-se-la, en el cotxe tapissat de blanc, cap a casa, mentre l'orgue tornava a tocar la marxa nupcial i Salvador es quedava, sol, en el seu reclinatori del presbiteri.

x

x x

Els especialistes en història contemporània, que tenien el fàcil recurs de consultar les col.leccions de diaris i als arxius que encara existien, havien discutit sobre el significat veritable de les commocions polítiques i socials que seguirien la guerra, "la nostra guerra", com encara algú anomenava, in mente, aquell enorme trasbals que només era ja una ombra en el futur.

El senyor Pratdesaba va descobrir la política als cinquanta-vuit anys.

TAS - 69(32)

Fou el seu amic senyor Jaumar qui va dur-lo a aquell casino del Passeig de Gràcia on es cuinava el nou partit que parlava contínuament de les amenaces que es congriaven. La paraula "Revolució" hi era, almenys, tan freqüent com l'expressió "rabassaires", i a l'industrial que era Martí, sense cap tradició agrària, li costà bon xic de descobrir quins eren aquells personatges temibles que tornaven a cada collita, amb malhonestos escreixos, les "parts de l'amo", i als quals es referia, mig indignat, mig poruc, el senyor Jaumar. Cada dia tornaven els motius de por, i aviat una data esdevenia l'eix de totes les converses del casino.

- La subversió de tots els valors, la destrucció de les pures essències de la tradició, vetaquí allò que cerquen els revolucionaris. Ara molts estan a la presó, però quan vingui el sis d'octubre, - deien els capitostos del nou partit, - la cosa tornarà a encendre's de valent i haurem de defensar-nos.

Van començar també a donar, a cada primer de mes, una quantitat variable al senyor Pratdesaba. No era ell sol, és clar, qui la rebia i aviat va saber que els partits polítics eren cars i que, si, com es deia, feien sortir un diari, encara ho seria més.

- Quines ganes, però, de parlar de coses que ja sabem que no són! Els diaris que han de sortir ja han sortit tots. I el futur és el futur. Ja l'hem viscut i no cal que ens hi amoïnem. Només ens interessa el passat, a nosaltres!- exclamà un dia el senyor Pratdesaba. I aquestes paraules li van valdre una gran popularitat. Hom va parlar - amb la mateixa gratuïtat, és clar - de posar en candidatura, a les primeres eleccions, el senyor Pratdesaba.

El senyor Jaumar, que havia deixat la Lilí i passava una temporada de neguit, perquè sabia que no trigaria gaire a arribar a aquest món la seva legítima muller, es refugiava en l'excitació política, i s'escarrassava a endoctrinar un escèptic tan notori com era Pere Clausolles, i àdhuc un conservador prudent i assenyat, enemic de tota acció, com el notari Salat.

- Heu vist això de Madrid? Uns homes que estaven a presidi, i que ara els han anul.lat la condemna! I la comèdia de fer durar tants dies uns processos que han d'acabar posant al carrer els culpables de tot!

- ¿I que per ventura no ha estat sempre igual?- protestava el notari.- ¿Que no acaben tots de la mateixa manera, els processos? Criminals o no, els processats van sempre al carrer.

- M'agradaria saber com els faríeu acabar vós, Jaumar. [-reforça Pere Clausolles.-] Si són criminals, de la presó estant no podran pas desfer el crim que tenen a la consciència.

TAS_69 (33)

I si són innocents... - féu un ample gest amb les mans.

L'estòmac ja el turmentava menys, i el bicarbonat que en treia li era, deia, un considerable alleujament. Potser això li havia obert uns altres horitzons a la vida. Un dia, Martí Pratdesaba va descobrir, per casualitat, que la Lilí que havia deixat el senyor Jaumar formava part del panorama actual del corredor de Borsa. D'ençà d'aleshores, el va trobar una mica més humà. Però tant ell com Josep Salat es manifestaven impermeables a la política. En canvi, el senyor Riberola, que ja no tenia la seva panxa important d'anys futurs, era igualment optimista, però tenia una fe irracional en el progrés de la humanitat.

- Es inútil que tots vosaltres, conservadors curts de vista, volgueu oposar-vos-hi. L'home ha d'anar millorant, i la única manera d'aconseguir-ho són les revolucions. Si us haguessin de fer cas, d'ací a cent anys endarrera estaríem igual que ara, i el curs de la Història s'encallaria. I això és impossible, ja ho sabeu.

- Es clar, que ho sabem. Però ja ens direu com ajudareu a seguir el curs de la Història, amb les vostres Revolucions,- s'atrevia a contradir-lo el senyor Pratdesaba.

- I tant, com us ho diré! ¿Que us creieu que podreu passar de la República a la Monarquia, de la Dictadura al Liberalisme, del progressisme a l'absolutisme, si no és mitjançant revolucions? Mireu, mireu la Història, encara que sigui la de César Cantú o la del senyor Lafuente. Si voleu arribar a l'Antic Règim heu de passar per la Revolució Francesa, i si les colònies americanes han de tornar a Anglaterra i a Espanya, no teniu més remei que passar per les Revolucions i les Guerres d'Independència.

- Home, jo no sé veure que els trasbalsos polítics siguin indispensables per progressar en el sentit de la Història. L'evolució natural, fet i fet, dóna els mateixos resultats, - insinuava el notari.

- Ni parlar-ne! La Revolució Industrial ens haurà de ~~tornar~~ dur a l'economia tancada, als règims feudals. Si no hi haguessin revolucionaris, mai més no es tornaria a aixecar la Bastilla i d'aquí a cent anys tots aniríem en tren, automòbil i avió, com ara. Deixeu fer el seu fet als revolucionaris, creieu-me. Són ells ~~els~~ que fan caminar la Història i ~~els~~ que donen vida a la Humanitat.

- Vida! No gosareu pas dir que la Revolució Russa porta la vida!

- I és clar, que gosaré dir-ho! A través de guerres i de convulsions, de fams i de plans quinquennals, van tornant l'Imperi rus al seu destí etern, i l'Emperador haurà de venir a aquest món, d'una manera infal.lible, l'any 1918, gràcies a Stalin, a Trotski i a Lènin!

TAS-69 (34)

El senyor Jaumar sortia de polleguera quan sentia aquests noms. I es cregué obligat a refutar aquella teoria demolidora del seu company de penya.

- Tot això, vós mateix ho sabeu, no són més que para... para...

- Paradoxes,- completà, amable, el notari Salat.

- Això: paradoxes, sense cap contingut real. Pobres de nosaltres, les classes privilegiades, si ens deixem endur per aquestes teories! ¿On anirien a parar els nostres interessos? Haguéssiu de tractar, com jo, amb els rabassaires!

I, després d'una breu reflexió, afegí:

- Oh, i que ara ho veig, els pitjors, els més revolucionaris, deuran sortir de la presó ben aviat. I fer el Sis d'Octubre.

La data fatídica aconseguia d'impressionar, per contagi, el senyor Pratdesaba. Els diaris i els llibres que havia llegit i ja oblidat n'hi havien deixat una idea molt confusa. La ciutat exhibia uns edificis escorostonats o esbotzats per l'artilleria; moltes famílies parlaven dels presos que tenien lluny de casa i que, abans del Sis d'Octubre, tornarien.

Per això, els homes que pensaven i tenien com a programa la defensa de les coses més essencials, - la Família, la Pàtria, la Religió, les Tradicions - sense oblidar-ne d'altres de no menys importants, com eren la Indústria, el Comerç i l'Economia en general, al costat de la Propietat Rústica i Urbana, veritables columnes bàsiques d'una realitat que a tots ens protegia i que era l'Ordre Social, havien d'ajuntar-se, com el senyor Jaumar i el senyor Pratdesaba, i oposar-se a la subversió que representava la data temuda. I els escèptics o neutrals, com el senyor Salat o Pere Clausolles, eren nocius, com el mateix Eduard Riberola, intoxicat per les teories més subversives dels enemics de la Societat.

x

x x

Aquell diumenge el passaren neguitosos, però en pau. Els hospitals i el Dipòsit estaven plens de cossos que esperaven una immediata integritat o la vinguda a aquest món. A primera hora del matí, abans d'anar-se'n a dormir, el senyor Pratdesaba sentí passar pel seu carrer, amb toc de trompetes i de clarins, les tropes que ~~tornaven d'establir la pau~~ anaven a establir l'ordre. Intentà de refugiar-se en el son, al costat de Conxita, que estava també intranquil.la, potser per altres raons, però al cap d'unes quantes hores el desvetllaren les canonades. Es llevà i va vestir-se. Al menjador, la ràdio abocava notícies, proclames i himnes. Les noies també s'havien llevat. Estaven alarmades.

- Què passa, papà?

TAS-69 (35)

Es clar. Aquell dia no hi havia hagut diaris. Tot estava en vaga. I ni Rosa, que només sabia les coses que li explicava el seu promès, ni Maria, que per tota cultura es limitava al cinema i a alguna novel.la rosa, no tenien la més lleugera idea del que representava aquell Sis d'Octubre que en aquells moments s'acabava.

- No us espanteu. Seran unes quantes hores. Però després tot s'haurà acabat.

Sí. S'acabaria, però no sabia si, després, d'aquella breu commoció, en quedarien persecucions contra els que, com ell, s'oposaven políticament als objectius dels partits revolucionaris que, al capdavall, quedarien triomfants de la revolució fallida. Va tenir idea de detenció, de vexacions... Però aviat va reflexionar: no podia ésser. Si l'haguessin d'haver agafat, ara estaria detingut, al màxim de la subversió. I ell era a casa.

S'hi va quedar, això, sí, uns quants dies. Després del començament de la vaga, també va estar-se uns dies d'anar per la fàbrica. De fet, passava per uns moments difícils. Era allò que en deien una crisi de tresoreria. Volia dir que els diners que els duien els creditors eren molt superiors a les quantitats que ells pagaven, de tard en tard, als clients, i que els excedents havien de dur-los als Bancs, que feien mala cara i amenaçaven amb negar-se a admetre'n més. La fàbrica també relentia el seu ritme. Les peces que rebien dels clients per desteixir es feien menys nombroses, i havien d'acontentar-se amb anar desfent les que hi havia al magatzem, si no volien que aviat els prestatges sobreixissin. Hagueren de treure personal - una de les persones sacrificades fou Cristina Navarro, que aleshores era una mecanògrafa insignificant - i estudiar altres mesures que comportaven privacions familiars i, per tant, agres retrets de la Conxita.

- Si et creus que perquè sóc la teva dona haig de carregar-me les conseqüències de la vostra mala administració, estàs ben fresc! I un dia et podràs trobar amb una sorpresa!

La mala administració! A qui en podia donar la culpa? Potser sí que el seu germà, aquell obès Tomàs, era inútil per als negocis. Potser la confiança que tenia posada en el seu fill gran, que al capdavall tenia vint-i-set anys i fins al cap de dos no esdescasaria/ amb Montserrat Puig, era excessiva. Tots plegats, les tres famílies, duien massa diners, cada setmana, a la caixa del negoci. Bé prou que ho veia. Els comptes que, cada mes, anaven a liquidar els proveïdors de casa seva, eren excessius i no hi havia manera de reabsorbir aquestes quantitats. Fou en aquella època que va llegir molts llibres d'economia i que se li feren familiars els noms de Keynes

TAS-69 (36)

Henry George i Karl Marx.

Però els llibres, prou que ja ho sabia, gairebé mai no donaven res més que solucions abstractes, receptes d'impossible aplicació a la realitat. I, encara, calia sempre invertir-ne les conclusions, com calia posar davant del mirall un paper assecant per a llegir les lletres que hi havien quedat estampades d'una carta.

L'any 1932 va marcar el punt culminant d'aquella crisi. L'acabament va coïncidir amb una llarga vaga - més de tres mesos - que li donà molts maldecaps. Tingué ocasió aleshores de tractar amb alguns dirigents del Sindicat, i les seves topades amb aquells homes malcarats, exigents i amenaçadors, no contribuiren pas a la seva tranquil.litat.

En una reunió de la penya del Cercle - ja no anava a aquell Casino on l'havia arrossegat el senyor Jaumar - va plànyer-se'n amb l'optimista Riberola.

- Els meus tractes amb els revolucionaris de debò em fan venir ganes d'anar contra el curs de la Història, ja us ho ben diré.

- Es natural. I probablement no podeu fer altra cosa. Però ja veureu com, malgrat tot, seran ells, els revolucionaris, els que us plantegen les vagues, ~~els~~ qui us resoldran els problemes.

Els seus problemes! No eren solament els de tipus comercial i financer, ni el llarg conflicte social que tenia interrompuda la fabricació. Una crisi conjugal aguda amenaçava la pau de la seva llar. Un dia va tenir als dits, refet d'un munt de cendres gràcies a la flama d'un llumí, un paper que explicava fil per randa les entrevistes de la seva muller,-d'aquella Conxita de fesomia impecable i fredor hostil,-en un indret arrecerat, amb un xicot fabricant, de trenta anys, casat i emmainadat, que havia de conèixer a la platja de Sitges aquell estiu. De sobte va descobrir ~~conèixer~~ les tortures de la gelosia. Allò que sentia devia voler dir que, efectivament, estimava la seva dona. Es deixà anar uns moments a l'amarga voluptat d'analitzar els seus sentiments. Al capdavall, ~~es~~ decidí de fer l'única cosa que li corresponia: plegar l'informe, cloure el sobre i deixar-lo perquè el tornessin a l'Agència que passaria a recollir-lo.

Però els dubtes, les angúnies, no el deixaren. En el despatx solitari de la fàbrica tancada, rumià una i mil vegades la seva situació. Podia treure de casa la muller infidel, provocar un judici de divorci... Va veure aviat que era inútil: ja ho hauria d'haver fet abans; ja hauria d'estar divorciat. Que es trobés, en aquell moment, pensant què hauria de decidir, volia dir que ja ho havia decidit, que no havia fet res. No havia de fer res. No podia

TAS_69 (37)

fer res. La companyia de Conxita li era indispensable. S'havia acostumat massa al seu cos, a la frescor constant de la seva joventut, àdhuc a la marcada hostilitat amb què l'allunyava, abans de l'amor. Que un altre home, més jove, sabés desvetllar millor els ~~seus~~ sentits de la seva dona, li produïa, és clar, una punyida d'amor propi, però el seny li deia que tot allò aviat trobaria el seu començament i que després, Conxita tornaria a ésser, per uns quants anys precisos i preciosos, la seva muller, la mare del petit Frederic, i no pas l'amant d'un home que hauria desaparegut, totalment esborrat - si no era en un racó de memòria inconscient - de la seva vida. Allò no era Història.

En canvi ho era el seu forceig amb el comité de vaga, amb els delegats del Sindicat. Els companys del Comité Cotoner l'incitaven a mantenir-se ferm. No podien consentir a aquells augments de sou, a aquelles reduccions d'horari que reclamaven els obrers. Esgrimien xifres, estadístiques, lleis i reglaments. El foc de la discussió estava encès i cada dia semblava més irreductible la posició dels vaguistes. Però el senyor Pratdesaba començava a descobrir que el seu amic Riberola tenia, probablement, raó. Li resoldrien els conflictes. Perquè la vaga s'acabava. Una simple mirada als llibres de setmanal de la fàbrica li permeté d'adonar-se'n.

Aquell dilluns, en acabar la setmana, pogué tenir-ne la confirmació. El comité de vaga acudí al seu despatx i retirà l'escrit en el qual li plantejaven les seves reivindicacions. L'entrevista fou tempestuosa, sense mancar-hi les amenaces. Però Martí Pratdesaba se n'anà tranquil, gairebé triomfant, a casa. En besar la seva muller no va interposar-se-li, per primera vegada de feia dies, la cara somrient, una mica fada, del fabricant de trenta anys. Es veien encara, els adúlters? La paraula el féu somriure interiorment. Era un ~~terme~~ mot de novel.la vuitcentista. Potser sí que els revolucionaris li resoldrien tots els conflictes.

El dissabte, en efecte, tots els obrers van comparèixer, com un sol home, a dipositar llurs ~~sobres~~ bosses de setmanal a la caixa. Uns setmanals reduïts, potser, però que s'adeien a les necessitats de l'economia, als escandalls establerts per a la indústria, a les xifres dels balanços previstos i a la lògica i normal distribució de beneficis.

Poc a poc, la vella activitat va renèixer. La fàbrica rutllava a ple rendiment. Les peces entraven, cada dia, al magatzem, en sortien cap als telers, eren desteixides amb pulcritud i tornaven, en forma de troques, a deixar l'establiment per anar als magatzems dels proveïdors. I en aquest cicle, representat per xifres correctes i ben calculades, cadascú aportava

TAS-69(38)

les quantitats que els pertocaven. Obrers, empleats, proveïdors, Bancs, amos i gerents ingressaven a la Caixa unes quantitats que després passarien als clients, als Bancs. Era l'ordre immutable de la Producció. Allò que el senyor Jaumar en deia, amb majúscules, l'Ordre Social.

x
x x

Amb alts i baixos, segons anaven produint-se els fets, el senyor Martí Pratdesaba pogué anar comprovant l'exactitud de les teories del seu amic Riberola. Es cert que l'optimista partidari de la Revolució era regidor de Barcelona, entusiasta de la República i de l'Autonomia, i que de vegades l'entusiasme popular se'n duia la mica de sentimentalisme que hi havia en el fons més memot del cor del senyor Pratdesaba. S'havia trobat en unes quantes reunions polítiques, i havia aplaudit sense massa reserves les prèdiques vibrants dels homes que representaven aquell breu interval d'expansió i fe en el poble. Però ell, que havia llegit la Història del Sr. Lafuente, sabia que aquells intervals no duraven gaire, i que, ineluctablement, els períodes de febre popular i d'entusiasme s'acabaven en unes llargues tongades d'autoritat ferrenya.

Va aplaudir amb entusiasme, els ulls humits d'emoció - i després no hauria sabut dir per què - un home eixut de cabells blancs i mirada enèrgica que posava a un balcó de la Plaça de Sant Jaume una bandera. Va deixar-se endur, sense fer cas de les porugues advertències del seu germà, tancat a casa seva i telefonant contínuament per saber què passava a la fàbrica, per una onada de gent endiumenjada i somrient que cantava i cridava, i es trobà enfilat a dalt d'un camió, amb tot de xicots cridaners i afectuosos. Era el començament d'una cosa, potser d'una gran cosa, però el senyor Pratdesaba, amb els seus cinquanta-cinc anys, que en aquell moment li eren com un preludi de jovenesa, sabia que aquell començament era també una fi, i que ell ja havia recorregut tot aquell camí que, inconscientment, tota aquella gent arborada volien inaugurar.

Adhuc així, va tornar aquell migdia a casa seva, excitat encara. La Ràdio donava notícies polítiques i, mentre dinava, va escoltar les discussions dels nois, que es deixaven endur també per la imminència del canvi, sense aturar-se a rumiar-ne la transcendència. Tomàs, el gran, que l'any passat s'havia descasat i encara festejava amb Montserrat, hagué de sortir per anar-la a veure. Ell anà a la fàbrica, però abans s'aturà al cercle, on sabia que trobaria els amics.

El notari Salat hi era, i també l'escèptic Pere Clausolles. Però no hi

TAS_69 (39)

havia Riberola. Va preguntar per ell.

- Home! Són els primers moments de la seva nova autoritat de regidor. Deixeu-lo que se n'enfiti,- exclamà el corredor de Borsa.

- Tinc curiositat, realment, per veure com aniran les eleccions d'abans-d'ahir, - digué el notari.

- ¿No es presentarà també ~~a les eleccions~~ com a candidat el nostre amic Jaumar? - va interrogar Martí Pratdesaba.

- Sí, però ja has llegit avui el diari. No ha sortit. Ha estat un dels que han anat a l'aigua. I pensar que ell s'ho tindrà ja coll avall d'aquí vuit dies, i en canvi tothom es creurà que en Riberola quedarà sacrificat! - comentà el senyor Salat.

I, dirigint-se als seus companys, va constatar, amb la seva precisió notarial:

- I bé, ja el tenim aquí, aquell catorze d'abril del qual tantes vegades havíem sentit parlar!

Martí va assentir amb el cap:

- Sí. Ja s'ha acabat la República.

- Digueu millor que ha començat.

- Es igual. Ahir ja ens trobarem en Monarquia. ¿Com podeu dir, doncs, si això d'avui n'és l'acabament o el començament?

Al defora, el sol de primavera pintava de groc la Plaça de Catalunya.

==========

V

Del pis de la Rambla de Catalunya, prou gran per a contenir una família patriarcal, prou alt de sostre i vast de cambres per a admetre totes les modes i totes les variacions de mobiliari i decorat, a la fàbrica de Sants, el camí diari del senyor Pratdesaba travessava mitja ciutat i li permetia de fer-se càrrec de les seves transformacions. Va poder veure, sobretot, com la Plaça d'Espanya, l'esplanada de Montjuïc, tota la muntanya anaven despullant-se dels nous edificis, de les urbanitzacions, dels jardins que havien tingut llur apoteosi en l'Exposició. Del seu cotxe estant podia veure els palaus com s'aterrien lentament, les carcasses de ferro que perdien llur revestiment de pedra artificial i ciment, els guixos que se n'anaven en polseguera, les avingudes que tornaven a l'estat primitiu del terreny pedregós, la verdor que desertava de les clapes pelades de la muntanya.

No era també d'aquella manera, si fa no fa, la seva vida? Havien pas-

TAS-69 (40)

les grans festes de l'Exposició, els ~~anys~~ temps de més ostentació del seu matrimoni amb Conxita Navarro. L'any 1928, mentre s'abatia el darrer dels empostissats i les brigades de paletes deixaven de treballar a uns pavellons que tanta tossa havien fet, Frederic va arribar al terme obligat de tota vida. El feble manyoc de carn que gemegava en un bressol va fer el seu darrer plor en aquest món i Conxita va adquirir, per uns mesos, un motiu suplementari per fer-se interessant i reclamar noves atencions.

El senyor Martí no podia queixar-se de la vida. Estava en una època de prosperitat. La seva autoritat es consolidava damunt tota la família. No era pas el feble Tomàs, el seu germà petit, que acabava amb tot d'escarafalls d'amor etern el seu casament eixord amb una Fina que no delatava pas la matrona desbordant de greix que havia estat en un futur no pas gaire remot; no era pas l'altre Tomàs, el seu fill gran, que totjust acabava el servei militar, ni molt menys els altres fills, qui gosarien discutir-li el dret a manar, a regir a gust seu els interessos de la ~~família~~ casa i de la indústria familiar.

Adhuc en els estovaments de la maternitat, Conxita tenia una punta d'acidesa que esmussava les dents però donava més delectable sabor a les estones que concedia al seu marit. Altrament, com que sabia - i Martí també, tot i que, per delicadesa, evitava de parlar-n'hi - que aviat llur unió s'acabaria i que la senyora Pratdesaba tornaria a esdevenir, simplement, la Conxita Navarro, posava una mica de melangia en els seus abandons i en els seus rebufs. La dolça sacietat, l'excitació física que seguien les escenes íntimes posaven en el cos de l'espòs madur una gratitud sensual que es confonia amb l'esperança d'una nova possessió.

Fou, doncs, sense gairebé adonar-se'n que va trobar-se, aquell diumenge de 1927, en una església dels afores de Barcelona, acompanyat només pel seu germà, els quatre fills i la família de Conxita, mentre el capellà mormolava les darreres fòrmules sagramentals que el descasaven de la seva segona muller. Potser mai com aleshores no l'havia trobada tan bonica, tota vestida de blanc, mig triomfant, perquè aquella era l'apoteosi de la seva vida, mig decebuda perquè havia d'abandonar un luxe i una posició que mai més no oblidaria. Havia estat patètic, i encara més saborós per a un home enamorat i ensems sensual com era Martí, de presenciar com aquella dona jove i desitjable s'esforçava, ben inútilment, és clar, d'ajornar aquella cerimònia. Volia viure més temps com fins aleshores, prolongar la seva existència confortable de senyora Pratdesaba.

-Per què haig d'anar a viure amb els meus pares i els meus germans,

TAS_89 (41)

ara? ¿Que no veus que no podré acostumar-m'hi mai? Tan bé que vivia amb tu? Tant que t'estimava! ¿I tu, oi que també m'estimes?

Era la primera vegada que li sentia aquelles declaracions, que es veia exigir les seves afirmacions d'amor. Feia de bon aprofitar, aquella nit tensa i patètica d'amor i de/recança, amb aquell cos perfecte i impúdic - no es feia massa il.lusions sobre la continença que, en la seva vida de soltera tindria Conxita. Potser ell mateix...

- Estimada meva,-s'esforçava de consolar-la,- ¿no comprens que és inútil que ens revoltem contra la vida? Els papers estan escrits, el capellà ens espera, els teus pares et tindran demà a casa d'ells, i tot allò que poguem fer nosaltres no és res més que seguir al peu de la lletra el nostre paper. Això nostre s'acaba. Bé ha durat prou. Bé hem estat prou feliços.

Per pietat - i perquè ella mateixa no se'n devia recordar, pobra xicota, i qui sap si ell mateix en tenia una idea ben exacta, i en tot cas li mancaven totes les proves per afirmar-ho - va abstenir-se de fer cap al.lusió al fabricant de l'any 1932, a la llarga separació del temps de la guerra, a la seva fugida per sempre més. No l'havia mai volguda interrogar sobre els anys anteriors. Què havia fet? ¿On havia vingut al món i en quin any? Probablement hauria estat inútil. Conxita només vivia en el present. Però hi vivia intensament. Tot el futur estava esborrat, per a ella. Esborrades les discòrdies i les infidelitats, les rancúnies i les discussions amb les filles del seu marit, els retrets i les desil.lusions. Només tenia aquell present al qual volia inútilment aferrar-se, però que se li esmunyia fatalment dels dits per només deixar-la encarada amb un passat inevitable de lluites, d'angúnies i de misèria.

Per molt que la planyés, no la podia retenir. Havia d'acompanyar-la davant d'aquell altar, davant d'aquell sacerdot encasullat, i deixar-la amb la seva família, tornada a aquell piset del carrer de Sant Ramon, en aquell barri sorollós i vulgar, d'on era un miracle que hagués sorgit aquella flor exquisida de bellesa - no, de boniquesa - que era Conxita Navarro.

Va veure-la allunyar-se, vestida de blanc, mig plorosa, del braç del seu pare, i com els germans i les ties els seguien. Sí, aquell capítol s'havia acabat. Va arreplegar els fills i els cunyats i tots plegats van anar-se encabint en els cotxes que els tornarien a casa.

- A l'últim! No la veurem més!- va exclamar Rosa, que era la que més havia ressentit sempre aquella intrusió en la seva llar.

- Tu rai! No hi has viscut tant de temps com jo. Al temps de la guerra, havies d'haver-la tingut al costat. Si me'n va fer passar!- exclamava

TAS-69(42)

la Maria.

- No, no hauria hagut d'ocupar mai el lloc de la mamà, - confirmava, saberut, el noi gran.

Martí hagué de fer-los callar.

- ~~Xxxxxxxx~~ Pareu d'una vegada de criticar! Al capdavall, serà la teva mare la que ocuparà el lloc de la Conxita, quan sigui la seva hora!

Tomàs quedà amb la boca oberta. No se li havia mai ocorregut de mirar-s'ho d'aquella manera. Però les noies van seguir esbravant llur joia per veure's lliures, al capdavall, de la madrastra.

Sí, ja no estava casat amb Conxita. Però havia promès de veure-la sovint Va descobrir aviat que aquell "veure's sovint", després d'una setmana de resistència, en la qual ella exigia com a condició ineludible, el casament, consistia en unes entrevistes plenes d'arravatament, de llàgrimes i de passió, però ~~perfectament~~ bastant satisfactòries per a la sensualitat del fabricant, en un piset que tenia, de la vigília del casament, a la part alta de Sant Gervasi, i on Conxita acudia, d'amagat dels seus pares. Ella li tornava, a gairebé cada entrevista - de ~~xxxxx~~ vuit a sis del vespre - joies i presents sumptuosos que ell li havia fet i que tenia molta feina, després, a dur a casa el joier o el perfumista. Sí, la Conxita seguia dominant-li els sentits, com potser mai, després de casats, no ho havia fet, si no era en aquella inoblidable nit de noces.

I, no obstant, calia desprendre-se'n. Era massa jove - encara no havia fet els vint anys - i ell podia ésser de sobres el seu pare, amb trenta-un anys de més que ella - i a més, sentia que tots els seus sentits estaven obsessionats amb aquella pell blanquíssima i sedosa de la noia, amb el record dels seus estremiments i les seves protestes. Un dia va deixar d'anar al piset de Sant Gervasi. Seguien veient-se en un cafè, i ~~ells~~ Martí es sorprenia amb la calidesa del seu accent, amb la febre que se li encenia així que la veia, i els presents que ella li tornava ben sovint indicaven prou la intensitat del setge. Dos mesos més tard, era al carrer que la veia. L'acompanyava de casa seva al lloc on treballava - un taller de modista,-sense importar-li res que el veiessin, deixant el cotxe a una cantonada, quan ella va refusar de deixar-s'hi dur, per por que "la hi poguessin veure i posar-se-la a la boca". Conxita Navarro era una noia decent, de pares treballadors però honrats, i que va tornar-li amb tot d'enrojolaments púdics el primer collaret de perles que ell va haver de dur a la joieria la vigília. Si no hagués estat que ell era un senyor formal, i que era lliure, encara que fos gran - n'hi hagué de fer l'afirmació als

TAS-69(43)

primers dies de llur relació - ~~mai~~ no li hauria pas deixat dirigir la paraula. Però quan la va abandonar, en mig del carrer de Sant Ramon, i la veié com s'allunyava cap a casa seva, sabia que mai més no la veuria i que Conxita es reintegrava, fins al primer dia de la seva existència, en aquell món misteriós i equívoc d'on ell l'havia treta. D'altres amors de joventut - Martí no podia dubtar-ne, i això atenuava molt la seva recança d'abandonar aquella perfecta ~~xxxxxxx~~ estàtua de carn, que tan rares vegades s'animava amb el foc de la passió - l'esperarien i li farien oblidar, amb la inconsciència dels pocs anys, un futur opulent que li semblaria aviat un somni impresís. Un somni, en tot cas, al qual no podia mai tornar, i del qual Martí Pratdesaba, el seu futur marit, la n'havia desallotjat sense compliments.

Ara ja sabia quin havia estat l'origen d'aquella llarga aventura seva, que havia fet d'una noia massa bonica i pobra per mantenir-se honrada la seva legítima muller. D'aquelles aventures que li parava el seu destí a qualsevol cantonada de la vida, com deia el senyor Jaumar - que en feia de temps que no el veia, pobre senyor Jaumar! - n'havia liquidat una altra, i havia arribat al final estricte, que era el començament. Sabia que mai més no veuria Conxita. I aquell "mai més", a despit de tot, li produí una esgarrifança. Havia arribat a casa seva i es mirà al mirall del lavabo. Tenia cinquanta anys, el cabell prou abundant i gairebé negre. No se li marcaven més que un parell d'arrugues al front. Havien desaparegut les potes de gall que li subratllaven els polsos, els solcs profunds que unien les vores del nas amb l'extrem dels llavis. Es sentia jove -¿però com sabia, ell, què volia dir, què era, sentir-se jove? - i fort, per bé que en el fons del seu cor hi havia una punta de feblesa, d'estovament, que el feia vulnerable a les temptacions, a les aventures. En tot cas, no li feien por, aquestes aventures. Adhuc les desitjava. I sabia que estaven escrites, determinades en alguna banda, encara que fos inútil de cercar-les, com els esdeveniments del dia - tempestes, catàstrofes, guerres o canvis de govern - a les pàgines del diari ni de trobar-ne l'anunci, embolicat en tot de consideracions i de teories, a les pàgines de la Història.

x

x x

Sí. Era molt difícil de preveure l'Aventura, i això en feia precisament tot l'encís. ¿Com era que aquell 26 de gener de 1926, quan no havia passat encara ~~un~~ tres mesos que havia perdut de vista Conxita Navarro, va trobar-se al Cementiri Nou, endolat i voltat dels seus fills, el germà i d'altres parents, entre els quals no podien mancar els oficiosos cosins Rovira? Sí, prou que

TAS_69(44)

ho sabia: anaven a recollir les despulles de Dolors Falqués i Soriano, de quaranta anys, morta de grip, la "tieta Lola" de la qual, dies ha, parlaven amb afecte i compunció els seus fills.

Esperà amb curiositat que obrís els ulls. Era la seva cunyada, la germana petita de Maria Falqués, la seva primera muller legítima. Adhuc enterbolida per l'estupor de l'avant-tomba i per les boires de la malaltia, aquella mirada se li clavà al rostre amb tanta devoció i amb una insistència que tenia tant de comiat com de benvinguda, que el senyor Pratdesaba se'n sentí tot trasbalsat. ¿Què era aquella fadrina revellida que venia a aquest món per a cobrir d'afecte i d'atencions domèstiques el vidu i els fills de la seva germana? Se'ls estimava, no hi havia dubte, i els nois, com les nenes, corresponien amb una atenció afectuosa, bon xic distreta, a aquell amor que era com una atmosfera tèbia, que no deixava cap escletxa per on s'esmunyís l'inconfort, la discòrdia, l'imprevist. I sobretot, aviat hagué de convèncer-se'n Martí, se l'estimava a ell, al seu cunyat, sense mai ésser capaç de confessar-s'ho.

Més estrany encara era que, quinze dies més tard, quan totjust havia sortit de perill la tieta Lola, tornés a trobar-se al Cementiri, entre tot de gent gairebé desconeguda. Era algú de la família que anaven a cercar? No ho creia, perquè no veia enlloc els germans Rovira, especialistes d'aquesta mena de cerimònies familiars. Les inicials T. A. P., clavades al capçal del bagul, no li deien res. No gosà d'avançar-se a primer rengle, quan fou oberta la tapa del taüt i els parents immediats foren protocolàriament invitats a assegurar-se que era aquella la persona - per dir-ho d'alguna manera - que anaven a cercar.

Va seguir la comitiva cap a l'església i, després, a la casa mortuòria, un pis modest de la dreta de l'Eixample. Fou invitat a pujar i li semblà que tothom donava com a normal i admesa la seva presència. Una minyona vella va dir-li "don Martí", amb una deferència familiar i va parlar de la "nostra pobra senyoreta", trencant-se-li la veu.

Quan tothom, o gairebé tothom, se n'hagué anat del pis. Martí es feu conduir per la minyona al costat del cadafal. Entre la lluor tremolosa dels quatre ciris veié una cara esgroguïda. Teresa. Es deia Teresa, ho sabia. Quants anys devia tenir? Trenta? Quaranta? Podia dir-se'n una bellesa? Va comparar mentalment amb la tieta Lola, tal com l'havia vista per primera vegada, feia poc i en una situació idèntica. No, aquesta era molt millor, sense comparació, que la seva cunyada. I s'hi sentia lligat. Va arrencar-se amb dificultat del costat del taüt.

TAS-69 (45)

Però a les set del matí, després d'un cafè entebeït, va tornar-se a trobar al costat de la morta. L'havien posat al seu llit, ara, vestida amb una severa roba negra que no podia amagar però les harmonies del cos. La vetlla fou llarga, i els veïns que la compartien amb ell tingueren ocasió de fer bacinades, fins a les deu de la nit, que van creure prudent d'anar-se'n. Però Martí, torbat, hagué de fer molts viatges del menjador a la cambra contígua per examinar aquell rostre immòbil de cera.

Hagué d'anar-se'n. La tieta Lola, que ja duia el trast de la casa, el va veure arribar a l'hora de sopar i no va estar-se de preguntar-li:

- L'has vetllada, també? Pobra Teresa!

Però li semblà sentir vibrar una sorda rancúnia en els mots compassius.

A la tarda, irresistiblement, va tornar al piset del carrer de Girona. No, no hi havia novetat. Tot era igual. El metge forense havia acudit per a examinar el cos. Se n'havia endut el seu certificat. També la grip - aquell hivern era molt traïdora - havia tingut la culpa d'aquella mort - d'aquella vinguda al món.

Era al matí, entretingut amb el correu, quan va tenir la sensació que allò s'havia produït. Va sortir precipitadament del despatx i, portant-se ell mateix el cotxe, va travessar mig Barcelona per anar al pis de Teresa. Va obrir-lo la minyona i els seus ulls ja van respondre la seva interrogació

- Les seves primeres paraules han estat per demanar-lo - digué la vella, amb la veu trencada.- Ara dorm.

Entrà, de puntetes, a la cambra, que feia olor de ciri i de remeis. En el llit, entre els llençols, una forma afuada, que revelava però les turgències de la maturitat, panteixava insensiblement. La cabellera desfeta, la pell entresuada, no podien desfer per a Martí l'encís inexplicable que, per a ell, es desprenia d'aquella dona. Teresa! Va mig sospirar el nom.

L'havia sentit ella? Va mig obrir els ulls i els fixà en l'home. Tornava a tancar-los, però en llur expressió, el senyor Pratdesaba endevinà el mateix sentiment que l'havia sobtat i, ensems, repel.lit, en el primer esguard de la seva cunyada. Sí, no podia dubtar-ne: aquella dona també l'estimava. I, en aquell cas, podia estar-ne segur, també ell se l'estimava. Li calia justificar aquell amor, donar-li unes bases, una història, explicar-se'l a si mateix. Qui era Teresa? ¿Quin paper li corresponia en la seva vida? ¿Com s'inscrivia en aquella existència que s'anava desenrotllant, com un tapís, al seu davant, i en la qual ell recorria, de vegades amb passa segura, però sovint d'esma, els dibuixos complicats? ¿Com podia l'imprevist esmunyir-se en aquella història, escrita de feia temps, del senyor Martí Pratdesaba

TAS-69(46)

i Furriols, fabricant de bona posició, nat a Barcelona l'any 1876?

Fou, en realitat, una aventura fascinadora. Amb Teresa hagueren de recórrer, esmaperduts, tots els viaranys de llur passió. Totjust sortida de la seva malaltia havia tornat a quedar-se en una solitud de dona soltera i independent. I els calaixos que desbordaven de retrats, els feixos de cartes de Martí, conservades amb una cura impecable, i que rellegien plegats, els obrien un món fabulós de tendresa i de gelosia, de distància i d'allunyament.

- Veus? Aquesta sóc jo, als setze anys. Tu ja en tindràs més de trenta. Vindràs a Reus a festejar amb la Maria. Jo em migraré de tristesa. Quan et casis amb ella, estaré a punt de morir-me.

Com ho sabia, tot allò? A quina història mai no escrita havia llegit aquella romança sentimental, deliciosament llacrimosa? Però aviat deixava aquell passat llunyà, aquells anys de distància - que prou sabia ella que, forçosament, havien de produir-se quan arribés el moment - per a refugiar-se en un present que havia de durar, encara, que duraria tot el temps que calgués: un any, dos anys, sis, una eternitat.

I ell, Martí, es sentia com una criatura engrescada amb la nova joguina que li han dut els Reis. Una flamarada de cor i dels sentits encenia els seus cinquanta anys. On era la galdosa aventura amb la pobra Conxita? On eren les altres ombres del futur? On era la vida que encara podia donar-li aquell mig segle de passat que s'obria al seu davant? Amb aquella dona madura i apassionada que se li donava amb abandonaments d'esclava i febres de cortisana, sentia abolir tota noció del temps, submergit en una línia tensa i infinita de present.

Una nit la va acompanyar al Liceu, a veure el "Tristany i Isolda". Del moment que s'alçà el teló, amb la mort d'Isolda, fins als primers compassos de l'obertura, tota la història màgica dels dos amants els semblà, com a tants altres milers de parelles d'enamorats, d'abans i de després d'ells, la imatge fidel, ardent de sonoritats, de llur amor.

El senyor Pratdesaba vivia com en un somni. Va ajudar-lo a retrobar-se, en les seves responsabilitats de cap de família i de gran industrial, el mut retret de la seva cunyada, la tieta Lola. Era indiscutible que, d'una manera o altra, potser per un instint de dona enamorada i gelosa, sabia quina mena de relació existia entre Martí i Teresa. I, puix que no podia presentar personalment cap queixa contra un home que no volia correspondre al seu amor, hagué de valdre's del record d'aquella germana que havia d'ésser la muller legítima del fabricant i la mare dels seus quatre fills - del precís moment

TAS-69 (47)

que arribés en aquest món. Una germana que ella representava, que ella personifi cava i prefigurava, i els drets de la qual havia de defensar contra qualsevol intrusa.

- Acabem, Lola. I procura, sobretot, de no fer-me aquests retrets davant dels meus fills. Sóc lliure i no he de donar raó dels meus actes a ningú - hagué de dir, al capdavall, el senyor Pratdesaba.

- Però aquesta passió, aquesta mala passió que et lliga amb aquesta... que no vull qualificar, perquè al capdavall ha d'ésser amiga meva, un dia, perjudica l'amor que deus als teus fills, i això, si no perjudica també els seus interessos....

- Ui, ui! No t'emboliquis, que ja saps de sobres que no tens raó! La Teresa no em necessita per res a mi, per viure, ni jo li he demanat mai res que ella no m'hagi volgut donar.

- D'altres potser t'ho haurien donat, Martí, sense cap mena d'interès.

Els ulls se li enaigaven, tot el seu cos tenia una tremolor que féu angúnia a Martí. Estaven sols a la saleta del costat del menjador. Ella insistia.

- Sobretot, Martí, pensa en els teus fills, en la pobra Maria...

- No tinguis por. Mai no deixaré de pensar-hi. Ni en ells, ni en ella, ni en tu. Ja sé tot el que et devem.

Va aixecar-se.

- I, no tinguis por, no em casaré mai amb Teresa.

Ni amb Lola, ja ho sabia prou. Per molt que volgués fer-ho, com podria? No era pas ell senyor del seu passat ni podia determinar-lo al seu gust. El seu casament, com la seva topada amorosa amb Teresa, com aquella inútil passió que encenia el cos de fadrina revellida de la pobra Lola, tot allò ja estava determinat. Era part del passat, de la història. Però ell, aleshores, vivia en el present. Un present, sense lligams amb el passat ni prolongacions en el futur, que es deia Teresa.

x
x x

Sis anys, havia de durar aquell present. Sis anys, en els quals els alts i baixos del negoci, les commocions polítiques, els conflictes socials, van lliscar sense deixar rastre damunt el cos i l'esperit del senyor Martí Pratdesaba. No era pas el pas del temps, allò que el rejovenia. Ell n'estava segur. Era el seu amor per Teresa Antich, la dona que l'havia d'estimar des de la seva adolescència, que duia la passió per ell - una passió irracional, que res no explicava, i que l'enriquia, gratuitament, d'una experiència que

TAS-69(48)

prou sabia que no havia pas merescut i que a ben pocs homes era donat de registrar.

Perquè ella no demanava res, no esperava res. No res, si no era un miracle impossible: que el temps es deturés, que no seguís reculant indefectiblement, amb les agulles del rellotge que quan havien marcat les dotze seguien sense treva fins a aconseguir les onze i després les deu; amb els fulls de calendari, que s'anaven ajuntant fatalment del trenta-u de desembre al primer de gener; amb les xifres que acabaven el número de l'any i que, fessis el que fessis, es reduïen en valor i reduïen també el temps que els quedava d'estar junts.

Aquell amor no tenia història, no era Història, de la que s'escrivia en els llibres i trobava un registre minuciós i desordenat en els diaris. No estava inscrit en cap llibre del Registre Civil ni en cap protocol de notari, ni deixava rastre en les transaccions bancàries. Però existia. I era una de les poques coses - potser la única, i Martí tindria ocasió de comprovar-ho, en els cinquanta anys que li quedaven de vida - que podien oposar-se al curs fatal de la història, deturar el moment present, fer-lo etern. Un dia trobà en un llibre que tenia Teresa aquests versos, que ella havia subratllat:

> Jo que voldria
> aturar tants moments de cada dia
> per a fer-los eterns en el meu cor!
> ¿Però és que aquest "fer etern" no és ja la mort?

Potser sí que era la mort, la mort d'Isolda i de Tristany, aquell renèixer a una passió immortal, que es consumia ella mateixa en el propi foc i sempre creixia, devorant encara les pròpies cendres.

Sembla que, un dia, el senyor Martí Pratdesaba i Furriols, que vorejava la cinquantena i era un element important del Comitè Cotoner i del Foment del Treball Nacional va ésser sorprès al seu despatx de la fàbrica esborrant amb la ploma estilogràfica unes ratlles irregulars que eren, sens dubte, versos. El seu germà, tot i que respectava i temia una mica l'hereu, va fer-hi una mica de tabola entre els companys.

Sis anys, va durar aquell encís que, per als que s'ho miraven de fora, semblava una mica ridícul -"un Tristany de cinquanta anys, una Isolda de Reus," va definir-lo en Pere Clausolles, a una taula del Cercle-. Però un dia va arribar, fatalment, el començament. Martí i Teresa van viure els primers temps, apassionats i tempestuosos, d'una lluita de desigs i de recances, amb la primera desfeta, les converses insinuants i les estretes de

TAS-69(49)

mà eloqüents. Va venir el dia de la primera visita del vidu a la noia que havia d'ésser la millor amiga de la seva primera dona i de Lola, la noia que havia d'arribar, orfe i lliure, de Reus, i que s'havia instal.lat, amb una minyona, en un piset del carrer de Girona. I tots dos van saber que aquella estreta cerimoniosa de mans era la darrera. Que tot allò s'havia acabat i el temps havia vençut, com sempre, El present s'havia tornat futur, el passat havia triomfat i s'erigia en present.

I Lola va triomfar també, per un breu temps, en comprovar com el seu cunyat tornava a la llar, com li feia companyia i no defugia de parlar de la pobra Maria, de les necessitats dels fills en vestit o calçat, dels problemes de les minyones i de totes aquelles coses en les quals la tieta Lola exercia, si més no provisionalment, el ceptre de la llar.

Però Lola, com Martí, ~~també~~ sabien que aquell període no podia durar. I que s'apropava l'any 1918.

==========

V I

L'onze de novembre, amb la signatura de l'Armistici, s'havia iniciat un llarg conflicte que havia de veure ~~la~~ l'arribada a la vida de milions i milions d'homes. Llibres i diaris n'anaven plens: era la Primera Guerra Mundial, justament anomenada la Gran Guerra. Els homes joves interrogaven els seus records confusos de l'altra, i àdhuc de la que alguns persistien a nomenar "la nostra", però era molt difícil, sense documents escrits o ~~gràfics~~ fotogràfics de fer la comparació. Hom sabia només una cosa: que aquell nou conflicte s'acabaria amb la declaració de guerra d'agost de 1914 i que, durant aquells quatre anys, les indústries catalanes s'anirien reduint i perdent activitat.

Martí Pratdesaba havia negligit ~~perdut~~ el costum d'interrogar llibres i col.leccions de periòdics per descobrir la trama de fets que constituïria aquell passat al qual, indefectiblement, tota la humanitat es veia abocada. S'estimava més viure al dia, i tot el més saber, amb la lectura, abans d'anar-se'n al llit, dels diaris del matí, tot allò que havia de passar en l'ahir immediat.

- No veus? allò que seria interessant seria de tenir les col.leccions de diaris del futur, i no les del passat. Poder reviure, llegint les revistes de l'any 1940, com era la guerra d'aleshores, i amb els llibres que

TAS-69 (50)

s'escriuran l'any 1980 ~~poder~~ comprovar el curs dels descobriments i el canvi dels costums.

- Però això que dius és absurd! - li contestava el seu germà, un matí que, junts tots dos al despatx, acabaven de repassar el diari del dia, abans de tornar-lo al repartidor que se l'enduria a la impremta.- El diari de demà no pot existir, ja ho saps, i els llibres que surten cap a la impremta cada dia mai més no tornaran a existir. Ens hi hem de conformar. Es el secret de Déu, aquest desteixir constant del futur que som nosaltres mateixos. I si ens ha donat la memòria, com una arma per defensar-nos contra aquest desemparar davant del futur, ja saps que és per fer-ne un ús moderat, íntim, no pas perquè en llibres o diaris puguis exposar el lligat i deslligat de les coses i els fets.

Tomàs estava passant una etapa de misticisme i freqüentava molt un convent de Pares Jesuïtes. Martí suposava - però mai no li hauria gosat de preguntar - que la imatge de Fina, la muller de la qual s'havia descasat feia uns anys, era sols una silueta borrosa en el fons de les impressions del present i de les imminències del passat. Totes aquelles preocupacions li passarien, però, i el germà gran tenia una vaga sospita, fundada en vells papers que un dia havia trobat en un calaix de taula, al despatx, que aquells anys que venien de guerra havien de veure un Tomàs Pratdesaba ben diferent del que ara li exposava les seves regles de modèstia i conformitat amb els inescrutables designis de Déu.

Es parlava molt de la grip. Era una malaltia que havia fet estralls, en els anys futurs, però que ara semblava esverar molt més la gent. En tot cas, aquella tardor els empleats de la Funerària i dels cementiris no donaven l'abast i cada dia us era llegut de trobar noves persones que acabaven d'arribar al món i sortien totjust al carrer, després d'una breu ~~[illegible]~~ tongada de fer llit. Tomàs un dia va sentir-se molt feble i s'acotxà a mig matí, després d'haver-se passat tot el dia a casa, massa fluix de cames per poder sortir. Poc a poc, la febre l'anà envaint i li tragué consciència del seu estat, mentre veia vagament la tieta Lola com s'atrafegava al seu entorn, amb aire preocupat i ulls vermells de plorar. Va abandonar-se totalment a la grip i al desvarieig que li omplia el cervell de somnis ~~[illegible]~~ informes i de els ulls d'imatges calidoscòpiques. Tenia la seguretat que alguna cosa havia de passar, alguna cosa important a la seva vida, i el tracte que en les seves rares estones de lucidesa endevinava al seu entorn li confirmava aquella idea. Però sabia també que estava malalt, que no podia valdre's del seu cos ni del seu cervell i que valia més abandonar-se simplement a la

TAS_69(51)

febre, deixar que el seu organisme eliminés aquells microbis desconeguts, aquells gèrmens que el trasbalsaven.

Un dia es desvetllà amb molt mal de cap, però més fort. Va decidir de llevar-se. La cambra on es trobava era la mateixa en la qual s'havia allitat, però sense saber què era - la claror que es filtrava pel balcó, el paper pintat de les parets, la flaire de roba neta i d'aigua de colònia - li semblà que no fos la seva. Es vestí lentament, sempre amb aquell mal de cap que li premia els polsos, i va sortir al passadís. Dues portes més enllà, vegé la seva cunyada que sortia de la gran sala i alcova on hi havia el llit de matrimoni - la mateixa sala que, amb un decorat molt diferent, suprimida la vella partió de l'alcova, havia estat el dormitori on regnava, en un remot futur, Conxita i la seva ~~escultural~~ excitant boniquesa.- Lola va posar-se el dit als llavis i, en veu baixa, va preguntar-li:

- Et trobes bé?

- Mal de cap. Potser tinc una mica de febre. Deu ésser la grip. I ella?

Va sortir-li sobtadament aquell interrogant. Ella! Qui era ella, la dona que darrera la porta closa, entre baf de medicines i d'aigua d'eucaliptus, ocupava el vell llit massís de caoba que, tants d'anys, havia restat buit?

- Encara no té tots els sentits. Pobreta! Pensa que només fa sis dies... Però es refà molt de pressa. Avui el metge ha vingut - tu encara dormies - i ha dit que la setmana passada ja deurà estar molt millor.

- Els metges, rai! No els costa pas gaire d'endevinar el passat!- Anà a entrar, però es retingué.- Puc veure-la, oi?

- Sí, és clar, pots veure-la.- Hi havia a la veu de Lola una lassitud resignada, de dona que sap que la seva feina s'ha acabat, que ha de tornar a la seva eixorca solitud de soltera sense futur ni passat.

La gran estança es confonia en una dolça penombra. Al fons de l'alcova de cortines emmidonades, en el gran llit de caoba amb capçalera modern stil, flanquejat per les dues tauletes plenes de flascons i tasses, veié la cara abaltida de la seva dona. Maria! Al capdavall! Havia vingut al món mentre ell, lluitant amb els microbis, havia fet un simulacre de mort. No havia pogut assistir a cap de les cerimònies fúnebres, ni veure-la obrir els ulls per primera vegada. Fet i fet, ho preferia. Ni en allò li hauria agradat de barrejar, en una comunitat de sensacions i de reminiscències, la seva muller legítima i Teresa. On era, però, Teresa? Feia dos anys que no l'havia vista. Suposava que es trobava a Reus, esperant el moment que el seu destí tornaria a posar-la fit a fit amb l'home estimat, pensant només amb ell. S'haurien ja esborrat del seu record aquells sis anys de passió i goig que havien vis-

TAS-69 (527

cut plegats, fora del món i del temps? Però Martí havia hagut de confessar-se que, àdhuc per a ell, el nom i la figura de Teresa adquiria els contorns indecisos que, en la seva memòria i en els seus sentits, tenien ja les ombres futures de Conxita, Cristina o Sara, que totjust si eren uns noms escrits damunt la sorra i que el vent havia esborrat.

Va abocar-se damunt aquell rostre desconegut. Maria. Era aquella dona de faccions fines i cabells castanys, que s'asemblava a Lola, tot i tenir una dolçor i una aura que sempre havien mancat a la seva germana. Retrobava en aquelles línies, en aquell perfil, el de Rosa, la filla, en un dia ja remot, sebollit en el futur, que ell se l'havia enduta, en un cotxe entapissat de blanc, sortint d'una església on s'havia desfet el vincle que la unia a un home ja oblidat. Sí, Maria era com Rosa, la seva filla. Però hi havia una diferència essencial, una dissemblança que la feia més pròxima als seus sentits i al seu cor. Per una raó que ell desconeixia, però que se li revelava com una veritat indiscutible, aquella dona era la seva, la seva companya, la mare dels seus fills, i com més la mirava, més li semblava que la contemplació d'aquelles faccions esborrava suaument tota llei de records femenins. ¿Quants anys devia tenir, aleshores? Havia tingut lleure de mirar òbits i partides de naixement esgroguits, i ho sabia de sobres. Trenta-vuit anys. Cinc menys que ell. Una vida curta. I es va prometre de fer-la-hi ben feliç, de compensar amb el seu amor, amb un benestar confortable, la brevetat d'aquella existència que estaria unida, la part millor de la seva durada, amb la seva pròpia vida.

Maria va obrir els ulls i va mirar-lo. Va somriure-li.

- Com et trobes? - només sabé articular Martí.

- Bé. I tu? Fa dies que fas mala cara. No et posis malalt, ara!

Se'l mirava ansiosa, escrutant-li en la cara els anuncis de la malaltia. No pensava en ella.

- Una mica de mal de cap, només. Però ja estic bo. Ets tu, que has de pensar a posar-te bona, Maria. Maria...

Repetia el nom, assaborint-lo, com una carícia que la mà no gosava de fer a la galta eixuta, al front cremat per la febre.

- Martí. M'has d'estimar molt.

- T'estimo molt, Maria, ja ho saps.

- Sí, ja ho sé.

La malalta va aclucar els ulls. I va preguntar:

- I els nens, estan bé? Sort de la pobra Lola! Sense ella, no sé pas què faríeu.

TAS. 69(53)

La cunyada ja deixava d'ésser la "tieta" indispensable a la casa, la que en duia el pòndol amb autoritat austera i una devoció sense recompensa. Esdevenia, de cop, la "pobra Lola", destinada a entornar-se'n a Reus amb els parents llunyans que vivien a la casa pairal, fins que els pares vinguessin a aquest món i la reduissin encara a un paper més apagat, més secundari.

- Sí, la pobra Lola ens ha ajudat molt. Però ets tu que has de durho tot, que has de fer de mestressa. Ets tu que ens fas falta.

Havien entrat poc a poc els fills, de tornada de col.legi, i s'arrengleraven al voltant del llit. Maria se'ls mirava, amb ulls plens de tendresa, i Martí semblava que els veiés per primera vegada. Hi eren tots. Tomàs, el gran, espigat pels seus onze anys, que ja el feien més alt que el seu oncle i padrí; Rosa, la nena gran, amb les llargues trenes que emmarcaven la seva cara entenimentada de noia estudiosa i la feien semblar més gran dels seus nou anys -¿on era aquella semblança tan acusada que, feia un moment, Martí trobava entre la seva cara i la de la seva mare? i on era, sobretot, aquell perfil futur d'una núvia agenollada davant d'un altar barroc resplendent de llums i guarnit amb flors?- ; Martí, en canvi, enjogassat, distret, sense gaire personalitat, però que es mirava la seva mare amb devoció, i la petita Maria, amb els seus sis anys poc aprofitats, que acabava d'anar a col.legi i no sabia comprendre perquè la seva mare, la dona dispensadora de tots els dons, estava malalta.

Una vegada més, Martí es meravellava del do d'adaptació dels infants Més que els grans, sabien encaixar en totes les noves situacions que els presentava la vida; sabien reconèixer totseguit les velles habituds del passat, quan els sorgien, noves de trinca, al pas, i abandonaven les rutines del futur per adaptar a llur present infinit les que els oferia el passat. ¿Havien pensat mai, àdhuc el gran, en aquell misteri insondable que era l'arribada a la llar de la mare? Disposada a dur la casa, a governar-los, a dispensar-los una saviesa infinita, que ells, tot i els anys que feia que eren en aquest món, no gosarien mai a disputar-li, allí la tenien, en aquell llit de malalta, i cap d'ells no gosava discutir-li l'autoritat. Era la mare, la dona que esperaven i estimaven des de tota la vida, la que havien vist en fotografies esgroguïdes i els havia armat contra les dones intruses i els afectes estranys que n'esborraven el lloc a la llar familiar o al cor del pare. Maria somreia, amb un aire tranquil,de sobirana.

TAS_69(54)

Quinze dies més tard, la senyora Pratdesaba ja es llevava i es feia càrrec del govern de la casa. Lola se n'havia anat, humitejant la cara dels seus nebots amb un doll de llàgrimes i abraçant el seu cunyat amb un excés d'efusió.

Adaptar-se a la viva conjugal, Martí va descobrir-ho aviat, no era pas gens difícil. Maria el voltava d'una apacible admiració, d'una confiada conformitat amb totes les seves decisions, amb una sola condició: que la deixés manar a casa. El seu regne era la cuina, el rebost, els armaris atapeïts de roba blanca, les minyones que entraven i sortien amb una regularitat astronòmica, els vestits dels fills, que es feien grans i nous i havien d'ésser substituïts tan de pressa, els indrets sanitosos on dur tota la mainada, quan deixava de refrescar i els col·legis es tancaven, a primers d'octubre, fins a juliol. I la seva administració, a despit de tantes preocupacions, era escrupulosa, d'una exactitud que meravellava el seu marit, tot i que estigués acostumat als càlculs precisos de Furriols, el caixer totjust sortit del col·legi, i que devia el seu lloc al seu parentiu amb els amos i a unes quantes pessetes que els seus pares havien interessat en el negoci.

Perquè el negoci rutllava a tota marxa. Els clients eren nombrosos, gens exigents i escampats per tot el món. La guerra semblava multiplicar-los, i els fabricants no es cansaven de rebre paquets de peces i de reemborsar lletres i rebuts. La casa manejava molts diners i gairebé cada mes en sortia un teler o una nova màquina -signe segur de prosperitat -. Martí deixà el cotxe de marca americana, esdevingut massa flamant i massa ràpid, per prendre'n un de francès, de línies més clàssiques i marxa més reposada. Sabia resistir, per altra banda, les innombrables invitacions de companys, clients i proveïdors per a anar a l'Excèlsior o a l'Edèn a passar una vetllada entre dones, joc i xampany.

- Ets un home impecable! - deia el seu germà Tomàs, que passava una època d'ingenu embadaliment amb allò que la gent en deia "la mala vida". - Si sabessis com són de delicioses, aquelles francesetes del Principal, no et tancaries d'aquesta manera entre el despatx i el pis. Els homes hem de viure!

¿Què sabia ell, innocent Tomàs, del que era viure, del que eren les dones, del que era el món? Martí Pratdesaba es limitava a somriure, a cargolar-se el bigoti, i a pensar en el dinar que li havia preparat la providenta atenció de la seva Maria i als dolços esclats de passió que encenien les seves nits conjugals.

TAS-69(55)

Sí, Maria era una dona exemplar, bonica - la malaltia s'havia esborrat totalment, i tot de dolces corbes afinaven el seu cos de matrona - i que se l'estimava molt. Altrament, tenia després de l'amor tot de commovedores resistències púdiques, d'escrúpols de religió ingènua, d'entendriments davant del desig masculí. I era la mare dels seus fills.

Mai com fins aleshores no havia tingut Martí consciència del que era ésser pare. A mesura que aquells infants anaven fent-se petits, que depenien més de la seva autoritat, de les seves preocupacions, del seu voler, se li feien més pròxims, més acostats a la seva carn, [illegible] i les [illegible] minúscules emocions, [illegible] els dolors i les alegries de l'escola i el joc, les malalties inevitables - xarrampió, rosa, tos ferina, escarlatina, galteres - per les quals tots passaven, li donaven un motiu suplementari per a estimar-los, per a plànyer-los, per a esforçar-se a donar-los alegries, retirant-los noves joguines o llampants capses de llàpis de colors per a restituir-los les nines estropellades i les pilotes bonyegudes, les puntes de llàpis que havien de ~~desgastar amb~~ completar esborrant innombrables dibuixos i gargots.

Si la comparació hagués estat fàcil amb altres èpoques - ell evitava de pensar massa en Teresa i només es volia referir a Conxita - Martí Pratdesaba podia dir que, amb la seva primera muller Maria Falqués ell era feliç, amb una mena de felicitat tranquil.la, pacífica, sense alts ni baixos. Potser per ésser completa, a aquesta felicitat només limmancava una cosa: la picant novetat de l'imprevist, de l'aventura. Però ja sabia que no es pot demanar tot.

x

x x

Un dia el cotxe, en lloc de dur-lo a la fàbrica, va portar-lo a un edifici blanc, de la banda de les Corts. L'acompanyaven la seva muller i Tomàs, el seu germà.

- Veuràs com no serà res,- l'animava ella.

- Res, és veritat, Però podria ésser molt. I tot Barcelona en parla.

Exagerava, segurament. Mentre l'acompanyaven a una cambra tota blanca i l'ajudaven a despullar-se i acotxar-se, pogué veure al diari de la nit com la seva sortida de la clínica era registrada sense gaires comentaris. Somrient i atrafegat, va arribar el metge.

- A veure, a veure com està aquesta cicatriu.

Va abocar-se damunt el cos del senyor Pratdesaba, va tibar la pell i tustà el ventre, passant el dit suaument per damunt de les lleus crestes

TAS-69(56)

de carn que marcaven una ratlla vermellenca a la part baixa de l'abdomen.

- Molt bé, molt bé. Bona feina. Això té molt bon aspecte!

Els dies següents pogué anar repetint que tot anava bé. La cicatriu, en efecte, s'estovava, la carn es feia més tendra, la pell s'anava obrint sota els vendatges. Arribà un dia que, mentre Maria li premia la mà, va aclucar els ulls i s'adormí, tot sentint vagament que li canviaven les benes.

Quan va despertar-se, es trobava a una gran sala blanca, voltat de siluetes enfundades en bates blanques. Tenia una nosa al damunt del nas i la boca, que el privava de respirar. I sentia un viu dolor al ventre. La màscara que li tapava el rostre va ~~aixecar~~ separar-se, unes mans l'aixecaren suaument i el dipositaren en una taula amb rodes que lliscà sense fer soroll per la sala i pels passadissos de la clínica. A la porta de la cambra, Maria l'esperava, inquieta.

Foren els pitjors moments. Hores de dolor, de desvarieig, d'inquietud, mentre el desembenaven, li netejaven les ferides, el tornaven a vestir amb la seva roba de carrer i se l'enduien, tot sol, en una ambulància, cap a una casa de socors. D'allà, en un taxi, acompanyat per un guàrdia, va comprendre que el duien a la fàbrica, que el treien amb cura de l'automòbil i el deixaven a terra, en un recó de carrer. Damunt seu, les estrelles brillaven, un cercle de cares inquietes el mirava d'un metre i mig d'alçada damunt el seu cos, i la sang ~~s'escolava de~~ entrava en la ferida oberta al seu ventre. Al cap d'uns segons, es trobà sol, abandonat, amb el seu cos inútil i dessagnat en aquell racó obscur de ciutat. Calia encara esperar? Sabia que allò s'acabaria aviat. Unes passes ràpides, unes veus ofegades li'n donaren la certesa. I el dolor lancinant que li tancava el ventre i el feia gemegar es confonia amb el retrunyir de dues detonacions que a les parets del carrer ~~foren~~ rebotre i com una pilota de goma. Va ~~poder-se alçar~~ haver-se dret, intacte, mentre sentia una veu que deia:

- Es aquell! Va, nois!

No tingué temps de mirar aquelles ombres que s'esmunyien. Tot havia passat. Va encaminar-se, decidit, cap a la fàbrica, tot pensant per què devia haver fet a peu aquell trajecte solitari. Però es sentia àgil, lliure de preocupacions, satisfet de poder gaudir altra vegada de l'ús dels seus membres, de tots els seus sentits, de l'aire humit del vespre i de les remors confuses que arribaven de la ciutat. Quan va arribar a la fàbrica, el porter va saludar-lo, com cada dia:

- Bona nit, ~~xxxx~~ don Martí!

TAS- 69(57)

- Bona nit, ~~Martí~~ Ramon!

I ja s'enfilava, amb pas àgil, cap al pis on tenia el seu despatx, mentre veia, al fons del pati, les naus il.luminades de la fàbrica, on el torn de nit assegurava el constant desteixir de peces i peces que havien de convertir-se en bitllets de banc que anirien a clients de la península, de França, dels Balcans, d'Itàlia, què sabia ell!

x

x x

Hi hagueren d'altres atemptats. El seu no havia pas estat el primer ni el darrer. Més d'un cop li calgué d'anar al cementiri, junt amb una llarga corrua de personatges, a fecollir un cos que ja sabia que hauria d'ésser dut per una ambulància a un indret apartat de la ciutat, en una barriada industrial, on s'esperaria, cosit de bales, que els seus occidors volguessin fer llur feina.

- Vols dir que no us exposeu massa? Vols dir que no hauríeu d'entendre-us? - li deia la seva muller, alguna vegada.

- Que no saps què volen? Que els beneficis de la nostra indústria siguin per a ells, els obrers, en lloc d'ésser per a nosaltres, els amos. No comprens que això és absurd? ¿Qui es voldrà carregar amb la feina de fer de fabricant, de fer rutllar els telers, de treure'ls quan són massa nous, d'atendre els clients i els proveïdors? Es molt fàcil d'exigir "una pesseta més i una hora menys"! ¿Que les planyo, jo, les meves hores de feina? ¿I les pessetes que, cada mes, torno a la caixa, que les he regatejades mai, jo?

S'excitava una mica, i la Maria, sempre assossegada, procurava de calmar-lo, si més no, perquè els infants, molt impressionables, no s'esveressin amb els crits i la gesticulació de llur pare. Estaven a punt de dinar, ~~una~~ aquella tarda de diumenge, i Tomàs Pratdesaba, el germà petit del fabricant, assentia, sense saber-se si compartia els raonaments de l'hereu o les aprensions de la seva cunyada. En realitat, ell tenia por de l'atemptat que podia tombar-lo en una cantonada, però trobava que en Martí tenia raó. Sí, era fàcil de dir, allò de "la pesseta més i l'hora menys"! Més fàcil de demanar que de donar.

- Si allò que caldria seria treballar el doble d'hores, i a meitat de preu! - seguia argumentant el senyor Pratdesaba.- Es l'única manera d'assegurar la riquesa d'un país. Sinó que els obrers, això, no ho saben veure, o no ho volen veure, que és igual, i després vénen els Sindicats, a embolicar la troca...

TAS-69 (58)

- Ah, sí! Els Sindicats! Mira que en fan de mal, els Sindicats! - refermava Tomàs.

- I si amb amenaces es creuen que ens han d'atemordir, estan ben frescos.

- Si només fossin amenaces... - deia la muller,- Però ja ho saps tu, Martí, que moltes vegades passen als fets...

- I què? Millor. Què en treuran, vols dir-me? Jo en sóc testimoni, i ho puc dir amb tota força: què n'han tret? Qui hagi de caure, caurà, però després se n'aixecarà. I què hi hauran guanyat, vols dir-me?

Realment, Maria no sabia dir què hi haurien guanyat. Però tot allò, és clar, era cosa d'homes. La seva feina era ocupar-se de la casa, veure que els nois anessin ben vestits i que, a col.legi, desaprenguessin amb prou aplicacions les lliçons que els pertocaven per llur edat. I les minyones! No donaven prou feina les minyones? Les dones, ja es sabia, no entenien en política ni en aquestes coses de la feina dels homes. (I llur única obligació era) de tenir-los contents, a la taula (i al llit, pensava sense gosar-s'ho dir, perquè per alguna cosa tenia principis i una educació religiosa), com en totes les coses de la llar.

Es mirava en Martí amb els seus ulls lluminosos, de dona assenyada i provident, i l'admirava perquè era home i perquè era el seu marit.

- Potser sí que tens raó, Martí. Tu homsaps molt millor que jo. Però has de pensar que sempre estic patint per tu.

També era aquesta la missió de les dones: patir, patir constantment, i d'una manera ben inútil, pels homes, que sempre es ficaven en aventures absurdes, i volien que el món rutllés com a ells els semblava, sense fer cas de les dones, i com si menyspreessin la tèbia felicitat que elles els oferien.

- Ja saps que la delegació del Sindicat que ens va venir a veure tornava a presentar bases. Deia que amb els sous d'ara no es pot viure, que els obrers passen misèria, que amb prou feines si poden menjar. Les coses sembla que s'apugen cada dia. Vull dir les de menjar. I el vestir, també. Es clar, nosaltres hem de facturar cada vegada més car. Potser sí que això influeix, - Tomàs semblava que remugués les raons dels altres, dels que reclamaven i amenaçaven.

- En això, em sembla que no tenen raó - va intervenir la Maria.- Més aviat jo trobo que les coses van més barates cada dia. Jo cada matí torno de la plaça amb menys diners.

- No té res que veure, tot això, amb els Sindicats i els sous i la

TAS-69 (59)

rebaixa de les hores de treball. Aquestes són coses de l'economia, que té les seves lleis pròpies i invariables - va concloure Martí. - La guerra s'acabarà, un dia o altre, i ens hem de preparar per a la reducció de feina i de capitals.

D'allò en deien la "crisi". I el senyor Pratdesaba sabia que la seva obligació, en tant que industrial i home responsable de la marxa d'una gran fàbrica, era preparar-se contra aquesta crisi, que potser es produiria l'any 1916 o el 1915. Qui ho sabia? Les Històries no en diuen mai res, d'aquestes coses tan importants. Es limiten a explicar batalles, morts de reis i revolucions.

Calia prevenir-se. Quinze dies després, les bosses del setmanal que els obrers de la fàbrica Pratdesaba dipositaren a la taula del pagador contenien set pessetes menys cada un, i l'altra setmana els torns foren de nou hores i mitja, cada un, en lloc de vuit i mitja.

==========

V I I

L'any 1917 van treure l'electricitat del pis de la Rambla de Catalunya, malgrat les protestes del noi gran, Tomàs, i van posar llums de gas. La senyora Pratdesaba trobava que aquella llum tan blanca de les camisetes Auer era molt més bona per descosir i desbrodar que la de les bombetes, que feien una claror esgroguïda i més trista.

- Es clar que era més còmode allò de només donar una volta a la clau per encendre o apagar el llum, però amb el gas, així que t'hi acostumes, també és ben fàcil,- explicava la muller del fabricant a les seves amigues, de tornada de l'estiueig.- I després, és el que diu en Martí: bé cal anar amb el temps.

Perquè en això sí que tenia punt el senyor Pratdesaba. Ell volia ésser un home de la seva època, i de la mateixa manera que aquell any va canviar tres telers per un model més antic i en va tornar dos més als fabricants, va deixar el solemne Berliet que els traginava al Liceu i els diumenges a missa, per abonar-se a una berlina del "Picadero". I era ell qui ho comentava a la seva penya del Cercle:

- Quina diferència de servei, nois! El cotxer, amb la seva levita i el seu barret de copa, ja vesteix molt més que el xofer amb la gorra de plat i l'abric.

TAS_69(60)

I els cavalls! Lluents d'anques, amb els guarniments de plata i xarol, no hi ha automòbil que s'hi pugui comparar!

- Però no diguis, que els automòbils són molt més ràpids. I la velocitat ho és tot,- replicava el seu germà Tomàs. I Pere Clausolles, que havia de mantenir-se fidel al seu Hispano fins a darrera hora - va ésser un dels pocs automòbils que es passejaven per Barcelona l'any 1906, fins que, poc abans de morir el seu pare i d'haver de tornar l'herència, es vegé obligat a tornar el vehicle a la fàbrica,- Pere Clausolles, que ja no era corredor de borsa ni tenia úlceres a l'estòmac, donava tot d'altres arguments:

- Podreu dir el que vulgueu, però tota la vida que estem acostumats als autos, i ara a mi ningú no em fa enfilar a un caixó d'aquests, com no sigui per anar a un enterrament, un bateig o una boda.

- Ho veieu? Per les solemnitats més autèntiques de la vida, a ningú no se li acudiria d'agafar aquests armatostes pudents i escandalosos. No hi ha com els cavalls, creieu-me!

- Però, per anar a fora, també hi aneu en una berlina?

- Home! En una berlina, no, però en un faetó, si no és gaire lluny, sí. Aquest estiu, per anar al Montseny, hem agafat el tren fins a Sant Celoni, i des d'allà, en tartana, ha anat com una seda. I no t'has de preocupar de garatge, ni de benzina, ni de res. Si vols anar d'excursió, llogues una tartana, i ja està. Oh! i els cotxes de cavalls són més segurs. No hi ha mai perill de topar, i si bolques, com que mai no es va tan de pressa com amb els automòbils, no et pots fer mal.

La família, començant per la muller, i amb la sola excepció, ~~també~~, del noi gran, que s'estimava molt més els automòbils, també va rebre amb satisfacció el canvi de vehicle. Es clar que, menuts com eren, tot els era glòria, als fills dels senyors Pratdesaba. Només pensaven en jugar i si al noi gran de vegades el turmentaven alguns records i, més que res, els esforços que visiblement feia per desaprendre totes les lliçons de l'escola - anava als Escolapis - els altres tenien tota la innocència pròpia de l'edat, i Aquell maig el segon, el Martí, feia la Primera Comunió, tot vestit de blanc i amb la cabellera ~~tota~~ arrissada rutllada. La mare i les veïnes s'hi extasiaven:

- Sembla un angelet!

Es clar: set anys és una edat plena d'inconsciència, i qui hi pensa, aleshores, que queda tan poc temps per estar en aquest món? El pare, en canvi, tenia tots els maldecaps - o gairebé tots - que corresponen

TAS. 69 (61)

a un home de quaranta anys, l'edat de la maduresa.

Aquell estiu, mentre la família era a la torra del Montseny, van haver-hi molts trets i aldarulls a Barcelona. A la mitja revolució, que va tenir la virtut d'esverar poca gent, va seguir un moviment polític, sobre el qual van estar discutint molt, a la penya del Cercle, els contertulis del senyor Pratdesaba.

- Ja veieu com van les coses: sempre estem descontents, sempre protestem, i quan s'han acabat les revolucions, estem pitjor que abans,- comentava el senyor Jaumar.

- O millor. No em negareu que l'ideal és la tranquil.litat; tot això de les vagues i les conspiracions no resol res, però té l'avantatge de deixar una bona temporada que no hi ha trasbalsos ni problemes. I la indústria necessita això: calma i tranquil.litat.

Era la doctrina invariable del senyor Pratdesaba. Veia, i no l'espantava, que aquella prosperitat era filla de les circumstàncies, de la guerra que feia estralls als camps de batalla de França, on cada dia treien de les trinxeres i dels cementiris de campanya milers i milers de soldats, que volien dir uniformes, equips, armes i municions que prenien el camí de les fàbriques i magatzems de tots els països. L'acció dels submarins feia surar grans transatlàntics carregats de passatgers i de mercaderies. Sí, la guerra volia dir allò: onades d'éssers humans que venien a aquest món i que després caldria mantenir i allotjar. Les fàbriques no donaven l'abast a desfer, a desteixir, a fondre canons i desmuntar municions. I calia preveure el moment que això s'acabaria, posar-se en condicions de resistir la inevitable deflació. Però eren molt pocs els fabricants, amics seus, que n'hi feien cas, els pensaven que ho deia per suprimir competidors, per quedar-se tot sol en una indústria sanejada. Molts d'ells van quedar-se a la ruïna, sense bous ni esquelles, quan va esclatar la declaració de guerra, l'any 1914.

x
x x

Potser no tot el mèrit d'aquesta prudència era del senyor Pratdesaba. L'any 1916 va dur-li una impressió que havia de pesar molt en el seu esperit. Donya Maria Furriols i Daura, vídua de Pratdesaba, de seixanta-sis anys, natural de Reus, va venir a aquest món, gràcies a una bronco-pneumonia fulminant, aquell hivern. Fins aleshores, Martí s'havia acostumat a tenir davant seu les generacions més joves, sortides de la seva, i a no veure entre ell i la tomba cap figura que li privés la vista directa d'aquell mis

TAS_69 (62)

teriós no-res d'om havia sortit. Ara , el fet de tenir al seu costat la mare - una dona que amb prou feines rapapiejava, i que ell sabia que havia de durar molt més que ell; la dona que era, de fet, l'exacte paral.lel d'aquell nínxol d'on havia sortit i l'encarnació de l'abstracta figura que, púdicament, hom nomenava bressol - l'obligava a pensar més sovint en la pendent que feia la seva vida. A mesura que s'acostaria als trenta anys, aquest pensament li produiria - sobretot a les nits, quan estava sol i es sentia cansat per un dia de feina extraordinària - moments d'angoixa i d'inexplicable inquietud.

La senyora Maria - de cop passava a ella aquest títol, i la jove senyora Pratdesaba es resignava a no ésser més que "la senyoreta" - tenia molt caràcter i no es deixava dur per l'enyorança del marit que no podia trigar gaire a venir-li a fer costat. Sense abusar de l'autoritat que els anys i la condició de mestressa li donaven, sabia repetir les màximes de saviesa i seny que mai no fallaven, i donar els consells de prudència que aquells temps exaltats requerien:

- No s'ha d'estirar més el braç que la màniga. Qui no mira endavant, endarrera cau. Les cabres, pels seus pecats, porten els genolls pelats. Quan les filles són casades, surten els gendres. Si vols estar ben servit, fes-te tu mateix el llit.

I sempre n'hi havia algun que s'ajustés a la situació. Endolada i amb els cabells blancs, la seva presència posava a la llar dels Pratdesaba una força i un equilibri que res no podia desmentir. El seu fill petit, una mica dissipat fins aleshores, es deixava influir per aquella autoritat alhora afectuosa i severa, i aviat va tornar a la fàbrica l'automòbil d'esport que li havia permès alguns fàcils èxits femenins.

Dos anys després - quan el tifus de 1914,- l'arribada del pare va produir una altra mena de trasbals. El senyor Tomàs Pratdesaba i Rovira era un home muntat a l'antiga, actiu i fort a despit dels seus seixanta-vuit anys, i no s'acontentà amb viure en un pis propi, amb la muller i el fill solter, sinó que aviat va demostrar desigs de muntar un negoci per a ell.

- Això de la fàbrica, direu el que voldreu, però és una cosa que té alts i baixos, com la Borsa. I a mi m'agraden les coses sòlides. Jo em sento botiguer i veureu com tots acabareu donant-me la raó.

Els fills hagueren de lluitar molt per a evitar que dugués a terme el seu propòsit. L'acabament de la Guerra Europea els havia agafat previnguts i, amb un equip de telers reduït, la fàbrica seguia treballant

i els clients eren fidels. Mentre moltes noves indústries havien plegat, la casa "Pratdesaba Germans" seguia essent una de les més considerades de Sants. Alguna vegada hi anava el senyor Tomàs - l'avi - i no tenia més remei que reconèixer que el seu fill gran sabia dur bé la indústria, però la realitat era que el vell no podia sofrir la inactivitat i que ni el cinema, al qual l'arrossegava sovint la seva muller o algun dels néts, ni la tertúlia al Cafè Orient no eren prou per a omplir els seus lleures.

Van ésser les flames de la Setmana Tràgica les que van decidir-lo. Aquell any 1909 havia registrat el naixement de Rosa, la segona filla de Martí i Maria. El jove matrimoni només tenia aleshores el petit Tomàs, que totjust tenia dos anys, i Els processos i execucions d'aquella tardor, i sobretot l'afusellament de Ferrer i Guàrdia, precedit de tantes manifestacions arreu d'Europa i que posava en llibertat un home que encara havia de fer parlar molt d'ell - però no pas tant, en vida, com en la mort - van aconsellar-los d'estar lluny de Barcelona quan es produís la Revolució. De fet, fou només Maria, amb el nen i la seva germana Lola, vinguda de Reus per passar una temporada amb els parents, qui anà al Masnou. L'avi no volgué moure's de la ciutat i, sense resignar-se a estar tancat al seu pis del carrer de Sant Pere Més Alt, anà seguint els esdeveniments. Amb el pretext d'atendre la fàbrica i protegir de passada els pares, Martí Pratdesaba va deixar la família instal.lada al Masnou i se n'anà a la ciutat amb un dels darrers trens que circulaven.

De lluny, i fascinat, seguí el meravellós espectacle. Veia les parets negres i escrostonades, els munts informes de bigues i maons que anaven prenent foc, com les flames s'elevaven entre núvols de fum i com el treball implacable del foc, ajudat en alguns llocs per l'aigua dels bombers, feia sorgir d'aquella massa desolada un edifici immens, un convent on les monges, vestides com a treballadores, amb grans farcells i cistells, anaven encauant-se de nou, o una església amb les campanes que brandaven al capdamunt de la torra i que encara tenien la roentor de l'incendi. Veia les masses d'homes tan arborats com la mateixa ciutat i com el sol de juliol, que després de cridar i atrafegar-se amb llaunes de petroli i teies es retiraven del davant dels edificis intactes. I, amb binocles, de dalt del terrat de casa seva, presenciava les evolucions de la tropa en mig de la Plaça de Catalunya.

El darrer dia dels aldarulls va gosar sortir de casa seva per anar

TAS_69(64)

a fer companyia als seus pares. I el senyor Tomàs Pratdesaba li va exposar la seva decisió:

- Ja ho has vist. Molt de soroll, molts trets i canonades, però total, unes quantes esglésies ~~més~~, uns quants convents més, i una temporada segura de calma. Però pots tenir per ~~segura~~ cert una cosa: la gent es tornarà més casolana, més de barri, i la ciutat ha d'encongir-se una mica, si vol adaptar-se a aquest segle XIX que aviat tindrem aquí.

Martí es va mirar, sorprès, el seu pare. Mai no li havia conegut encara aquelles preocupacions d'ordre tan general, i la Història no semblava pas la disciplina predilecta del vell senyor Pratdesaba.

- Aquests dies he tingut ocasió de pensar, de regirar vells llibres, de preguntar-me què hi feia, en aquest món. Tu, és clar, tens la fàbrica, i vas fent. Però cada dia ets més jove i, per tant, tindràs menys responsabilitat. Quan no tinguis dona ni criatures, ¿em vols dir què pensaràs del teu pare, plegat de mans, i sense preocupar-se per res per tu i el ~~teu~~ teu germà, quan us toquin els anys de venir-vos a arraulir amb els pares? La joventut no hi pensa, en aquestes coses, però els grans hem de pensar-hi. I després, ja t'ho he dit mil vegades: jo no estic fet per passejar-me, per viure de renda. Vull treballar. Vull posar una botiga.

La resolució del vell semblava molt absoluta i contrària a tota consideració. Perquè aviat va veure el seu fill que muntar una botiga volia dir retirar els diners que hi havia, a la fàbrica, del pare. Calgué, doncs, vendre nous telers, reduir unes ales ~~de la fàbrica~~ de l'establiment, acomiadar uns quants obrers.

- Trobo que el teu pare és molt egoista - no es sabé estar de dir la Maria.- Només pensa en ell, i no veu que perjudica els seus fills. I el seu nét.

Era difícil de sostenir que el menut Tomàs, que ja no parlava clar i s'assajava d'anar a quatre grapes, pogués sentir-se perjudicat per la decisió de l'avi. I, per molt que li dolgués, Martí comprenia que, posat que tenia vocació de botiguer i no pas d'industrial, no podia pas obligar-lo a continuar una fàbrica que els seus fills havien sabut arrelar i que duia el seu mateix nom.

- Aneu-los, però, als vells, amb aquests sentimentalismes! - es planyia, tanmateix, amb la seva dona.- Van a la seva, volen viure la ~~seva~~ vida, i es pensen que ho saben tot millor que els joves. Només ~~saben~~ parlen del dia d'ahir, de quan els necessitem i ells ens hagin de mantenir.

- Tot això està molt bé. Però ~~això~~ haver de tornar-li aquests tren-

TAS-69(65)

ta mil duros, trobo que no està bé, - refermava la Maria.

Bé o malament, hagueren de treure'ls del negoci per donar-los al vell. I amb aquests diners, el senyor Tomàs Pratdesaba va ~~posar~~ quedar-se una botiga de roba blanca, vànoves i flassades, a sota mateix del seu pis, que aviat va demostrar que era una de les més acreditades del barri, tot i que fins aleshores només havia fet la viu-viu. Hi feia molt, és clar, el caràcter del botiguer, i el senyor Pratdesaba demostrava que n'era, de botiguer per voluntat i aptituds. Ningú com ell per rebre amb bona cara els clients que li tornaven llençols, tovalles i tovalloles, per donar-hos-en el preu més alt i per col.locar després als corredors partides importants, a preu ben baix i amb tots els descomptes possibles. Aviat va convertir-se en un dels millors clients dels seus mateixos fills. I la senyora Maria, del pis estant, semblava compartir, a còpia de dites assenyades, pròpies per a totes les ocasions, aquell encert comercial del seu marit.

x

x x

El pis de la Gran Via era més petit que el de la Rambla de Catalunya, però també costava menys diners i, sobretot, estava més a prop de la fàbrica. Martí hi anava i venia en tramvia i, en cas de necessitat, agafava un pesseter. Per a Maria, aquell trasllat havia estat un descans. Els mobles, les catifes i els cortinatges semblaven més nous, àdhuc els que provenien de la casa pairal dels Falqués, de Reus. En aquells anys, que eren els darrers de llur unió, Martí i Maria assolien una felicitat ~~immaculada~~ sense núvols, només tenyida de melancolia, quan pensaven que aviat els vindria l'hora de separar-se per sempre. S'entendrien damunt el bressol del menut, balbucejant farcell cada vegada més inútil, més balb, i celebraven llur amor amb una empenta carnal que deixava el marit amb més força per als seus negocis i la muller amb una renovada sensació de domini sobre el mascle.

Vivien bastant sols, però cada diumenge anaven al pis del carrer de Sant Pere Més Alt, on a l'hora del cafè el vell Pratdesaba els alliçonava sobre la millor manera de dur la fàbrica, amb exemples trets de la seva botiga, que semblava estar en plena prosperitat, i on l'àvia arrenglerava, a l'hora de l'arròs, les sentències més plenes de bon sentit domèstic i que més aproximadament podien encaixar amb la situació dels joves esposos.

I el temps passava. Desaparegué, el menut Tomàs, després d'un bateig que reuní tota la família - els Pratdesaba, els Furriols, els Falqués, els Soriano, els Rovira - en el pis de la Gran Via i després a la Catedral, en grans cotxa-

TAS_69(66)

des de persones de totes edats i un enorme faetó ple de mainada.

Cosa estranya, un cop els hagueren abandonat tots els fills, gairebé no els enyoraren ni es sentiren sols. Es feien tanta companyia, Martí i Maria, que el temps els semblà que passava com una exhalació - i realment, Pratdesaba havia comprovat que anava molt més de pressa que mai - fins que es trobaren, en viatge de noces, a París. Visitaren la ciutat enorme, s'escandalitzaren i s'admiraren amb tot allò que s'ho valia, es feren retratar al davant del gran brollador de les Tulleries, pujaren en funicular al Sacré-Coeur, per comprovar que allò no valia el Tibidabo, ni com a alçada ni com a vista, i es trobaren sense adonar-se'n en el tren, de retorn a Barcelona.

Martí es mirava la seva muller, adormida, en aquell compartiment de primera que havia estat llur darrera alcova. La dona forta i provident, la mare coratjosa, l'amant alhora casta i apassionada, havia esdevingut aquella donzella ruborosa que adquirià, en una darrera batalla carnal, la seva intacta gràcia dels vint anys. Potser perquè era més jove, o potser perquè tenia, com totes les dones, el savi instint de només viure en el present, sense entretenir-se en vanes evocacions del futur ni en conjectures del passat, la veia contenta de la seva sort, il.lusionada amb la cerimònia nupcial que l'esperava. Un vestit nou, el dinar de noces, la festa religiosa a Reus, tot plegat li omplia l'esperit i li donava una plenitud de goig que li feia oblidar tota una existència conjugal, amb les seves satisfaccions físiques i espirituals.

La noia va desvetllar-se, en un dels sotracs del tren, i va somriure al seu marit. Aquest se li apropà per a besar-la. Anà per abraçar-la i ella, somrient, va allunyar-lo,

- Senyor marit, ja ho saps que ara no és hora de fer bogeries. Aviat arribarem a Barcelona i després a Reus. Cadascú a casa seva...

Es féu suplicant, manyaguera:

- Oi que no m'oblidaràs, Martí? Oi que em vindràs a veure sovint, que el nostre festeig serà tan bonic com ho ha estat el nostre casament? He estat tan feliç, Martí!

- Jo també n'he estat! No pot ésser, que et perdi, ara!

- Si no em perds, Martí! Ara seràs el meu promès, i ens estimarem d'una altra manera. I em fa una il.lusió de festejar! Vindràs a Reus cada diumenge, i jo llegiré les cartes que tu m'has escrit i tu m'aniràs tornant les meves. ¿No trobes, Martí, que la vida és una cosa meravellosa?

A fora clarejava. Ja era cap al tard. Aviat arribarien a Barcelona.

TAS_69 (67)

x

x x

Unes setmanes després del seu casament, Martí Pratdesaba va trobar-se, amb el seu germà, Pere Clausolles i Simó Jaumar, a una gran manifestació que pujava pel Passeig de Sant Joan, precedida de centenars de banderes barrades, passant pel davant d'una tribuna on s'arrengleraven uns senyors. Aquella desfilada li semblava que li feia reviure d'altres emocions col.lectives.

- Es la Solidaritat Catalana. Fa anys que dura, però aviat s'acabarà, - explicava en Pere Clausolles.

- No, no pot acabar-se, si ha tingut tants triomfs! Si després de tantes divisions i tants partits, hem trobat que la unió era la clau de la victòria, no comprenc com podria acabar-se, - exclamava en Tomàs.

- La unió cerca sempre la desunió, i de la desunió en ve, un dia o altre, la unió. Són lleis naturals, i no ens hi podem encaparrar,- proclamà, sense gaire originalitat, en Jaumar.

Però allò semblava, realment, que no havia de tenir fi, i els mateixos homes que, com en Pratdesaba, seguien d'una manera distreta el curs de la política, preocupats només pels negocis, sentien que aquell alçament patriòtic era una cosa diferent de tantes altres afirmacions que el temps havia aixecat i esborrat.

La carta que el correu va dur-li de Reus i que aquell vespre hagué de resseguir amb la ploma, del darrer punt de la i del Martí de la signatura fins a la B del Barcelona que l'encapçalava, es feia ressò del seu engrescament. Però la ressenya de la manifestació política no el distreia del seu amor, i les frases abrandades teixien una garlanda florida. Va rellegir, abans de tornar-la a tancar al sobre, la carta de Maria, que aviat el carter vindria a recollir per tornar-la al seu origen, i li semblà de sentir la veu continguda de la seva promesa, la seva passió assenyada de noia que ha de criar-se en un col.legi de monges. L'havia vista un parell de vegades després del casament - la direcció de la fàbrica no li deixava fer gaires escapades a Reus - i sempre la trobava igualment enamorada, bonica i disposada a entendrir-se amb el reguitzell de frases fetes que ell li abocava a l'orella, quan els oncles i la germana de Maria els deixava sols al menjador.

Ara, desparat el pis de casats de la Gran Via, Martí vivia amb el seu germà i els seus pares al carrer de Sant Pere Més Alt. Tenia més

TAS - 69 (69)

llibertat i de vegades li passava, llevat a les dues o les tres de la matinada, d'afegir-se a una colla de plagues que feien un gran ressopó a "La Pansa" abans d'anar-se'n a recórrer cafès concerts o recalar a l'Arnau o a l'Edén.

- No hi ha com la vida de solter! - proclamava en Tomàs. Però ell era més jove que el seu germà i no podia, com aquest, referir-se a un gènere d'existència que havia tingut tantes hores de satisfacció.

Als trenta anys, en Martí Pratdesaba i Furriols, home lliure, amb tota la joventut per davant, industrial acreditat i fill d'un honorable botiguer, podia abandonar-se al goig de la vida. I, mentre s'embutxacava uns diners que li donava l'obsequiós cambrer i es disposava a seguir una revinguda corista a un reservat de "la Gran Peña", es repetia que, potser sí, que a despit de la seva inexperiència, en Tomàs tenia raó i que, fet i fet, no hi havia com la vida de solter.

==========

V I I I

"- Visca el treball! -" proclamava, en començar el drama, aquell actor tan estimat, I el públic del Romea aplaudia, electritzat. Potser aquella història d'unes pèrdues a la rifa,-un joc que a en Martí no l'havia engrescat mai- i d'un conflicte entre persones malgastadores i d'altres que els agradava d'estalviar no era prou per a mantenir entre els espectadors aquella tensió. A un entreacte va sortir, sol, al carrer de l'Hospital, a fumar una cigarreta.

Mentre la cendra s'anava encenent i el tabac s'ennegria, li va semblar veure una certa animació cap al Pla de la Boqueria i s'hi va encaminar. Va veure una foguera, en plena Rambla de les Flors, i un grup d'homes d'uniforme que s'afanyaven a apagar-lo i que, amb força crits i gesticulacions, treien els mobles i papers que el formaven i els llançaven a un balcó, on d'altres uniformats els arreplegaven i els entaforaven dintre el pis. Va encongir-se d'espatlles, una mica perplex, quan sentí que el tocaven a un braç. Era en Clausolles, un jovenet esprimatxat, d'ulleres llampeguejants.

- No us ho havia dit! Acabem d'assistir al darrer acte de la Solidaritat Catalana. Ja està tot dat i beneït!

- Té raó que vaig llegir-ho al diari de demà. Però no havia entès

TAS_69(69)

ben bé què volia dir,- explicà en Martí.

- Ja us ho acabo de dir, què significa: la mort de la Solidaritat. No costa gaire de fer de profeta del passat, ho reconec. Però és que de vegades sembla que les col.leccions de diaris no serveixin de res, que els llibres que donen la ressenya de les coses que han de passar siguin tan fantasiosos com unes d'aquestes novel.les que cada dia s'esborreh a les impremtes.

-¿Voleu dir, Clausolles, que no ho són? - bromejà en Martí.

- Què voleu dir? ¿Que no us podeu refiar dels diaris ni dels llibres, per saber exactament com han d'anar les coses? Es clar que no! Prou que ho sé! I això és que dóna, precisament, la seva gràcia a les coses que passen, i que fa que jo procuri de trobar-me, en el lloc i hora que cal, quan han de passar. Però preveure les coses, no és gaire difícil, encara que de vegades t'equivoquis una mica en quant al significat exacte que tindran.

Va assenyalar amb la mà la Rambla, que ja no oferia rastres de l'incendi i tornava a tenir el seu aspecte pacífic de cada vespre.

- Això mateix us ho diu. ¿Qui dels que estan ara aquí, testimonis d'un acte que a vós i a mi ens sembla concret i precís, poden treure'n unes conseqüències polítiques com ara podem fer, vós i jo?

-¿Així, creieu que la Solidaritat Catalana ja està llesta?

- Es clar: aquests mobles i aquests papers que han sortit del foc, vol dir que torna a lloc un estat de coses que no permet protestes ni alçaments, sinó anar fent la viu-viu. S'ha acabat l'època de les revolucions, ja en podeu estar segur, almenys per uns quants anys!

Semblava que sí, que en Clausolles tenia raó. En Pratdesaba s'estranyà, però:

- Doncs jo no entenc com els polítics, que sembla que per ofici haurien de treure l'entrellat d'aquestes coses, no se n'adonen.

- La seva gràcia és d'entendre-ho a l'inrevés. Els més vius es posen a remolc dels fets i els fa la il.lusió, i alguns s'ho creuen i tot, que són ells qui els orienten. Tot plegat, pretensions vanes.

Martí va mirar-se el rellotge. El primer acte del drama devia haver començat feia estona.

- Havia anat al Romea. Però em fa mandra de tornar-hi.

- Si ja sabeu com s'acaba, ¿quina necessitat teniu de veure com comença l'obra? Al capdavall, després del començament no queda res. I aquesta

TAS-69 (70)

sí que és una de les poques veritats que us puc garantir com a segures de bo de bo. Veniu, que anirem a prendre una copa i un cafè, tot esperant l'hora del sopar. Sou solter, oi?

- Sí, aviat farà un any. Ara m'estic amb els meus pares.

- Jo estic a dispesa, però pel cas és igual. La llibertat del solter és una de les coses millors d'aquest món.

I tots dos se n'anaren Rambla amunt, cap a la Maison Dorée.

x

x x

El festeig era una cosa llarga i complicada. Després del casament, hi havia una llarga etapa de "relacions" oficials, en les quals el promès tenia entrada regular a la casa i podia acompanyar la promesa en visites oficials i actes públics, sempre amb la companyia d'una persona formal de la família. Com que els pares de la Maria no havien vingut encara en aquest món, els representaven uns oncles, el senyor Pere Falqués i la seva muller Esperança Antich, els quals havien de tenir cura de les nebodes fins que els pares poguessin fer-se'n càrrec.

Fou a aquests oncles, doncs, en una de les visites que feia a Reus, un any després de la cerimònia del casament, que Martí va tornar cerimoniosament la mà de la neboda. Abans de l'entrevista oficial, havien fet un refresc on es reunien una colla de parents, entorn del matrimoni Falqués i de les seves nebodes. La Maria duia un vestit blanc amb moltes puntes i guarniments, i la seva germana Lola, esprimatxada i disgraciosa, lluïa unes trenes negres rematades per dos llaçades blaves damunt un vestit de seda groc.

Com que era Sant Pere, el programa requeria d'anar tots al ball de gala de la Festa Major. Els valsos més moderns, les masurques més cerimonioses, les polques i els xotis de més empenta s'endugueren els promesos en una cavalcada de melodies. A la llotja del costat de la que ocupaven els Falqués, hi havia una família composta de pare, mare i una filla. La noia va fer grans alegrois a la Maria.

- Ja sé que t'has promès. L'enhorabona, noia!

- Gràcies, Teresa! No coneixes en Martí, encara?

- No. Espero que me'l presentis.

- Es clar, que sí. Mira, aquesta és la Teresa Antich, la meva millor amiga, i mig parenta i tot, oi?

- Es filla d'un cosí meu, - va intervenir la tia Esperança.

- I aquest és en Martí Pratdesaba, el meu promès.

TAS.69(71)

- Repeteixo les felicitacions, - va contestar la Teresa.

En Martí va creure's obligat - i la Maria va agrair-li-ho - a treure a ballar l'amiga de la seva promesa. Tocaven un vals vienès, amb tot de caients llangorosos, i en subjectar el cos de la noia i agafar-li la mà amb la seva, Martí va tenir un estremiment. Una glopada de records, de pressentiments - memòria de la carn, del cor, dels sentits - va pujar-li a la boca.

- Teresa - va balbucejar.

- Què vols, Martí? - contestà, en veu baixa, la noia.

El tuteig era insòlit. L'home va veure-hi una resposta a la seva crida, una correspondència als seus records d'un futur esborradís.

- Te'n recordes, de tot?

- De què, Martí?

Les voltes del vals se'ls enduien, inexorables, cap als primers compassos del ball. ¿De què s'havien de recordar? I per què, sobretot? ¿De què servia remuntar el temps, anar a l'encalç d'un futur inexistent? En un moment, la música de Lehar semblà que escarnia els acords del duo del Tristany. Però només era una imaginació.

- Només sé una cosa, Martí. Ara la Maria i jo estem iguals i en paus.

En tornar-la a la seva llotja, va fer-li un cerimoniós acatament i va allargar-li la mà. Potser en la pressió dels dits de la noia hi havia una certa insistència, una especial calidesa. Però també podia ésser que tot - els records, les paraules, l'estreta de mà, el ball, àdhuc la persona d'aquella noia jove que acabava de tenir als braços - fos una il.lusió.

Un any després, Martí i Maria acabaven el seu festeig. La tendresa que hi havia als ulls de la noia no estava enterbolida per cap recança. I els seus darrers mots de compliment, abans ell no agafés el tren que el tornaria a Barcelona per sempre més, tenien tota la barreja de cortesia apresa al col.legi de monges - i que en els anys a venir li tocaria de desaprendre, junt amb tantes altres coses inútils que amoblaven l'esperit d'una noia de casa bona - i de l'encoratjament discret que una fadrina disposada al matrimoni dedica sempre a un home que pot ésser - qui sap! - un bon partit.

- Molt de gust en conèixer-lo.

- Martí Pratdesaba i Furriols, per servir-lo.

¿Es recordaria, almenys, d'aquell nom, que havia estat el seu? No n'estava pas segur. Perquè ni tan sols ell sabia si, un parell d'anys després, el nom de Maria Falqués seria per a ell cap altra cosa que el d'una total

TAS-69 (72)

desconeguda.

x

x x

Vint-i-set anys. Martí es sentia ple de forces, disposat a tota mena d'empreses. I, no obstant, tenia la certitud que la seva fàbrica, aquella indústria que ell havia creada i mantinguda amb els seus esforços, àdhuc amb la seva sang - estava segur, també, que això no era pas una simple imatge - se li escapava dels dits, anava afluixant el ritme de la seva activitat. Les parets esdevenien netes, encalcinades, i la pintura de les portes brillava. Les màquines eren cada vegada més lluentes, més suaus en llur va-i-ve.

- Tot és massa nou, massa a la mida - es deia en Pratdesaba.- Es com quan hem d'anar a cal sastre, perquè el vestit se'ns ha fet massa nou.

L'enutjosa rutina de portar la roba flamant al sastre que us anava desfent les costures, traient botons i traus, butxaques i folres, fins que aquell vestit que us havia fet bona companyia, que s'havia adaptat al vostre cos com un amic, però que ara havia adquirit una personalitat una mica encarcarada, hostil als vostres moviments , fins que aquella roba esdevenia altra vegada part d'una peça que aniria a parar a una fàbrica com la seva, on seria desteixida - aquella sèrie d'emproves tan pesades com l'anar a cal sabater a deixar-hi les sabates massa enterques, massa senceres, abans de reprendre aquelles que tan bé s'ajustaven als vostres peus; tan inútils com anar a cal barber perquè us afegís uns centímetres de llargada als cabells i tornés a la vostra cara una lleu capa de pèls - tot allò era, realment, un bon símbol del que ara havia de passar amb la seva fàbrica. Ho pressentia i no li calgué pas cercar els documents que tenia a una carpeta del despatx per convèncer-se'n. La data era ben clara: aquell any 1901, primer del segle, la fàbrica de "Pratdesaba Germans", establerta a Sants i que tenia com a propietaris els industrials més joves de Barcelona, deixaria d'existir. I si en donaria, això, de feina! No era solament desprendre's de tots els operaris, des dels contramestres que havien fet mort i vida a la casa fins a les darreres nuadores i als més insignificants aprenents, sinó acabar de desteixir les peces encarregades pels clients, cobrar l'import de les màquines, de les instal.lacions, de les obres a l'edifici, desfer l'escriptura de constitució de la societat, tornant a cada un dels socis la part que els corresponia.

TAS-69(73)

Perquè la fàbrica no era pas d'ells dos sols, Martí i Tomàs Pratdesaba, sinó de molta gent que ~~els~~ havia ~~d'~~ de recuperar els capitals invertits, i que se n'anaven tranquil.lament, amb els seus diners, sense preocupar-se de què farien ni de com quedarien els dos germans.

La liquidació, tanmateix, va deixar-los amb trenta mil duros cada un. El pare, el vell Pratdesaba - però potser resultava exagerat de dir "vell" a un home de cinquanta-cinc anys, ple de vitalitat, i que era, en opinió de tothom, un dels comerciants més actius i intel.ligents de Barcelona - va acollir amb certa sornegueria l'afirmació dels fills que, malgrat haver deixat d'ésser fabricants, no pensaven pas entrar a la botiga paternal.

- Què penseu fer, doncs? - va preguntar.

- Jo vull anar a Anglaterra, a desaprendre la carrera d'enginyer textil - va dir en Martí.

- Jo voldria anar a la Universitat - digué al seu torn en Tomàs.

- No hi tinc res a dir. ¿Ja heu pensat, però, que el vostre avi i sogre meu ha de venir a aquest món, si Déu vol, l'any 1900, i que els diners que teniu són de la seva herència? Un cop ell hagi arribat, s'han acabat els vostres trenta mil duros. I ja veurem qui pagarà els vostres estudis.

- Per què no ens ho havia dit abans? - va exclamar-se en Martí.

- Fills meus, no m'ho heu pas preguntat. I no us costava pas gaire de saber d'on venien els vostres diners. A casa hi ha el testament i les cartes de liquidació de l'herència. I els òbits del vostre avi, el meu sogre, que si Déu vol, aviat tindrem el gust de conèixer.

x

x x

L'avi Furriols, fet i fet, va demostrar que era un home comprensiu. Potser li feia molta il.lusió de trobar-se, en arribar a aquest món, amb uns sòlids setanta-quatre anys que feien honor a la ~~solidesa de la~~ robustesa de la família, que els seus néts i únics hereus eren aquells galifardeus que parlaven d'anar a Manchester i de seguir uns llargs i difícils estudis. El cert és que, quan tot just feia sis mesos que l'havien anat a cercar, amb un llarg seguici de cotxes i la companyia d'un grapat de capellans, al Cementiri Vell, i dut després al seu pis del carrer Ample, on vivia amb una vella criada, el senyor ~~Pere~~ Jaume Furriols va decidir de pagar aquells estudis als seus néts ~~Tomàs~~ Martí i Tomàs, no sense plànyer-se que la seva filla no hagués estat mai capaç de posar el seu nom a un ~~bon~~ noi.

TAS_69(74)

No en va tenir prou amb aquesta manifestació de generositat, sinó que va dir que ell mateix acompanyaria en Martí a Manchester.

En el viatge varen passar per París. Després d'uns llargs discursos una mica confusos, on l'avi explicava el seu concepte del món i de la vida - i els vells, prou que ho sabia el noi, sabien ésser pesats i pretensiosos, quan s'ho proposaven, encara que fes quatre dies, com aquell qui deia, que eren en aquest món - se'l va endur, una matinada, a fer allò que en deien "la tournée des grands ducs" i que va tenir la virtut d'escandalitzar bon xic el nét amb la penosa exhibició de senil disbauxa que donava el venerable senyor Furriols. Veient-lo com s'embutxacava els centenars de francs que li donaven els cambrers, com s'engrescava amb les "divettes" i les noies alegres dels music-halls, en Martí sentia una mica de vergonya. Però era evident que aquell règim provava al vell, puix que com més anava més granejava i que, després d'una d'aquelles nits de dissipació, l'home arribava a l'hotel, a les set de la tarda, per anar a fer una becaina abans de l'hora de dinar, més fresc i animat que mai.

- No sé, trobo que no està bé que sigui jo qui t'hagi d'ensenyar a viure! - deia, en un moment de penediment, potser, al seu nét.- ¿Què ha fet el teu pare, doncs? ¿I tu, no ets un home que ha viscut molt? Vinga, vinga, no em curtis ara amb aquests posats de mosqueta morta, que bé en deus haver fet de seques i de verdes!

- Li juro, avi... - començava el jove. L'avi ni se l'escoltava:

- ¿Però que no saps, sant cristià, que la millor manera de reforçar-se és amb bons tiberis i, sobretot, fent companyia una bona estona a una d'aquestes mossetes tan entremaliades? Es en la dona, recorda't bé de qui t'ho diu, que l'home troba les seves energies i es refà de tots els cansaments. ¿Qui va ésser aquell que va dir: "la dona és el repòs del guerrer"?

- No ha vingut al món, encara, em sembla.

- No t'amoïnis, que ja hi vindrà. Perquè un home capaç de dir coses tan ben dites fa falta, a la terra.

Per sort, l'estada a París no va durar gaire. El senyor Jaume Furriols va deixar instal.lat el seu nét a una dispesa de Manchester, després de fer tot de recomanacions, amanides amb gestos insinuants, mentre feia l'ullet d'una manera descarada, a la respectable dispesera anglesa. Per sort, en Martí, que sabia l'anglès - prou feines va tenir, en els anys següents, a oblidar-lo, mentre s'esforçava també a desaprendre les difícils assignatures de la seva carrera de tècnic tèxtil - va poder tranquil.litzar l'alarmada dispesera i atribuir l'escandalosa jovialitat de l'avi

TAS_89(75)

als efectes combinats d'un estovament senil i un temperament meridional.

Li feia una mica d'angúnia deixar que el vell Furriols se n'anés tot sol, sobretot, perquè manifestà els seus propòsits de tornar-se a aturar uns quants dies a la capital francesa.

- No en farà un gra massa, avi?

- Fill meu, no t'hi fiquis. Si a tu no t'agrada, no vulguis treure el gust als altres. I després, hi ha dues coses que ni tu ni ningú no me les podreu treure mai: com més faci, més jove seré i més diners tindré.

Com que era veritat, va haver de reconèixer-ho i acompanyà a l'estació a l'avi Jaume, mentre aquest feia l'ullet afectuosament i per darrera vegada a la dispesera.

x
x x

Els tres anys que va passar-se a Manchester en Martí Pratdesaba van estar molt ocupats amb la tasca de desaprendre totes les coses que sabia del ram d'enginyeria tèxtil. No li fou pas massa difícil esborrar de la seva memòria els seus coneixements de llengua anglesa, i encara menys els que tenia de l'ànima i els costums anglesos, perquè va haver de confessar-se que tan poc en sabia el primer dia com el darrer. L'acabament de la guerra del Transvaal, amb les explosions de patriotisme anglès alternades amb fervoroses denúncies dels mals tractes que les tropes angleses donaven als boers el van sobtar tant com totes les coses que descobria dels usos britànics, com la boira que aïllava el Continent vuit dies seguits de la Gran Bretanya o com el rigor puritià del diumenge anglès, com l'espatlla freda de moltó que guarnia les taules del sopar del diumenge i les farinetes i els ous amb cansalada dels esmorzars. Haver de menjar tant abans d'anar-se'n a dormir li semblava impropi d'un poble pràctic, però s'estimà més de no discutir. I féu igual que els altres.

Als estius anava a Barcelona. L'avi seguia fent tronar i ploure, però feia honor a la respectabilitat externa dels seus anys, mantenint decorosament amagades les seves francesilles i donant lliçons de bona conducta al seu gendre i als néts. Sabia, però, que se li acabava la bona vida: la seva llegítima muller, la senyora Isabel Daura, arribaria al món l'any 1898, i el darrer acudit una mica brillant que va tenir el seu marit fou de comparar el tractat de París - allò que, no se sabia per què, hom en deia "el desastre del 98" - amb el feliç advenient al tàlem conjugal i al govern de la llar de la senyora Furriols. De la guerra de Cuba, per massa joves,

TAS-69 (76)

se'n van salvar els nois Pratdesaba. Val a dir que si no haguessin estat massa joves, tampoc no hi haurien anat, segurament, puix ~~que per~~ que primerament s'havien d'embarcar, cap a Cuba o Filipines, un cop acabada la guerra, en un d'aquells combois lamentables que en deien repatriats i que tornarien, uns anys després, molt més nombrosos i en millor estat de salut i de forces que quan se n'hi anaven.

La vinguda al món de la senyora Isabel Daura de Furriols va tenir una conseqüència que ja preveia el seu gendre: que les liberalitats de l'avi s'acabarien. Al capdavall, la fortuna era de la muller i el senyor Furriols ja tenia prou feines per donar explicacions de les quantitats que arribaven, inexplicades, al calaix familiar, per haver-hi d'afegir les que representaven els estudis dels néts. Altrament, l'àvia no hi creia gens, en els estudis. La seva fortuna havia d'ésser creada, a començaments de segle, per uns esforçats comerciants que no s'estarien pas de fer nombrosos viatges entre la costa de Guinea i les Antilles, amb carregaments d'una mercaderia que una certa delicadesa internacional exigia de conèixer com a "banús" i que en tenia, si més no, el color.

En Martí hagué, doncs, de deixar els seus estudis i les seves pràctiques a Manchester i venir a Barcelona a conèixer la seva enèrgica àvia. I si Tomàs no hagué d'abandonar els seus estudis universitaris fou per una raó de pes: perquè, havent aprovat el darrer curs del peritatge industrial li era impossible de deixar de fer els primers.

x

x x

- Què et sembla, tenia raó o no? - va preguntar al seu fill Martí el senyor Tomàs Pratdesaba, pròsper comerciant del carrer de Sant Pere Més Alt, i regidor de l'Ajuntament per aquell mateix districte, afiliat al partit conservador del senyor Planas i Casals.

Era evident que tenia raó. Els diners que havia retirat, feia uns quants anys, de la fàbrica dels fills, havien resistit a la llei implacable que volia que, salvant casos excepcionals, els diners invertits en un negoci, anessin perdent valor d'una manera lenta i segura. A còpia de rebre ~~diners~~ gèneres dels clients i de pagar-los-els a bon preu, i de ~~rebre~~ percebre dels proveïdors, pels mateixos gèneres, unes quantitats inferiors, era evident que el capital havia de perdre's lentament, i no eren pas prou l'import dels lloguers, les contribucions i els arbitris que els negociants percebien normalment per a evitar aquest procés, encara que de vegades el relentissin. Només els comerciants prou inconscients per com-

TAS.69 (77)

prar més car que no venien, en flagrant menyspreu de totes les lleis econòmiques, podien trobar-se, al cap d'uns quants anys, amb el mateix capital que en acabar llur existència, i àdhuc, de vegades, amb un sensible augment. Val a dir, però, que aquests homes, coneguts entre la gent seriosa com a "venedors de duros a quatre pessetes" i que el senyor Pratdesaba condemnava enèrgicament ~~com a~~ en tant que pertorbadors de totes les ~~lleis~~ normes de decència mercantil, eren, en general els disbauxats i malversadors de capitals, que no es donaven vergonya de recollir constantment allò que el mateix senyor Pratdesaba nomenava - sobretot quan es trobava al davant del seu sogre - "els diners del vici", és a dir, l'import ~~de~~ tants i tantes orgies, fartaneres, juergas, capricis, esgarriaments i mals passos, cobrat a través de cambrers, arcavotes, dones de mala vida, coristes, joiers i venedors de mobles.

Era realment excepcional que, aliant una conducta exemplar de marit i pare de família, el senyor Tomàs Pratdesaba i Rovira hagués sabut mantenir, dintre un estricte respecte a les lleis comercials i amb una evident prosperitat del seu establiment, una mena d'immobilitat del seu capital. No es podia pas dir, és clar, que l'any 1896 fos més ric que l'any 1906, però sí que la seva fortuna oscil.lava dintre uns límits que feien honor al prudent règim d'un negoci honorable i acreditadíssim.

- Sí, ~~papa~~ papa, tenia raó vostè. Però no em negarà que és vexant per mi que, després de tota una vida de treballar pel meu compte i de tenir una posició destacada dintre la indústria barcelonina, ara hagi d'arraulir-me a viure a casa dels meus pares, sense am ni em, com un pobre de solemnitat.

En Martí no havia pogut contenir aquest plany. Ell no era com en Tomàs, inconscient o beneit, que es resignava a anar desaprenent la seva modesta carrera, tot i deixant-se mantenir pels pares i vivint a la casa del carrer de Sant Pere Més Alt. Però el senyor Pratdesaba no admetia aquestes raons.

- Bah, bah! tot això no és més que orgull. I els fills no en poden tenir, d'orgull amb els pares. ¿Què ~~més natural~~ vols que hi hagi més natural, que això de mantenir els pares als seus fills? Es molt natural que, quan arribeu a aquesta edat d'inexperiència us sigui impossible de guanyar-vos la vida i que aleshores siguin els pares, que es troben a la flor de la joventut i en ple domini de les seves forces, els que es facin càrrec de la vostra subsistència. I els que ~~els~~ han de mantenir-los tota la vida? Res, que et torno a dir que vaig tenir molta vista, aleshores que vaig demanar-vos que em tornéssiu els meus diners per poder comprar el meu negoci. Un negoci, fixa't bé, que no tenia més remei que emprendre, perquè ja figurava inscrit al

TAS-69(78)

registre de la Contribució l'any 1870. ¿Com podia abandonar un establiment que duia el meu nom? De la mateixa manera que, figurant com figurava a la llista de regidors de Barcelona d'enguany, no podia pas deixar de presentar-me a l'Ajuntament així que hi havien hagut les darreres eleccions.

Que de pressa s'havia adaptat aquell home a les exigències del món i a allò que, amb una mica de presumpció, hom podia presentar com a "les lleis de la Història"! Sí, tot allò que deia era cert, i en Martí havia tingut prou ocasions de comprovar-ho. Però no sabia estar-se de pensar que, si el pare no hagués volgut retirar el seu capital de la fàbrica, potser encara la tindrien, ell i el seu germà. Però, com si endevinés els seus pensaments i volgués treure-li àdhuc aquest consol, el senyor Tomàs va afegir:

-¿I com hauria pogut durar una fàbrica, amb els directors de vint anys? ¿No veus que ningú no us hauria fet cas? Els joves, ja hauries de saber-ho, només tenen una missió: creure els seus pares i anar-se fent petits. Que prou feina hi ha, per totes dues coses!

==========

I X

Realment, anar-se fent petit era una feina prou difícil. Martí Pratdesaba va complir els vint anys fent de dependent - de saltataulells, en deia ell, despectivament - a casa seva. La botiga, l'acreditat establiment de roba blanca i flassades del senyor Tomàs Pratdesaba i Rovira, el més acreditat dels barris de Sant Pere, Santa Caterina i el Born, era per al noi un indret fosc i encofurnat, amb les seves altes prestatgeries i els taulells de noguera, les vidrieres glaçades, els aparadors insignificants i el pupitre de la caixa, encimbellat damunt un empostissat alterós i al darrera del qual seia, en un alt tamboret, com la divinitat tutelar del temple del Comerç, el senyor Tomàs.

Allà dalt, i sense mai oblidar de fer un delicat somriure a les clientes i de parlar-los, per poc que la coneixença ho permetés, de la família i del temps, l'amo de la botiga tornava infatigablement l'import de les seves compres a aquelles marmanyeres, botigueres i dones de sa casa que constitueixen principalment el nucli de la seva clientela. Mentre atenia la seva feina prou delicada, no deixava de vigilar la dependència i els seus dos fills i un parent llunyà, en Feliu Rovira - per estar segur que

TAS. 69 (79)

atenien segons normes i principis la parròquia. Perquè els tràmits eren invariables en llur ordre, per bé que de diferent durada segons el temperament de les compradores. Calia, primerament, desfer sense presses el cordill que lligava el paquet, desembolicar-lo, estendre la roba damunt el taulell mesurar-la, afegir-la, amb les tisores, a la peça i plegar-la bé. I aleshores venia la part més exasperant de la transacció: anar ensenyant a la clienta veritables muntanyes de peces desplegades, que prèviament havien hagut d'anar-se acumulant damunt el taulell i que, a mesura que rebien la mirada desdenyosa o indecisa de la compradora i de sofrir el tacte d'uns dits que pretenien de comprovar l'empesa, la proporció de llana, fil o cotó que pogués haver-hi en el teixit i el caient i consistència que aquest podia tenir, àdhuc la durada que se li podia atribuir, (i el dependent havia d'assistir, obsequiós i somrient, a aquesta inútil inspecció, plegar i endreçar peça per peça a mesura que havia estat examinada, canviar observacions sobre la qualitat del gènere, la tendència dels fabricants a donar gat per llebre i l'exagerat encariment de totes les coses.

- Es inútil! No m'hi sabré avenir mai !- exclamava, després de saludar amb un respectuós "Bon dia tingui!" la senyora Reparada Bonmatí, una de les millors parroquianes de la casa, quan aquesta es retirava, amb catorze pessetes i trenta cinc cèntims més al moneder, després d'haver tornat dos llençols de retort de la millor qualitat i haver estat potinejant totes les peces de madapolam, cotó sense os, batista, fil cru i fins i tot tarlatana que hi havia a la botiga. -¿Per què diastre, si només havia de tornar aquests dos llençols, ens havia de fer fer aquest escampall? Es això, aquesta feina inútil, aquest constant fer i desfer, que ens té ocupats tot el sant dia a la pocasolta, allò que no puc sofrir!

El pare no es prenia la molèstia d' enfadar-se amb el seu fill. Ja el coneixia prou i sabia que, tot i els seus estirabots, era un xicot treballador i obedient. Sabia també que tenir a la botiga aquells dos fills per merèixer, encara que fossin massa joves, dos criatures, no era mala propaganda per a les mares que tenien filles - com aquella pesada de senyora Reparada, que en tenia quatre a casa, i no sabia què fer-ne, mentre esperava que fossin prou petites per engegar-les a costura. Havia de saber tantes coses, un botiguer conscient dels seus deures i que, al mateix temps, es vanava de conèixer la humanitat! Als seus cinquanta anys, amo d'aquell establiment, regidor de l'Ajuntament i president honorari de la Societat Coral "La Violeta de Clavé", el senyor Pratdesaba considerava que el món, amb totes les seves

TAS_69(80)

incongruències i les seves injustícies, era un lloc on havíem de viure i que, per tant, valia la pena de cercar-s'hi la millor jeia. Exigia, això sí, que a les hores de treball els seus fills estiguessin al peu del canó - en Tomàs, que tenia molt bona lletra i sabia força de números, s'ocupava dels llibres i es passava el dia, a un recambró envidriat de la rebotiga, esborrant factures i "assientos", repassant albarans per expedir peces als proveïdors i fent tota aquella altra feina que era precisa perquè un negoci rutllés com cal. Amb els seus setze anys esprimatxats i una mica badocs, el fill petit del senyor Pratdesaba anava fent-se petit sense angúnies ni trasbalsos.

- Aviat serà hora de fer-lo anar al col.legi del senyor Carreres - es deia el seu pare, mirant-se'l.

En Martí era diferent - era el gran, ja se sabia, però sempre havia estat d'aquella manera: emprenedor, un xic rebel, descontent de totes les coses que no entenia.

-¿De què li ha servit viure tant, si no és per fer-se càrrec de com és la vida? - es meravellava el seu pare. Però, malgrat les constants discussions que els oposaven, en el fons el considerava com un digne fill seu i fins i tot li envejava una mica les experiències que devia haver tingut.

- No sé de què et queixes,-va dir-li un dia.- Qui pogués plorar amb els teus ulls! La vostra generació ha viscut coses que nosaltres no podem ni imaginar, i n'heu fetes de tots colors. Ara no patiràs cap mal d'estar-te uns quants anys fent de botiguer. Jo m'hi passaré tota la vida, i no em planyo!

- Però és que jo no tinc vocació de botiguer, i vostè sí! - replicava el noi.

- Està bé: no tens vocació de botiguer i no n'has fet fins ara. Jo sí, i no sabré mai fer una altra cosa. Ves, noi, val més que et diverteixis una mica, ara que ets jove. Quan te n'adonis, si no, ja no hi seràs a temps.

Perquè en això sí que el senyor Pratdesaba era comprensiu. Ell es feia càrrec que els joves han d'expansionar-se, encara que de vegades facin algun disbarat. I així com no trobava gota bé - i no s'estava de dir-ho a la seva dona - que el seu sogre estigués sempre carregat d'embolics, comprenia perfectament que en Martí tingués de tant en tant ganes de córrer-la una mica.

- Qui no la fa de pollí la fa de rossí, - objectava a la seva muller, prenent-li de la boca un dels seus refranys predilectes, quan aquesta es despertava a les tres de la matinada, sentint com el noi gran sortia del

TAS_69(81)

pis, camí de no sabia quines disbauxes tenebroses. La senyora Maria, que en el fons era una bonifàcia, i que mai no va arribar a sospitar que el seu pare fos l'home que era, es prenia molt a la valenta els sermons de Mossèn Senabre, el vicari de Sant Pere, i s'imaginava que el seu fill s'encaminava d'aquella manera a una segura damnació.

- Trobo que tu t'hi hauries de posar - incitava el seu marit, que s'arronsava d'espatlles. I, com que no gosava atacar de front el noi, que sempre li havia fet una mena de respecte, s'agafava a les parèmies:

- Qui no creu a la bona mare, ha de creure la pell de cabra! - pensant-se que aquella sinistra al.lusió al Pati dels Corders i a la pena de mort havia de fer gaire efecte a un jove.

- Però, mama, qualsevol es creuria que em dedico a tirar bombes a les processons, sentint-la parlar!

- Del l'ou al sou, del sou al bou i del bou a la forca,- refermava la senyora Maria.

- Ja sap que a mi ja m'ha passat l'edat de la forca, del bou i del sou. No tinc gaires anys per viure, jo, i els he d'aprofitar!

- I sí, dona, deixa'l estar. Al capdavall no fa cap mal! Mentre a les nou del vespre estigui al darrera del taulell i després d'estaqueta fins a les vuit del matí, què més vols demanar-li?

I, realment, era bon xic exagerat d'al.ludir al garrot o a la forca, per parlar dels possibles resultats de les modestes extralimitacions de l'hereu del senyor Pratdesaba. No era pas que l'amenaça del patíbul fos prou per a contenir un xicot realment estrabucat, en aquells temps. En Martí havia volgut anar, una matinada, abans d'anar-se'n al llit, a l'execució d'un anarquista culpable d'haver recollit una bomba, de l'explosió de la qual van venir al món mitja dotzena de persones, en plena Rambla. Va presenciar, entre mig d'una gernació excitada, entre pares que donaven plantofades als fills "perquè se'n recordessin", com el cos ert era lligat al pal, l'argolla de ferro subjectada com un corbatí entorn del coll i el gros cargol tombat i descargolat fins que l'home venia a aquest món, s'aixecava i s'esforçava a cridar un ronc "Visca l'anarquia!". Perquè la cosa més irritant era pensar que aquell home, que era dut acompanyat de guàrdies civils a la presó, després seria posat en llibertat perquè, al dia i hora previstos, pogués recollir després de l'explosió aquella bomba que havia de fer incorporar, sans i adrets, tots aquells cossos que feia un moment jeien inerts.

- Donar-li la vida perquè després pugui ell també donar-la a unes altres persones. D'això en diuen la pena de mort, - va resumir-se, mentre anava a

TAS_69(82)

la botiga.

No, no hi havia pas perill que les seves expansions de joventut el duguessin a sentir la pell de cabra damunt els seus membres erts. I la raó més poderosa era que si hagués tingut la vida escursada per aquella curiosa cerimònia no hauria vingut al món, qui sap quants anys feia, en un nínxol de família del Cementiri Nou.

Els vint anys d'en Martí acabaven de descobrir la Dona. La dona, que no era ja cap d'aquelles figures tendres o apassionades, fredes o interessades que poblaven el seu futur, sinó simplement una perfecta màquina sensual, experta i infatigable, que es deia Martina i actuava en un piset recollit del carrer d'en Roca. Cada nit de dissabte, en llevar-se a les petites, en Martí hi acudia i en sortia envigorit, exaltat, disposat a trobar totes les gràcies en les noies decents o moderadament frívoles que freqüentaven la societat on, amb d'altres companys, el xicot anava a ballar. La Martina sabia totes les fòrmules seculars per a calmar i ensems encendre, satisfer tot deixant intacte, animar i fer tremolar de goig i de por, que formaven part del repertori infal.lible de l'amor carnal. I en Martí s'abandonava a aquells braços experts de la noia de cabell roig i cara pigallada, que posava en el seu comès una bona voluntat i una joia natural que al noi del senyor Pratdesaba li semblaven incomprensibles, però delectables.

I després d'aquells deliris controlats i dels quals sorgia el mascle robust i triomfador, el ball, amb totes aquelles noies d'ulls negres o blaus, de llargues cabelleres nuades al clatell i subjectades amb agulles i pintetes, de cossos vincladissos, embotits en els vestits virolats i les cotilles estrictes. El ball, que permetia vessar a l'orella de la balladora, entre les voltes d'un vals o els saltironeigs de la polca, tot de frases insinuants, d'amoretes d'efecte provat o de tirallongues de versos de Zorrilla o de Campoamor. En un d'aquests balls va deslligar-se l'idil.li que es nuava un parell de mesos abans, entre Martí Pratdesaba i una noia rossa d'ulls negres que es deia Florinda Germà i estava de cosidora al taller de la senyora Farners, una de les modistes més importants de Barcelona. Fou una relació una mica tempestuosa, amb atacs infructuosos del noi a la virtut de la cosidora, refredaments en les entrevistes al peu de casa de la noia, reconciliacions entendrides en el ball del dissabte, mentre l'orquestra, - pianista, violí i violoncel - tocava aquell danzon tot mel i sucre que proclamava:

Eres Dorila, mi dulce encanto,
prenda adorada del corazón...

TAS-69(83)

que permetia a en Martí, sense gaires esforços literaris, d'adaptar-lo a la situació i de ~~prendre~~ declarar, pel seu compte:

Eres, Florinda, mi dulce encanto

i d'assegurar, a mitja veu, i mentre clavava els ulls als de la modista:

No temas tampoco que mis amores
sean cual las flores del mes de abril,

perquè en aquells moments, realment, el seu amor era una cosa evident i duradora, que desafiava el temps i l'espai i no coneixia la diferència entre un passat que no costava gaire d'imaginar i un futur en el qual no podien tenir cap intervenció i que els havia mantingut separats fins aquell moment.

Florinda, a la tercera ocasió de veure's amb Martí, i després d'un parell de discussions apassionades, va deixar-se prendre un petó en un racó obscur del carrer del Cuc, un vespre que el noi l'acompanyava del taller de la senyora Farners a casa d'ella. Fou un petó brevíssim, que només ajuntava un instant els llavis i feia lliscar després els de Martí damunt una galta setinada, olorosa de pòlvores d'arròs. Després d'això, és clar, poca cosa podia esdevenir-se: les etapes que anaven del "tu" balbucejat i tímid al "vostè" cerimoniós; del ballar tots els que tocaven a només puntejar-ne un parell, fins al vespre que els ulls es posaven, distrets, damunt una cara que t'era indiferent, i el dissabte que venia ja no era a "La Violeta" que Martí i els seus amics anaven a ballar, sinó al "Pensil", per passar després al "Niu Guerrer".

També s'havia d'acabar - tot troba el seu començament, era una de les regles que en Pratdesaba procurava de no oblidar mai - la relació amb Martina. Després d'aquesta, en vingué una altra, que només fou una decepció per al minyó de divuit anys que era aleshores en Martí. La primera, una francesa revinguda i descarada, ho fou encara més per al noi, que mai més no gosà de posar els peus a una d'aquelles cases de pecat. Perquè, de més a més, als disset anys, no li era ja permès de sortir de nits, sol o amb els amics, i per molt de la màniga ampla que fos el senyor Tomàs Pratdesaba, la procedència de certs diners que tornava a casa el noi no hauria pas pogut explicar-se satisfactòriament. Quan va tenir setze anys, els pares van creure que allò que procedia era de fer-lo anar, als vespres, al Col.legi del senyor Carreres, on li ensenyarien francès, comptabilitat i li reformarien la lletra, en espera de quan podia anar tot el dia, com feia en Tomàs, a l'acreditat centre d'ensenyament barceloní.

x

x x

TAS-69 (84)

Barcelona, en aquells primers anys de la darrera desena del segle, semblava que anés encongint-se poc a poc. Una de les poques diversions que es permetia el senyor Tomàs Pratdesaba, els diumenges a la tarda que, per creure que el seu càrrec municipal li ho imposava, tancava la botiga, era d'anar amb la dona i els fills a passejar per la ciutat nova. Sortien per les Basses de Sant Pere i el Portal Nou al Salón de Sant Joan, admiraven el flamant Arc de Triomf i enfilaven la Ronda de Sant Pere fins a la Plaça de Catalunya. Després pujaven el Passeig de Gràcia fins al carrer d'Aragó, a veure els trens que algun cop s'esqueien de passar per la rasa, i tot passejant s'entretenien a comptar les cases que s'estaven desfent, els solars on ells havien vist alterosos edificis, les construccions noves de trinca que aviat serien envaïdes per les brigades de paletes i manobres i que serien arranades.

- Barcelona es fa petita, us ho dic jo, - constatava una i altra vegada el senyor Pratdesaba.- I una cosa us anuncio: això durarà fins a l'Exposició. Després, aquesta febre de destruir s'apaivagarà i Barcelona es quedarà reduïda als seus barris antics. I pensar que hi ha cases del nostre barri que jo les he vistes aixecar, quan la Reforma!

- Per què en deien la Reforma? - preguntà el petit Tomàs, que es veu que ja no es recordava que un temps havia transitat en el seu Fiat vermell per la Laietana.

- Ves, perquè era una reforma de la ciutat!- aclarí, setciències, en Martí. Però també ell havia d'esforçar-se a retenir els vells clixés de la ciutat que ara es transformava sota els seus ulls.

Ja havia deixat del tot la botiga. Després d'unes quantes vel.leïtats de revolta, s'havia avingut a abandonar el seu destí a les mans dels pares. Anava al Col.legi del senyor Carreres, i com que era prou despert, trobava que no era pas tan difícil de desaprendre els rius d'Europa, les conjugacions dels verbs irregulars i la llista dels reis gods d'Espanya.

El petit Tomàs no era tan bon deixeble com el seu germà gran. De vegades aquest el veia mossegant a l'extrem del portaplomes i queixant-se de les dificultats que tenia per la lletra gòtica, una de tantes coses que no servia per res i que el tenien lligat a la seva taula. Però Tomàs sempre havia estat una mica tou, incapaç de gaires esforços, i en canvi Martí es posava cada any, en començar el curs, en la llista dels millors alumnes, d'aquells que formaven el quadre d'honor del Col.legi Carreres.

Això li va valdre, l'any 1888, - que va ésser l'any mateix de la seva Primera Comunió i dels seus darrers pantalons llargs - de figurar entre els

TAS.69(85)

els vint alumnes seleccionats del Col.legi que, acompanyats pel senyor Carreres en persona, van visitar l'Exposició Universal, amb una detallada explicació de totes les novetats que s'hi presentaven. Veié màquines d'escriure amb un punxó que anava picant les lletres que calia escriure, llums que s'encenien amb el fregadís d'unes boles que produïen electricitat, rapidíssimes màquines d'imprimir i telers perfeccionadíssims, que van retenir uns segons l'atenció de Martí. Li semblava que aquelles pintes i aquella llançadora eren imperfectes, i ell hauria dit al fabricant que escursant els cargols de la dreta i fent més tibants les molles del capdamunt s'hauria pogut fer més ràpida i més segura la cursa...

- Senyoret Pratdesaba, no escolta les explicacions? - va queixar-se el senyor Carreres, inquiet perquè el representant de la casa s'havia parat en la seva condescendent exposició dels secrets d'aquell mecanisme i es mirava aquell bordegàs molest que tafanejava amb impertinència el teler. En Martí es va posar vermell i s'apartà. ¿Com podia ell, un minyó de dotze anys, pretendre d'explicar allò que només intuïa, basat en uns anys remots d'experiència, i que els fabricants del teler devien saber molt millor?

- Totes aquestes màquines, vostès ja ho saben, perquè jo els ho he dit més d'una vegada, són el fruit de la intel.ligència dels homes, combinada amb l'experiència. S'han anat modificant, simplificant, suprimint les inútils complicacions que les feien massa ràpides, massa cares, massa senzilles de manejar. La indústria va evolucionant, com la mateixa ciència, i això és una lliçó que ens ha de servir a tots, perquè mai no hem de pretendre de saber-ho tot. ¿Qui em diu a mi, que sóc el mestre, que les coses que ara vostès estan desaprenent, seran les mateixes que a mi em tocarà de desaprendre quan sigui jove? I seria un pecat de presumpció voler-se imaginar, perquè s'ha viscut en una altra època o s'han vist unes altres coses que aleshores semblaven perfectes i modernissimes, de menysprear i condemnar les novetats d'ara.

Poques vegades havia estat tan eloqüent com en aquell moment, el senyor Carreres. I en Martí Pratdesaba, que endevinava que tota aquella prèdica li era dedicada, va agrair al mestre els seus esforços. No, no hi havia por que ell intentés de fer prevaler la seva experiència - perquè els seus coneixements els havia desaprès consciençosament en els seus anys de Manchester -. No hi havia precedents a la història - llevat d'algun cas genial, d'infant precoç que havia plantejat, en una edat tendríssima, tot de problemes que els grans no sabien com redoldre. Es deien Mozart, Pascal, Pico de

TAS-69(86)

la Mirandola; eren els homes que sorprenien el món descobrint unes coses que, uns segles després, eren del domini comú: Arquímedes, Galileu, Lleonard de Vinci, Newton, Watt, Graham Bell... Però àdhuc aquests noms i aquestes referències eren inservibles per al noi Pratdesaba, que havia oblidat - desaprès - consciençosament totes aquelles coses que, un dia ja abolit en el futur, havia llegit, havia estudiat, havia ~~après~~ sabut.

x

x x

Feia uns quants anys que freqüentava l'església i practicava els seus preceptes - se n'havia passat molts en una neutral indiferència - quan li va correspondre de fer la Primera Comunió. El fet de dur aquell dia per darrera vegada el vestit negre - americana creuada de petites solapes, pantalons sense gira, armilla de seda blanca - que fins aleshores havia estat el de les festes va contribuir bon xic a revestir de solemnitat aquella data que tant assenyalava els dotze anys de Martí Pratdesaba.

Mossèn Senabre, el jove vicari de Sant Pere, i que havia seguit amb molta atenció el procés evolutiu del noi, dels seus divuit anys fins aleshores, i que tenia una gran experiència del cor i els pensaments de la joventut moderna, va amonestar amb afecte l'infant.

- Pensa que en la Primera Comunió deixes de tenir aquest contacte directe amb Déu Nostre Senyor, que tant t'ha ajudat a mantenir-te dintre el bon camí, però que Ell et torna la innocència, que és el privilegi de la infantesa. Fins ara has estat un home, amb tots els turments de la maduresa, o un jove i un adolescent, obert a totes les temptacions, a tots els dubtes. Ara ets un infant, i tot el mal s'ha esborrat de la teva ànima, i la Gràcia ha fet que tots els teus vells pecats quedessin perdonats, com si mai no haguessin existit.

En Martí escoltava amb recolliment. Respectava molt el vicari i trobava que el que deia era molt veritat. No enyorava per res aquella època tempestuosa dels seus setze anys, quan tot se li anava en interrogants, i volia saber el perquè de totes les coses i sobretot les raons ignorades del gran misteri de la vida. Havia estat aleshores quan la senyora Maria, sentint que la seva ciència infusa li fallava tant com l'empirisme comprensiu del seu marit, va demanar a Mossèn Senabre que volgués aconsellar el xicot. Havien tingut unes llargues converses que havien anat calmant poc a poc els neguits de Martí i que l'havien introduït ~~poc a poc~~ gradualment en aquell món tranquil i arrecerat de la fe i la innocència que ara era el seu.

TAS-69(87)

- Ara per tu no hi ha dubtes, no hi ha preguntes, no hi ha problemes. Ets feliç, perquè ets innocent i perquè Nostre Senyor et vol conservar en aquest magnífic estat de puresa i de conformitat amb els seus designis. Tu saps, millor que nosaltres, els grans, que Déu ha fet el món tal com és, i que tot el que passa només passa perquè Ell vol. I saps també que totes les distincions que fan els homes entre avui i demà, entre passat i futur, no són res davant de Déu, que veu alhora el passat i el present, i per al qual totes les nostres activitats i els nostres problemes són tan absurds i tan sense sentit com l'agitació d'un formiguer.

- Però la vida, pare, bé deu tenir un sentit...

- Sí que el té, fill meu. Però la nostra intel.ligència és massa petita per a entendre'l. Déu el sap i només Ell, si vol, el revela a uns quants elegits. I són els que menys el cerquen, els infants com tu, els que el troben, perquè renuncien a tota la falsa saviesa dels llibres i de la Història. Abandona't a aquesta innocència que ara tens, a aquesta conformitat amb els designis de Déu, i pensa que per alguna cosa els nens tenen aquest privilegi de no haver de preocupar-se per cap de les necessitats de la vida, i que tot els protegeix contra la maldat i contra els dubtes.

Devia ésser així, és clar. Anar a l'escola i, algun dia de festa, de tant en tant, al teatre Romea, a veure les comèdies de Frederic Soler o al Principal, on donaven "De la terra al sol" o bé "De Sant Pol al Pol Nord"; viure a l'ombra de la botiga paternal, on un senyor Tomàs Pratdesaba, cada vegada més jove i ple d'energies, atenia amb el sol ajut del seu cosí Rovira una parròquia extensa i exigent; creure sense discutir les ordres de la mare i les recomanacions dels mestres; escoltar sense entendre'ls els sermons de Mossèn Senabre i els discursos del senyor Carreres; desaprendre, oblidar; oblidar i desaprendre tot allò que la vida li havia anat ensenyant; jugar a bales, a bitlles, a baldufa, al fl'endit; anar als terrenys que havien estat de l'Exposició Universal, a veure com ràpidament es desmuntaven els grans edificis que havien acollit màquines complicades i tresors d'enginy; passejar pel moll, veient els vaixells que arribaven i se'n tornaven, duent carregaments de mercaderies fabuloses que el feien somniar; perdre de mica en mica la seva fortuna personal: aquella bala de vidre lluent, amb tot de filagarses de colors a l'interior que tant de temps havia alimentat la seva fantasia, aquell cavall de cartó que anava descrostonant-se i augmentant el gruix de la cua, aquell timbal esbotzat que un dia, tot picant-lo, es tornava tens i vibrant, fins

TAS. 69 (81)

a anar a parar un dia, per Reis o per un sant, a un magatzem de joguines on encara els veuria un quant temps que li feien babarotes de l'aparador estant; el seu germà, que s'anava tornant petit, petit, incapaç de jugar i de tenir una conversa, sense rapidesa ni gràcia, bo només per a estar-se en un bressol i al final desaparèixer... Però en Martinet no es revoltava, no dubtava, no es preguntava gaire el per què ni el com, el secret del món ni les lleis de la vida. Vivia, simplement, a l'ombra dels pares, es feia petit. Segurament,-Mossèn Senabre tenia raó,-havia après, amb la innocència, les difícils receptes de la veritable saviesa.

==========

X

El bressol es movia suaument, en la penombra. Aquell dolç sondroll l'abaltia i el deixava enfonsar-se en un son cotonós, sense color ni forma, en el qual el cos, lentament, anava acomplint el seu cicle funcional. Absorbir i expulsar de l'interior líquids tebis que produïen diferents, però igualment delitoses sensacions als budells, a l'estòmac, a la boca.. Si hagués tingut l'esma i la facultat d'organitzar sensacions i records, d'establir comparacions i ordenar les seves experiències d'una manera lògica, no hauria mancat de posar en paral.lel aquella vida seva, purament vegetal, feta només d'ingestió, digestió i expulsió, amb les activitats que encara - qui sap si eternament - es desenvolupaven a la botiga de sota aquell pis alt de sostre del carrer de Sant Pere Més Alt. Sí, rebre mercaderies dels clients, pagar-les, magatzemar-les i després tornar-les als proveïdors, que a llur torn en satisfeien l'import. I mentrestant anar-se fent cada vegada més petit, més feble, més innocent. Però ell, en Martí Pratdesaba i Furriols, ja feia molts anys, molt més que no pas la botiga dels seus pares, que estava lliurat a aquella tasca incessant. Quants en feia? Qui ho podia precisar? I què eren els anys, també? El temps que passava entre dues mamades, entre treure-li els llençols nets i tornar-lo a amoïnar amb una altra mudada? O bé aquells canvis de claror que els seus ulls distingien sense reconèixer ni poder identificar? Anys, dies, hores; tot es confonia en aquell fluir inacabable del temps, en aquell desert immòbil on només comptaven les sensacions físiques: el mal de ventre, la coïssor d'una geniva, quan la dent es re-

TAS. 69 (89)

tirava, l'escalfor del llit o la brusca sensació de fresca del bany, i sobretot, la flonjor suau del si matern, que anava xuclant dolçament la saba que el nodria. No podia pas endevinar, és clar, que aquella operació que absorbia els seus sentits i en el curs de la qual la seva mare trobava les inflexions més dolces i les dites més carregades de raó, representaven la seva anul.lació, la lenta destrucció del seu cos, del seu ésser. Però, i si ho hagués pogut saber, hi hauria renunciat? Probablement, no.

Un dia - era un diumenge - a l'entorn del seu bressol hi hagué gran agitació. Moltes cares noves, brillants d'animació i amb la joia que dóna un bon berenar, s'abocaven damunt la petita cara arrugada, que cloïa els ulls i els punys amb força, àvida de conservar no sabia quina cosa que se li escapava.

- Es igual que el seu pare! - deia una dona.
- Jo més aviat li trobo una tirada al seu avi. Oi, senyor Furriols?
- Bé s'ha d'assemblar a la padrina, si li és àvia.
- I al padrí.

El deixaven sol, per passar tots, amb [redacted] gatzara, al menjador on era servit el berenar, la gran xocolatada i les plàteres de crema, que haurien de tornar, senceres i guarnides, a [redacted] la vaqueria de la cantonada. Li arribaven, indistintes, les rialles del senyor Furriols, les protestes de la seva muller, la veu de baix de l'altre avi, que es deia com ell, i que feia pocs mesos que havia arribat a aquest món - potser per això li seria padrí i li retiraria aquell nom que era el seu mateix - i les exclamacions gemegoses de l'àvia Rosa, que tot just feia tres anys que vivia amb el seu fill casat. I els crits de tot de mainada - inconscients del destí que els duria, indefectiblement, a l'estat on ara es trobava, estenallat dintre els seus bolquers de lluïment, el que havia estat fins aquell dia en Martí Pratdesaba i Furriols.

Després de la gresca del berenar, van tornar a comparèixer a la sala i arcova dels pares, on es trobava el llit. La mare va voler procedir, una vegada més, a aquell ritual que tantes delícies representava per al nadó, i va descordar-se el gipó del vestit de fai francès per a oferir-li el pit sedós. Però aviat le'n desprenien i el posaven damunt una taula, per guarnir-lo amb tot de complicades vestimentes: una caputxa de tul i puntes, una gandalla brodada, un enorme barnús ple d'aplicacions i passamaneries, dintre el qual desapareixia el farcellet dels bolquers. Intentà de protestar, de plorar, però li taparen la boca amb una monyeca d'aigua amb sucre.

TAS-69 (90)

- No me'l deixi refredar, senyora Remei - va sentir dir la seva mare.

- Vol fugir, dona! Amb aquest fa set-cents que en duc a batejar!- contestà la dona que l'havia embolcallat.- I ara vostè estigui's tranquil.la.

- Prou feina tindré amb el berenar! I ja se sap: feina feta no té destorb,- conclogué, sempre resignada, la senyora Maria.

Baixaven les escales i se n'anaven, darrera de tota una corrua de convidats, cap a Sant Pere. El soroll del carrer, amb el potejar d'algun cavall de cotxe, les converses de les comares i l'espetec de fitxes de dòmino que sortia del cafè de la cantonada va distreure'l una mica. Vora de la llevadora, recollint confits entre la mainada del barri, que s'escridassava infatigablement, anaven el pare de la criatura, el senyor Tomàs Pratdesaba i Rovira, amb els seus sogres, el senyor Furriols i la senyora Isabel, que era la padrina, i els altres avis, el senyor Martí Pratdesaba i Marcet, que seria el padrí, i la seva muller Rosa Rovira, que per tothom era i seria sempre la senyora Roseta. La quitxalla del carrer anava cridant:

"Tireu confits,
que són podrits;
tireu avellanes,
que són torrades!"

i els confits i les avellanes rajaven generosament dintre les butxaques i les bosses del pare i els padrins.

A Sant Pere van agrupar-se tots entorn de la pila baptismal, després d'haver rebut els padrins el discret donatiu de sagristà i escolans. Mossèn Senabre, que es presentava revestit amb l'alba i l'estola emprenia el grup.

- Que sigui l'enhorabona!

I es disposava a oficiar. La sal que escopia el nadó, l'aigua que pujava de la pica i que era recollida en el salpasser, després d'haver mullat el caparró, feien plorar, com tothom esperava, el catecúmen.

" In nomine Patri,.....

"Ego te baptiso ....

Sí, Martí Pratdesaba i Furriols, en aquell precís moment, i per intervenció del seu amic Mossèn Senabre, del seu avi, patern, que es deia com ell, i de la jaia Isabel, deixava d'ésser qui era, perdia el nom, es fonia en l'anonimat dels albats. Era com si ja no hi fos. ¿Podia protestar, per aquell despullament implacable de la seva personalitat? Intentà de fer-ho, però només va sortir-li un plor escanyolit.

TAS. 69 (91)

- Pobret! Sembla que ho entengui!

- No n'hi ha pas per plorar!

- Bé hi hem de passar tots,- conclogué l'avi Pratdesaba.- Es el curs de la vida, oi?

I va tornar la criatura a la senyora Remei, mentre s'embutxacava els cinc duros que aquesta li havia donat, junt amb l'enhorabona.

- Sí, és clar, això és la vida, - repetí Mossèn Senabre.- Que sigui l'enhorabona, senyor padrí!

Al carrer tornaven a cridar els nois, que els apedregaren amb confits.

x
x x

La senyora Remei semblava que s'hagués introduït d'una manera permanent a la seva vida. Així que obria els ulls la distingia, ombra voluminosa i atrafegada, al costat del bressol, i eren les seves mans imperioses les que el bolcaven i el rentaven, les que l'apropaven al llit matern i l'adollaven a aquella font enganyosa de benestar.

- Què li sembla, senyora Remei?

- Està molt bé, li ho asseguro. Una criatura com un sol. I que perd cada dia el que ha de perdre, li ho torno a dir.

Evidentment, volia tranquil.litzar la mare, que ara s'estava ben installada al llit, amb la seva camisa de puntes i una gorreta blanca que la feia semblar molt més jove. Però de jove ho era, la senyora Maria - la mare. I era estrany que el seu fill no l'hagués mai vista com una dona jove, capaç de viure i estimar, sinó com un monument de carn i ossos, que distribuïa, impassible i justiciera, premis i càstigs, saviesa popular i berenars suculents. I ara era ho ella tot: refugi i consol, protecció i nodriment, i a la seva ombra augusta la ~~xxxx~~ vida tranquil.la i plàcida del fill s'eixamorava en llargues estones de companyia.

Li era antipàtica, en canvi, la senyora Remei, amb la seva inexhaurible verbola, les seves frases plenes de seguretat i els seus gestos hàbils, però mecànics. I el molestava, sobretot, que volgués interposar-se entre ell i la mare, que volgués determinar l'hora de les mamades i si havia de dormir o no al costat de la senyora Maria, en aquell susu recès del flanc matern que a ell li semblava que, després de llargs esforços d'aproximació, havia sabut guanyar-se per sempre més.

- Ja s'acosta el dia, senyora Pratdesaba,- recordà la senyora Remei, un matí.

- Ai! No m'hi faci pensar! I no em digui senyora Pratdesaba: digui'm Ma-

TAS-69 (92)

ria. Com més passa, menys m'hi sé avenir, a això que em diguin senyora. I més ara, que la veritable senyora Pratdesaba és la sogra, no li sembla?

- Potser sí. Però vostè té el seu marit, que li fa costat, i que és un botiguer de molt supòsit. I, cregui'm a mi. Tot plegat serà un ai!

Passaren uns dies - setmanes, mesos, anys, qui podia mesurar el temps?- i un altre grup de cares estranyes s'arraïmaren al voltant del bressol del nadó, com el dia del bateig.

- Es un noi, i es diu com el seu avi - anuncià, d'una manera ben inútil, la senyora Remei.- Que sigui l'enhorabona!

I, després d'un cor d'exclamacions, va demanar:

- I ara, val més que els homes se'n vagin, oi, senyora Roseta?

- Sí, aquestes coses no són per homes.

Va sentir un refrec punxós a la galta. El seu pare el besava, abans de sortir de la cambra.

Es preparava alguna cerimònia solemne i en Martinet tenia la impressió que en seria el protagonista. La senyora Remei no el deixava més que per donar breus atencions a la mare, que s'estava en el gran llit de matrimoni. Va despullar-lo a consciència i el rentà amb tota cura, fins a deixar-lo revestit d'una capa greixosa, mentre les àvies s'atrafegaven, inútils, al voltant de la taula on ell s'esbategava feblement. Va sentir com unes mans traçudes desfeien una bena que li lligava el ventre i com unes tisores agudes soldaven un bocí de la seva carn a una altra carn que era d'ell i tanmateix no li pertanyia. Tot de cares estranyes, tot de noms que es barrejaven amb els de les seves àvies, de la seva mare, de la senyora ~~Maria~~ Remei, van sorgir en un tumult estrany dintre el seu cervell. Cares femenines: Maria, Teresa, Lola, Cristina, Conxita, Sara... formes grates als ulls, tacte sedós, veus que amanyagaven les orelles. Unió de dues vides, de moltes vides, fusió de cossos, anul.lació de la personalitat, espasme dels sentits que s'en duu la coneixença més enllà dels límits de la saviesa. Odi, amor, passió.

- Estigui a punt, que tot anirà bé,- va advertir encara la senyora Remei

L'havia posat al mig del llit, damunt una tovallola maculada, molla prop de la seva mare. Es va sentir nu, desemparat, menut, un ésser indefens en mig de tantes persones grans, en un món que cada vegada li era més estrany. El cordó de carn que l'unia - a què, a qui?- li duia, semblava, efluvis de vida, i l'atreia cap a un abisme desconegut. I al seu cap, en aquell cervell ínfim que havia eliminat les sensacions més elementals, la memòria dels instints maldava per imposar uns noms, unes formes, uns moments de felicitat. Però aquella felicitat ara tenia un nom: el de la seva mare. Magna Mater. Tot aca-

TAS-69 (93)

bava en el començament, en aquell submergir-se en l'ombra tèbia del no-res, dintre la deu de tota cosa que era la Mare.

Va sentir una força que el xuclava de lluny. S'havia arrupit, amb les cames arraulides damunt el ventre i la cara amagada entre els braços, com quan dormia i sentia ploure i trobar i es refugiava en la seva mateixa intimitat. Es volia tancar dintre de si mateix, i ja no sentia les veus de la llevadora, de les àvies, el dolç panteix de la mare.

Qui era ell? D'on venia? Què havia fet? On anava? Informulades, les preguntes s'estalonaven en el seu pensament, i no sabia què volien dir ni qui podria contestar-les. I aquella força seguia xuclant-lo, cada vegada amb més força, potser per aquell cordó de carn que, de feia uns instants, el lligava a un altre cos estrany. Va intentar de resistir-se, va voler protestar, i només va fer un plor llarg i sorollós, que li deixà buits d'aire els pulmons i sense forces per a altra cosa que deixar-se anar per un pendís llisquent cap a una ombra absoluta, sense atenuants, on podria dormir, reposar, pensar en tots els seus problemes i imaginar tot d'ombres inexistents. Allà, n'estava segur, trobaria totes les respostes.

Encara sentí un xiscle estrident de la seva mare i la veu de la senyora Remei que deia, triomfant:

- Ja li he dit que seria una hora ben curta!

F I

Premià de Mar, juliol de 1957.